

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА**

∨ *Регулювання діяльності соціальних платформ
спільного доступу до інформації*

- **АВТОРСЬКЕ ПРАВО**

∨ *Захист авторського права і суміжних прав
в мережі Інтернет*

№ 10-11 (274-275) ЧЕРВЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 10-11 (274-275) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Парламент підтримав законопроект,
який прискорює будівництво мобільних
станцій 3
Мінсоцполітики ініціювало законопроект
про ЄІССС: як він змінить систему соціальної
підтримки 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

До питання регулювання діяльності
соціальних платформ спільного доступу
до інформації 5

Юхно С.

Захист авторського права і суміжних прав
у мережі Інтернет, стан правового
регулювання в Україні 19

Кривецький О.

Азартні ігри в Україні:
контроль або заборона 25

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 28

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Парламент підтримав законопроект, який прискорює будівництво мобільних станцій

Верховна Рада України в першому читанні підтримала законопроект № 9549, який дасть змогу операторам швидше отримувати дозволи на оренду землі для будівництва мобільних станцій.

Зокрема, щоб забезпечити мобільним зв'язком та 4G національні, міжнародні автошляхи та сільську місцевість. Депутати Верховної Ради України підтримали його в першому читанні.

Одна з пріоритетних цілей Міністерства цифрової трансформації України до 2030 року – забезпечити 95 % населення якісним мобільним зв'язком. Щоб досягти цієї мети, держава має швидше видавати мобільним операторам дозволи на землю, які необхідні для будівництва мобільних станцій. Сьогодні цей процес відбувається повільно через низку бюрократичних процедур, але в подальшому, з ухваленням законопроекту, це відбуватиметься швидше.

Законопроект дозволить:

- скоротити строки відведення земельних ділянок комунальної та державної власності в середньому із шести до трьох місяців;

- використовувати обмежене право користування чужою земельною ділянкою для будівництва на земельних ділянках веж мобільного зв'язку;

- встановлювати тимчасові технічні засоби і споруди електронних комунікацій. Так прибирається ризик їх демонтажу, оскільки на сьогодні порядок розміщення таких засобів та споруд відсутній.

Для мінімізації корупційних ризиків у законопроекті прописано, що використовувати обмежене право користування чужою ділянкою зможуть мобільні оператори, які внесені до реєстру постачальників послуг електронних комунікацій. Його формує та перевіряє Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (НКЕК) (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/zbilshuiemo-pokryttia-mobilnym-zviazkom-parlament-pidtrymav-zakonoproiekt-iakyi-pryskoriuie-budivnytstvo-mobilnykh-stantsii>). – 2024. – 6.06*).

Мінсоцполітики ініціювало законопроект про ЄІССС: як він змінить систему соціальної підтримки

У Мінсоцполітики із залученням міжнародної експертизи розробили проект закону про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Документ погоджено з іншими міністерствами і скеровано до Кабінету Міністрів України для розгляду та подання до Верховної Ради України.

Система охоплює десятки реєстрів та баз даних соціальної сфери, а також передбачає інформаційні обміни з іншими державними реєстрами, через що дані підтягуватимуться автоматично. Це дасть можливість людині або сім'ї, яка потребує соціальної підтримки,

звернутися за нею в будь-якій точці України онлайн або особисто, не збирати різні довідки для установ, а її запит буде опрацьовано максимально швидко.

«Старі системи, якими користується соціальна сфера у своїй роботі, тягнуть за собою паперові і неефективні громіздкі процеси, які змушують людей збирати багато інформації про себе, щоб звернутись в ту чи іншу інституцію соціальної сфери, та подовжують у часі отримання людиною допомоги від держави. Також розрізнені реєстри не дають нам можливості централізовано відслідковувати усі

процеси від звернення людини до прийняття рішення про соціальну підтримку. Наприклад, наразі немає можливості контролювати, чи вчасно розглянуто звернення, чи не дублюється виплата у різних районах одній і тій самій людині тощо.

Прийняття закону про Єдину інформаційну систему соціальної сфери дозволить оптимізувати та пришвидшити процедуру замовлення та отримання соціальної підтримки, зробить усі процеси прозорими, швидкими та ефективними для користувачів та дозволить уникнути помилок при наданні підтримки. Важливо, що це не лише ефективний інструмент для надання послуг громадянам, але й стратегічний крок у напрямку цифровізації та впровадження європейських стандартів надання соціальної підтримки», – сказала міністр соціальної політики України О. Жолнович.

За її словами, старі рішення створювали ризики для конфіденційності та безпеки даних через те, що фахівці користувалися застарілими ресурсами. Наприклад, були випадки, коли окупанти на тимчасово окупованих територіях отримували доступ до персональних даних українських громадян. ЄІССС унеможливила витік інформації, адже дані зберігаються централізовано та у хмарному сховищі, і система дозволяє обмежувати доступи та керувати ними.

Крім того, режим «без паперів» дозволить уникнути корупційних ризиків та зловживань на місцях. Наприклад, недоліки старої системи дозволили чиновницям в одній з областей видавати фіктивні довідки про народження дітей задля отримання виплат. Ця корупційна схема завдала державі збитку на один млн грн.

«Цифрове майбутнє соціальної сфери вже тут. Ми розбудовуємо цю систему, яка поєднує в собі функціоналтих розрізнених старих систем, частина яких працювала з 90-х. Ми не оцифруємо хаос, а проводимо реінжиніринг та переосмислюємо процеси і підходи, щоб розбудувати ефективну, сучасну і людиноцентричну екосистему. Єдиний соціальний реєстр став основою, або, можна сказати, серцем системи. Впровадження єдиного реєстру дозволило вперше реалізувати комплексний погляд на підтримку конкретної людини або родини, на відміну від застарілого

підходу, коли окремо розглядалися звернення щодо соціальних послуг і допомог, пільг, субсидій чи посвідчень», – пояснив К. Кошеленко.

Нині ЄІССС користуються в усіх регіонах і кількість її користувачів уже перетнула позначку 15 тис. працівників соціальної сфери. Завдяки системі були реалізовані виплати ВПО, звернення за затребуваними соціальними допомогами на порталі «Дія». Там доступний комплекс послуг для усиновлювачів – первинна консультація та реєстрація кандидатів. Крім того, вперше оцифровано Реєстр надавачів соціальних послуг, який став доступний у вигляді дашборду карти України.

Електронний кейс-менеджмент – серед нових підсистем ЄІССС, що покликана спростити доступ до соціальних послуг. Так, людині або сім'ї необов'язково звертатися напряму до органу соціального захисту населення, адже відповідну заяву також можна буде подати онлайн. Після бета-тестування функціоналу, яке охоплює чотири пілотні регіони, планується запуск по всій Україні.

Завдяки міжнародним партнерам, таких як Всесвітня продовольча програма ООН (WFP), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), БФ «Східна Європа», Програми EGAP, Проект TAPAS, маємо можливість розвивати систему без витрат з державного бюджету.

«Всесвітня продовольча програма ООН допомагає людям в Україні з лютого 2022 року, надаючи продуктову та грошову допомогу тим, хто її потребує. І ця допомога надається людям прямо зараз. Єдина інформаційна система соціальної сфери надає можливість Уряду ефективно та результативно надавати різні види допомоги людям не тільки зараз, але й у майбутньому. Ми підтримуємо Міністерство соціальної політики України у прагненні розвивати ЄІССС, яка надає можливості для ухвалення рішень щодо соціальної допомоги та підтримки людей якнайшвидше», – сказав керівник програмного відділу Всесвітньої продовольчої програми ООН Д. Томас (*Урядовий портал* (<https://www.kmu.gov.ua/news/zbilshuiemo-pokryttia-mobilnym-zviazkom-parlament-pidtrymav-zakonoproiekt-iaki-pryskoruiiebudivnytstvo-mobilnykh-stantsii>). – 2024. – 6.06).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

До питання регулювання діяльності соціальних платформ спільного доступу до інформації

На опрацюванні депутатами Верховної Ради України знаходиться законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» (№ 11115 від 25.03.2024 р.), що визнає «платформи спільного доступу до інформації» як окремі суб'єкти медіа та визначає регулювання їхньої діяльності. До них віднесено месенджери, зокрема Telegram як популярну новинну платформу в Україні. Пояснювальна записка законопроекту наводить статистику, що підтверджує цей статус: «За обсягом використання для отримання новин, платформа спільного доступу до інформації Telegram перевищує YouTube (як найбільш популярну платформу доступу до відео) в 4,5 рази – 72 % проти 16 % відповідно. Очевидно, що платформа, яка використовується 72 % українців для отримання інформації, повинна мати регулювання не менше ніж інші джерела масової інформації із значно меншим охопленням».

За новими вимогами ці платформи будуть зобов'язані:

- розмістити умови користування та заборонити поширювати інформацію, що порушує закон України;

- надати можливість користувачам залишати скарги та розглядати такі звернення;

- обмежити поширення незаконного контенту на вимогу Нацради;

- інформувати Нацраду про структуру власності та джерела фінансування на її вимогу;

- не обробляти персональні дані дітей в комерційних цілях;

- забезпечити присутність в Україні або ЄС представника платформи.

Якщо платформи порушуватимуть нові вимоги або матимуть непрозору структуру власності, їх заборонять використовувати

державним та фінансовим установам. А також встановлювати програмне забезпечення від цих провайдерів на службові пристрої.

Перелік nereкомендованих платформ публікуватиме на своєму сайті Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

За результатами дослідження, проведеного українським сервісом Telemetry, в Україні діє понад 33 тис. активних телеграм-каналів із сумарною кількістю 282,6 млн підписників. При цьому наша держава – на шостому місці у світовому списку за кількістю каналів з понад одним млн підписників (таких в Україні 13). Така популярність цілком виправдана: Telegram – зручний, швидкий месенджер, у ньому багато цікавих і корисних каналів; функціонал – спілкування, новинні канали, блогерство, реклама. Важливо, що українці значною мірою покладаються на телеграм-канали для отримання новин під час війни.

Водночас популярність цієї платформи несе і низку небезпек: аналітики наголошують на тому, що концентрація фейків тут найбільша з усіх соцмереж. Та й загалом Telegram називають «легальним даркнетом». Зокрема, експерт ГО «Інститут дослідження кібервійни» Є. Аушев вказує на загрози, пов'язані з розповсюдженням через месенджер зливів про українських військових, дитячу порнографію, продаж наркотиків. Від початку повномасштабного вторгнення Російська Федерація активно поширює свою пропаганду через Telegram. Так, у липні 2022 р. Служба безпеки України, розвідка Міноборони та ще низка українських відомств оприлюднили назви 100 псевдоукраїнських телеграм-каналів, які насправді працюють на РФ.

Представник Головного управління розвідки України А. Юсов стверджує, що росіяни масово закупають і просувають телеграм-канали для розкриття ситуації в Україні.

СБУ зі свого боку заявляє про небезпеку розповсюдження деструктивних для світової безпеки наративів і спроб розпалювання конфліктів – як усередині України, так і в інших точках світу, де є дієва підтримка України.

Як відомо, Telegram з'явився у 2013 р. Його російський засновник, мільярдер П. Дуров тоді ще обіймав посаду гендиректора соцмережі «ВКонтакте». Технопідприємець стверджував, що він і його брат М. Дуров створили Telegram через побоювання щодо стеження за ними з боку російського уряду. У 2013 р., запускаючи новий проєкт Telegram, він заявляв, що в застосунку, крім звичайних чатів, буде функція «секретних» із наскрізним шифруванням, а повідомлення зберігатимуться локально на пристроях користувачів. Хмарні сервери програми, де містяться всі інші повідомлення, будуть розкидані по різних юрисдикціях – компанія матиме розгалужену мережу представництв. Водночас П. Дуров стверджував, що Telegram буде некомерційним, що допоможе уникнути юридичного та комерційного тиску.

Утім, попри такі заяви, сьогодні мають місце і протилежні оцінки: заступник голови Центру досліджень «Детектора медіа» О. Півторак вважає, що Telegram був створений як головний провідник російської дезінформаційної кампанії після запровадження в Україні санкцій проти рупорів російської пропаганди на початку війни у 2014 р. – соцмереж «Однокласники» і «ВКонтакте», а також «Яндекса», Mail.ru та російських програмних розробників і телерадіокомпаній.

Експерти з безпеки, а разом і конкуренти з бізнесу, дорікали творцю Telegram за те, що він не пропонує наскрізне шифрування за замовчуванням для всіх своїх варіантів обміну повідомленнями, тож месенджер не є таким уже безпечним, як думають деякі його користувачі.

Одним з імовірних доказів того, що Telegram доволі ризиковий месенджер для комунікації, можуть слугувати слова колишнього члена команди П. Дурова А. Розенберга, який писав, що в нього виник конфлікт з братами Дуровими, через що його звільнили – і це збіглося зі зникненням всієї історії листування

в його застосунку. А. Розенберг підозрював, що до цього причетний М. Дуров.

Є питання і до некомерційності проєкту. Спочатку П. Дуров заявляв, що вкладав у компанію власні кошти, які отримав від продажу «ВК», а це – близько одного млн дол. на місяць. Однак зрештою, у 2017 р., П. Дуров вирішив запустити проєкт криптовалюти Gram, яку розробляли на платформі TON (Telegram Open Network). У проєкт інвестували близько 1,7 млрд дол., а серед інвесторів були, зокрема, російські олігархи: Р. Абрамович, М. Гучерієв і М. Абизов. Утім, проєкт провалився: Комісія з цінних паперів і бірж США (SEC) звинуватила Telegram у незаконному розповсюдженні незареєстрованих цифрових токенів, а Нью-Йоркський суд лише підтвердив її висновки, прирівнявши токени Gram до незареєстрованих цінних паперів.

Але в 2021р. П. Дуров знов залучив інвестиції – понад один млрд дол. від продажу облігацій. Головним партнером тоді став інвестиційний банк JPMorgan Chase, але на вторинному ринку облігації купив і Російський фонд прямих інвестицій. У самій компанії запевняють, що «інвестори з РФ не зіграли істотної ролі в продажу облігацій» і «в будь-якому разі права власників облігацій обмежені, і облігації не дають змоги впливати на цінності або стратегію компанії».

Іншим фактором, який мав би насторожувати користувачів, є закритість Telegram: компанія не має представництва, до якого, наприклад, для співпраці можуть звернутися державні органи. Також невідомо, скільки людей користуються месенджером загалом і скільки серед них українців – ця інформація закрита.

В Україні нині активно обговорюють питання безпеки месенджера Telegram, а також можливе обмеження його використання чи навіть повне блокування. Причиною дискусій стала колонка засновника Patscube Я. Ажнюка, яку він опублікував у кількох медіа, а також слова голови ГУР К. Буданова про те, що у ФСБ РФ є ключі доступу до месенджера.

Однак Я. Ажнюк виклав сім пунктів, через які, на його думку, не варто довіряти месенджеру:

– Telegram та його засновника П. Дурова хвалять і йому довіряють російський диктатор В. Путін і тамтешній уряд у питаннях «боротьби з екстремізмом і тероризмом».

– Повідомлення Telegram незашифровані.

– Джерела фінансування компанії викликають підозру (зокрема, походять від російських олігархів).

– Зафіксовані випадки потенційного доступу ФСБ до листування російських опозиціонерів.

– Відомі кілька випадків передачі даних користувачів до урядів країн.

– Telegram блокував канал «Розумне голосування» російського опозиційного політика О. Навального.

– П. Дуров активно співпрацював із ФСБ ще за часів «ВКонтакте». Про це свідчить листування між П. Дуровим і соратником В. Путіна В. Сурковим.

Аналітик OSINT-агенції «Мольфар» П. Фіалковський також припускає, що у платформи та російської влади є домовленості щодо її роботи. Принаймні хоститься Telegram на російських серверах, – зазначає аналітик. Є. Аушев із цього приводу нагадує, що за російським законодавством там заборонено використання будь-якого програмного забезпечення, якщо сервери фізично не розташовані в РФ.

Я. Ажнюк звернув увагу на ще одне безпекове питання: «хоча Telegram стверджує, що має мобільні застосунки з відкритим вихідним кодом, вони не згадують, що ніхто ніколи не бачив вихідного коду їхнього серверного програмного забезпечення». Окрім цього, він припускає, що деякі співробітники Telegram досі перебувають в РФ, у них є там родичі, що створює спосіб тиску на цих людей. Другий аспект – заява К. Буданова про ключі шифрування, до яких має доступ ФСБ. І третій – історія колишнього журналіста з Херсона І. Бондаренка, якого тримали в полоні росіяни. Чоловіка схопили на окупованій території у серпні 2022 р. і допитували, зокрема, спираючись на його листування в Telegram піврічної давнини, яку, як каже І. Бондаренко, він давно видалив. «Звісно, що стосується останнього пункту, це мають ретельно

аналізувати спеціалісти з кібербезпеки, щоби визначити, чи були інші способи отримати доступ до цієї інформації, крім як через сервери месенджера. Але з того, що на поверхні, виглядає, що це не був злам через двофакторну аутентифікацію чи доступ до кешу телефону», – вважає Я. Ажнюк.

Водночас експерт наголошує, що не ставить за мету «заборонити Telegram», а хоче вказати на факти, що свідчать про його можливу співпрацю з кремлем, і на неправду в коментарях представників Telegram щодо відсутності зв'язків з РФ. А далі громадськість сама має зробити висновки: чи продовжувати користуватися застосунком, чи ні.

Пресслужба компанії Telegram насамперед спростовує закиди щодо співпраці з ФСБ чи будь-якими іншими органами в РФ та щодо незашифрованості повідомлень у месенджері. Крім того, щоби перешкодити терористичним групам використовувати Telegram, у політиці конфіденційності месенджера передбачено, що він може надавати IP-адреси та номери телефонів підтверджених підозрюваних у тероризмі, якщо отримає відповідний судовий наказ від демократичної країни, визнаної Democasy Index, – зазначила компанія в офіційній публікації.

Проте українські експерти з кібербезпеки продовжують наголошувати на ризиках використання застосунку і підкреслюють, що найбільшу загрозу він має для українських військових.

Зокрема, співзасновник Інституту дослідження кібервійни В. Кучерук зазначає, що жоден месенджер не може гарантувати абсолютну безпеку, оскільки є способи атак на систему зовні або зсередини через вразливості в реалізації програмного коду. За його словами, в інтерфейс прикладного програмування Telegram вбудований програмний портал API, через який не лише розробники застосунків, а й зловмисники можуть під'єднатися до платформи та витягувати з неї дані для власних проєктів. У випадку з Telegram ці дані містять текст і метадані з будь-якого загальнодоступного групового чату або каналу. Наприклад, записи про те, коли користувачі востаннє були в

мережі, або геопозицію з точністю від одного до 549 м.

Ще однією особливістю цього месенджера, за словами В. Кучерука, є те, що він зберігає всі чати, крім секретних, у своїй хмарі у відкритому нешифрованому вигляді. Це дає можливість завантажити всю історію повідомлень користувачів, включно з фото, файлами тощо. Тому фахівці можуть отримати доволі детальний портрет публічної активності користувача, просто ввівши його Telegram ID. Також завдяки відкритому вихідному коду створюються численні боти, функціонал яких уможливорює пошук людей за іменем з подальшим аналізом груп і каналів, на які вони підписані, що загалом спрощує механізм їхньої ідентифікації.

Наприклад, у Білорусі спецслужби працюють за інструкцією, в якій описані «інструменти та методи» для деанонізації користувачів Telegram. Такі інструкції містять поради щодо входження в «закриті» групи для отримання інформації про користувачів і їхню діяльність у месенджері», – коментує В. Кучерук.

Завдяки сучасним технологіям, як-от штучний інтелект, чи використанню певних алгоритмів, аналіз великого масиву даних, наприклад, за ключовими словами, стає набагато простішим, чим і користуються ворожі спецслужби. Зібрана інформація, зазначає фахівець, може допомогти ворогу аналізувати та відстежувати суспільні настрої та реакції на ПСГО, надалі підлаштовуючись і корегуючи під них дезінформацію.

На національному рівні заблокувати месенджер складно, визнають експерти, це потребує дорогих систем перехоплення і контролю трафіку, оскільки платформа використовує хмарні ресурси по всьому світу. Наприклад, для цього можна використати «блек бокси» (Deep Packet Inspection (DPI)) – системи моніторингу «Інтернету», яка вже встановлена в Китаї та інших країнах. Вона дозволяє відстежувати електронну пошту, дуже глибоко залазити у зміст повідомлення. Проблема в тому, що ці пристрої треба ставити в кожного провайдера, а в Україні їх п'ять тис. І це для нашої держави дуже дорого.

А от блокування доступу до застосунку на рівні окремих організацій (наприклад, на робочих місцях) чи в державних структурах є можливим.

Українські експерти, зокрема В. Кучерук та юрист Лабораторії цифрової безпеки Т. Авдєєва, звертають увагу на те, що обмеження доступу до Telegram для всіх користувачів на території України може бути сприйняте як обмеження свободи слова. Тому відмова від месенджера має бути свідомим рішенням самих українців і новинних ресурсів. Потрібно, щоб вони відповідальніше ставилися до безпеки особистих даних і відмовилися від російського продукту. Такий приклад можуть подати насамперед представники державних структур. Адже деякі з них використовують месенджер як офіційний канал донесення інформації до українців. Як відомо, саме через Telegram з українцями спілкуються: Президент України В. Зеленський, міністр цифрової трансформації М. Федоров, голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцев, Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль та ін. У 2022 р. серед 100 найбільш популярних в Україні телеграм-каналів були 12 тих, які вели державні органи або органи місцевого самоврядування.

Проте фахівці звертають увагу на тривожний момент: українці втрачають інтерес до каналів офіційних осіб і водночас все більше починають вірити анонімним телеграм-каналам. І над цим, вважають експерти, потрібно задуматись.

За словами заступника секретаря РНБО України С. Демедюка, Telegram свою репутацію як найбезпечнішого месенджера здобув виключно завдяки своїй абюзостійкості (компанія фактично не реагує на звернення користувачів і правоохоронних органів (за винятком спецслужб РФ) і дозволяє публікувати будь-який контент).

Однак з початком війни месенджер вирішили не блокувати: щоб припинити агресію РФ, українські сили оборони змушені були використовувати всі засоби, до яких належать і так звані інформаційно-психологічні операції (ПСО), каже С. Демедюк. «Ефективність таких заходів залежала від можливості охопити

найбільшу кількість як російської аудиторії, так і проукраїнської. Одним з таких каналів комунікації на той момент був і Telegram. Саме цей аргумент став на користь продовження його роботи в українському інформаційному просторі. Використання схожих каналів допомогло Україні здобути певну перевагу в інформаційному середовищі», – пояснює представник РНБО.

Водночас спостерігається збільшення кількості фейкових телеграм-каналів, які маскуються під канали українських військових підрозділів, оскільки, за інформацією американського видання The Washington Post, навіть самі російські пропагандисти визнали телеграм-канали «найперспективнішим способом для просування дезінформації» в Україні.

Телеграм-канали популяризують одне одного за допомогою реферальних посилань і завдяки контенту. Тож це чудове поле для ворожих інформаційно-психологічних операцій за повної відсутності модераторів.

До того ж, спецслужби РФ, окрім використання в інформаційних операціях і потенційного збору інформації про користувачів, більш широко почали застосовувати Telegram як платформу для поширення шкідливого програмного забезпечення, фішингу, публікування персональних даних українських захисників. Тому сьогодні питання обмеження Telegram, за словами С. Демедюка, постало знову.

Інші актуальні, хоча і менш відомі та обговорювані загрози, пов'язані з використанням Telegram хакерами: цей месенджер став популярним інструментарієм реалізації кіберзагроз для хакерських груп, пов'язаних зі спецслужбами РФ, і кіберзлочинців з різних країн.

С. Демедюк наводить як приклад групу UAC-0082 (Sandworm), пов'язану з головним управлінням генштабу російських збройних сил. Вона використовує Telegram як контрольну-командну інфраструктуру та для викрадення даних. Саме ця група відповідальна за наймасштабнішу в історії кібератаку NotPetya, кібератаки під час відкриття Олімпіади-2018,

спроби втручання у вибори у Франції, а починаючи з 2015 р. – постійно атакує енергетичні об'єкти в Україні.

Нещодавно з'явився новий варіант стилера (програма-шпигун для викрадення паролів та інших даних) Zaraza, який теж використовує Telegram як контрольну-командний сервер і для збереження викрадених банківських даних. Цю шкідливу програму активно рекламують і продають через месенджер.

Представник РНБО вказує й на те, що месенджер активно використовують кіберзлочинці як у шахрайських схемах, так і для викрадення коштів: останнім часом понад 80 % фішингових рекламних повідомлень у соціальній мережі Facebook посилаються на Telegram. Протягом 2022 р. використання платформи для фішингу зросло на 80 %. Фактично це єдина глобальна платформа, яка толерує публікацію подібного контенту, не реагуючи на звернення правоохоронних органів щодо закриття шкідливих каналів. Тому Telegram є небезпечним месенджером не лише для українців, але й для усіх своїх користувачів, – підсумовує С. Демедюк.

А ще Telegram активно використовують терористи. Так, нещодавно у Закарпатській області заблокували телеграм-канал, який лякав терактами учнів шкіл Мукачеве. Наразі правоохоронці надіслали запит до іноземного провайдера для встановлення власника ресурсу. За даними відомства, канал був створений 13 березня цього року. На момент блокування кількість учасників ресурсу сягала 5500 людей.

Фактчекери ініціативи «По той бік новин» з'ясували, що в українському сегменті набули масовості телеграм-канали, що містять у назві російське слово «сущность», в яких жорстоко цькують дітей. Переважно їх створюють у великих містах, але трапляються і в містечках. У містах-мільйонниках може бути відразу по кілька таких каналів.

Те, що Telegram має права доступу до мікрофона, камери, локації, списку контактів, доступу до пам'яті, постійно працює з фоновим під'єднанням до «Інтернету», – дозволяє власникам платформи збирати велику кількість даних про кожного користувача, включно з

інформацією про його пересування, з ким він і як часто спілкується, хто перебуває поруч тощо.

Заступник секретаря РНБО зазначив, що наразі тривають консультації з експертами сектору безпеки і оборони, щоб оцінити рівень загрози на національному рівні та узгодити позиції щодо подальших дій. Зокрема, обговорюють кроки, які будуть спрямовані на зменшення української аудиторії Telegram і обмеження його використання в державних органах.

Як альтернативу Telegram експерти радять використовувати Signal чи WhatsApp, які не є російськими і не були помічені у зв'язках з ФСБ, мають наскрізне шифрування. А щоб отримувати новини, зокрема Я. Ажнюк рекомендує заходити у Twitter або ж користуватися новинними сайтами.

На погляд В. Кучерука, відносно безпечними також є:

- Kryptos Private Messenger – корпоративний месенджер, який не збирає жодних даних користувачів і не зберігає історію листувань на сервері, а ключі шифрування існують лише на пристроях.

- Matrix – це децентралізована платформа для обміну повідомленнями, яка працює на основі end-to-end шифрування та дбає про безпеку даних користувачів.

Оскільки не існує таких застосунків, які б повністю захистили особисте листування від сторонніх осіб, тим, хто продовжує користуватися застосунком, С. Демедюк рекомендує:

- не запускати програму на комп'ютері, особливо там, де містяться цінні дані;

- на телефоні вимкнути в налаштуваннях непотрібні дозволи (наприклад, якщо месенджер потрібен просто для читання новин, слід вимкнути доступ до камери, мікрофона та геолокації);

- не довіряти на 100 % інформації в телеграм-каналах, перевіряти її правдивість в офіційних джерелах;

- періодично контролювати пристрої, з яких є доступ до вашого облікового запису в Telegram (через «Налаштування – Пристрої»), а якщо є підозрілі під'єднання – одразу їх вимикати.

За словами представника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ (ДКІБ СБУ) О. Мельниченка, в адміністраціях TikTok, Twitter і Telegram не розуміють масштабів діяльності російських спецслужб та не мають бажання допомагати Україні протидіяти деструктивній активності російських пропагандистів та спецслужб.

У контексті питання безпеки використання вебплатформ розглядаються різні шляхи і підходи впливу на них. Так, головний редактор DEV.ua С. Юрасов звертає увагу на доцільність регулювання безпосередньо ТГ-каналів, а не платформи, на якій вони існують. Щоб мати більший контроль над поширенням фейкової та неправдивої інформації в «Інтернеті», вважає С. Юрасов, треба відштовхуватися від відповідальності безпосередньої особи, яка її поширює. Це може бути як юридична особа (редакція), так і окремих індивід. Він вважає, що «платформи не будуть і не зможуть якісно відфільтрувати фейки». Юридично ж на сьогодні відповідальність здебільшого лежить у площині спричинення шкоди (матеріальної, моральної) іншій особі.

Якщо фейкова інформація спричиняє шкоду суспільним інтересам (наприклад, призводить до панічних настроїв) – діють штрафи. За роз'ясненням Мін'юсту, «в деяких випадках до винної особи може бути застосована адміністративна відповідальність за поширення неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, що тягне за собою накладення штрафу від 10 (170 грн) до 15 (255 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку». Тобто, йдеться про штраф у розмірі 255 грн. У реальному житті С. Юрасов не знає прикладів застосування до когось навіть такого покарання. Під покарання реально потрапляють тільки випадки поширення інформації про пересування військової техніки, або ж роботи підрозділів ППО. На його погляд, саме посиленна відповідальність журналістів, блогерів та інших ентузіастів, які поширюють

шкідливу інформацію, зможе вирішити проблему. Як масштаб цього завдання, так і наявна інформація про спроби світових гравців розібратись із проблемою за демократичними процедурами залишає сумніви щодо перспектив «вирішення проблеми», втім, наголошувана медійником необхідність «грамотно прописати питання про відповідальність за поширення дезінформації та застосування великих штрафів», як і «ефективна робота правоохоронної системи» дійсно є необхідною для цього умовою.

На думку В. Шелупця, засновника медіа «Грунт» (яке розвинулося на основі телеграм-каналу «Україна оперативно»), потенційне блокування Telegram в Україні сьогодні не матиме такої підтримки в суспільстві, яка була на момент блокування соцмережі «ВКонтакте». Адже Telegram, завдяки своїй зручності буде і далі залишатися на рівні першого каналу споживання інформації через відсутність жодної повноцінної альтернативи. Таке твердження збігається з результатами дослідження українського сервісу Telemetry, фахівці якого також вважають, що популярність Telegram найближчим часом в Україні продовжить зростати.

Для багатьох країн світу питання безпеки месенджерів (і не лише Telegram) також є актуальним, і в низці країн вже напрацьовані регулюючі заходи. Так, робота платформ на теренах ЄС регулюється трьома міжнародними документами:

- Digital Services Act.
- Digital Markets Act.
- Регламент (ЄС) 2019/1150 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 р. про сприяння чесності та прозорості для бізнес-користувачів онлайн-посередницьких послуг.

Digital Services Act (DSA) розроблявся кілька років і набрав чинності в листопаді 2022 р. Разом з Digital Markets Act він покликаний створити безпечний цифровий простір в ЄС, де захищені права користувачів.

Однак DSA регулює діяльність пошуковиків, хостингів, кеш-серверів та онлайн-платформ, а особливу увагу та більше зобов'язань покладає на ті платформи, які вважаються «дуже

великими» (very large online platforms – VLOP). Сьогодні такою вважається онлайн-платформа, яка надає свої послуги мінімум 45 млн активних одержувачів послуг в ЄС щомісяця (10 % від 450 млн споживачів).

Таке охоплення робить VLOP доволі впливовою і здатною спричинити суспільні ризики, масштабніші, ніж менші платформи. Тому відповідальності та зобов'язань на такі платформи покладено більше. Зокрема, вони мають:

- надавати користувачам інформацію про рекламодавців;
- забезпечити високий рівень конфіденційності та безпеки неповнолітніх;
- забезпечити механізм, за допомогою якого користувачі зможуть позначати незаконний контент та оперативно реагувати на повідомлення;
- публікувати звіти про прозорість щодо модерації вмісту;
- організовувати проведення незалежних аудитів тощо.

У квітні 2023 р. Європейська комісія оприлюднила список VLOP. До списку потрапити такі платформи, як Facebook, Instagram, LinkedIn, Tik Tok, Twitter та ін. Але поріг у 45 млн повинен постійно оновлюватися. Тому Європейська комісія уповноважена доповнювати положення Регламенту. Наприклад, знизити поріг, якщо дійде висновку, що платформа має великий соціальний вплив.

Telegram до цього списку поки що не потрапив, адже він має менше 45 млн активних користувачів на місяць в ЄС. Утім, відсутність Telegram серед VLOP не означає, що платформа випадає з поля зору Європейської комісії і національних регуляторів. Європейська комісія повинна наглядати за VLOP. А національні органи (Digital Services Coordinators) будуть відповідати за нагляд за меншими платформами. Ці органи повинні бути створені державами-членами ЄС до 17 лютого 2024 р.

Якщо ж платформа пропонує свої послуги в ЄС, але не є VLOP та заснована не на території ЄС, вона повинна призначити юридичного представника в ЄС. Це зобов'язання стосується Telegram. Саме до цього представника

надходитимуть всі запити, направлені Telegram, у тому числі і від державних органів.

Крім того, до платформ, незалежно від їхнього розміру, ставляться вимоги:

– призупиняти на розумний період часу та після попереднього попередження надання своїх послуг одержувачам послуг, які часто надають явно незаконний контент;

– чітко та детально викласти свою політику щодо оцінки незаконного контенту, порядку прийняття рішення про призупинення послуг і тривалості призупинення.

Поки DSA впроваджувалось у життя ЄС, держави-члени користувалися своїми національними законами.

У багатьох країнах заборонено ставити Telegram і TikTok на службовий телефон, який використовується посадовими особами.

Так, **Європейська комісія** заборонила своїм співробітникам користуватися китайською соціальною мережею TikTok з міркувань безпеки: всім співробітникам було наказано видалити TikTok зі своїх службових пристроїв, а також видалити додаток зі своїх особистих пристроїв, якщо на них встановлені будь-які програми, пов'язані з роботою. Крім того, співробітники можуть видалити пов'язані з роботою програми зі своїх особистих телефонів, якщо вони наполягають на збереженні TikTok.

Інші інституції Європейського Союзу, в тому числі Рада Європи та парламент, імовірно, з часом також заборонять китайський додаток, хоча, зокрема, Європарламенту може знадобитися набагато більше часу, щоб впровадити таку політику.

Західні уряди все більше стурбовані свідченнями того, що китайські технологічні компанії допомагають Комуністичній партії та її спецслужбам збирати величезні обсяги даних по всьому світу – з особливим акцентом на важливих політичних і безпекових об'єктах.

Нещодавно уряд **Нідерландів** доручив своїм спецслужбам вивчити ризики використання додатка TikTok на урядових телефонах. Держсекретар Нідерландів з питань цифровізації А. ван Гуффелен попросила спеціальний підрозділ спецслужби, який займається питаннями державної таємниці,

вивчити використання програми та надати рекомендації. Депутати з чотирьох коаліційних партій Нідерландів заявили ЗМІ напередодні дебатів, що вони підтримують заборону використання TikTok на урядових телефонах. Раніше уряд Нідерландів вже випустив рекомендацію для всіх своїх міністерств та відомств припинити урядову комунікацію та рекламу у китайському додатку.

Адміністрація Палати представників Конгресу США слідом за Сенатом заборонила використовувати TikTok на робочих пристроях через високий ризик, а також низку проблем з безпекою. Тож додаток рекомендовано видалити з усіх пристроїв, які перебувають у віданні Палати. Окрім цього, було зазначено, що всі, хто мають TikTok на своїх пристроях, отримають запит про його видалення, а завантаження програми в майбутньому буде заборонене.

Заборона була запроваджена відповідно до законопроекту про бюджет США на 2023 рік – він містив положення про заборону додатків штабу TikTok на пристроях, якими керують федеральні органи влади. Повідомляється, що вже 19 штатів США принаймні частково заблокували TikTok для державних пристроїв через побоювання, що уряд Китаю може використовувати його для відстеження американців і цензури контенту.

Також в американському Центральному розвідувальному управлінні аналітикам заборонено використовувати месенджер Telegram з робочих комп'ютерів.

У **Норвегії** TikTok і Telegram теж вважають небезпечними – там ними не рекомендують користуватися.

Збройні сили **Швейцарії** заборонили військовослужбовцям користуватися месенджерами Telegram, WhatsApp і Signal. Тепер вони можуть використовувати тільки програму, розроблену в країні – Threema. Однією з причин такого рішення була «необхідність забезпечити інформаційну безпеку».

В **Іспанії** Верховний суд ухвалив рішення призупинити роботу месенджера Telegram у країні. Рішення ухвалили після того, як чотири медіакомпанії поскаржилися на те, що

користувачі платформи можуть без дозволу завантажувати їхній контент.

У 2023 р. Міністерство зв'язку **Іраку** заблокувало Telegram через побоювання щодо національної безпеки держави. Ірак заблокував застосунок після того, як Telegram порушив «цілісність обробки персональних даних громадян». У заяві іракського відомства зазначається, що Telegram неодноразово просили закрити платформи, через які «витікають дані державних установ та особисті дані громадян, що становить загрозу національній безпеці Іраку», проте компанія не відреагувала на жоден із цих запитів.

У питанні регулювання діяльності Telegram на європейських теренах показовим є приклад **Німеччини**.

У грудні 2021 р. на одному німецькому телеграм-каналі відбулося обговорення теми планування вбивства Прем'єр-міністра федеральної землі Саксонії М. Кречмера. Обговорення виникло тому, що під час пандемії коронавірусу тамтешній уряд запровадив суворі обмеження для противників вакцинації. Антиваксери об'єдналися в Telegram та стали обговорювати план вбивства очільника уряду Саксонії. Така агресивна риторика не залишилася непоміченою. Сьогодні Німеччина має доволі категоричну позицію щодо мови ворожнечі. Її поширення є недопустимим, а заборона не обмежує свободу слова. А за розпалювання ненависті в Німеччині можна потрапити до в'язниці.

Через зручність майданчика Telegram для гуртування навколо тем, які за своїм змістом далекі від сучасних демократичних цінностей, політичне керівництво Німеччини прагнуло взяти під контроль роботу платформи.

У 2018 р. Німеччина почала вводити в дію Netz DG (Netzwerkdurchsetzungsgesetz). Це спеціальний Закон, метою якого є боротьба з фейками, мовою ворожнечі та дезінформацією в мережі. Він вказує, що провайдери соціальних мереж:

– які мають понад два млн користувачів, повинні слідкувати за контентом та швидко видаляти незаконний, інакше отримають штраф, який може сягати п'ять млн євро

(розмір штрафу зростає до 50 млн євро, якщо накладений на юридичних осіб та об'єднання фізичних осіб);

– які мають місце реєстрації за кордоном, також повинні враховувати положення Netz DG;

– всі провайдери зобов'язані звітувати раз на пів року про те, як розглядають скарги щодо незаконного контенту;

– зобов'язані забезпечити процедуру перегляду прийнятого рішення про видалення контенту;

– незалежно від розміру, повинні призначити особу в Німеччині, щоб та могла отримувати запити та звернення, адресовані провайдеру, надавати необхідну інформацію;

– повинні видаляти або блокувати явно незаконний контент протягом 24 год. після отримання скарги на нього.

Незаконний контент у розумінні Netz DG – це контент, який відповідає одному або декільком з таких елементів національного Кримінального кодексу:

– розповсюдження агітаційних матеріалів неконституційних і терористичних організацій та використання їх символів;

– підготовка насильницького акту, який загрожує державі;

– публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень;

– створення злочинних або терористичних організацій;

– розпалювання ворожнечі;

– зображення насильства;

– схвалення кримінальних правопорушень;

– наруга над пам'яттю померлого тощо.

За порушення вимог Netz DG на платформи накладають штрафи. Так, Facebook оштрафували на два млн євро за те, що у своєму звіті платформа занижила кількість скарг, отриманих щодо незаконного контенту.

У 2021 р. Міністерство юстиції ФРН пояснило, що Telegram зобов'язаний дотримуватися цих правил, адже не лише надає індивідуальні послуги зв'язку, а і є платформою для діяльності медіа та створення каналів і груп.

Але бажання Німеччини регулювати Telegram та існування відповідних законів виявилось недостатньо. За порушення зобов'язання щодо забезпечення каналів зв'язку на Telegram у Німеччині було накладено штраф у розмірі 4,25 млн євро. Ще 875 тис. євро штрафу Telegram отримав за непризначення національного агента для вручення судових повісток.

Але вручити повістки Telegram виявилось непросто. Де-юре штаб-квартира Telegram розташована в Дубаї, де-факто – її там немає. Тож вручення процесуальних документів не відбулося. Утім, їх опублікували у федеральній газеті *Bundesanzeiger*. Після чого одна з німецьких юридичних фірм повідомила, що представляє інтереси Telegram. Слухання тривають.

Однак дія Netz DG поширювалась на платформи лише до 17 лютого 2024 р. Пов'язано це з тим, що дія DSA (право ЄС) має переважуючу силу порівнюючи з національним законом.

З 25 серпня 2023 р. дія Netz DG вже перестала поширюватися на VLOP. Відтепер якщо на VLOP виявлено незаконний контент, то скарга розглядатиметься відповідно до положень DSA компетентним органом Європейської комісії.

Кількість користувачів Telegram на території ЄС зростає, і зовсім скоро він може отримати статус VLOP. Але поки що він не вважається дуже великою онлайн-платформою і щодо нього діють такі правила: до 17 лютого 2024 р. до Міністерства юстиції ФРН можна було подати скаргу на соцмережу за незаконний контент. Крім того, продовжать розгляд вже розпочатих проваджень щодо накладення штрафів відповідно до NetzDG.

Проте Telegram не залишиться поза межами національного законодавства. Що вважається незаконним контентом – визначено на національному рівні. А от як вчиняти з таким контентом та які санкції застосовувати – встановлюється на рівні ЄС.

У Німеччині були навіть обговорення про заборону Telegram та вилучення платформи з магазинів Apple та Google. Утім, сьогодні уряд шукає способи комунікації, співпраці та застосовує такий спосіб зменшення загрози Telegram, як блокування каналів.

У **Франції** 13 травня 2023 р. Telegram виявився повністю заблокованим через поширення дитячої порнографії в телеграм-каналах (поліція відправила інтернет-провайдерам запит на блокування, через декілька годин виявилось, що поліція мала намір заблокувати лиш декілька окремих каналів). З 2014 р. поліція у Франції має повноваження надсилати запити на блокування вебсайтів, які містять дитячу порнографію та пропагують тероризм. Однак спершу вона має звернутися з такою вимогою до редактора сайту. Якщо ж він не відреагує – тоді буде запит до провайдера.

Відтак через декілька годин після блокування Telegram вже працював. А суспільство почало обговорювати можливий зв'язок цього випадку із представленим за декілька днів до того законопроектом про захист цифрового середовища.

Серед основних положень проекту:

- блокування без рішення судді сайтів чи каналів, які пропонують порнографічний контент і не регулюють вік відвідувачів, включаючи соціальні мережі;

- заборона користування соцмережами для людей, засуджених за певні правопорушення (зокрема, переслідування або розпалювання ненависті);

- санкції за розповсюдження дипфейків тощо.

Наразі закон перебуває на розгляді у французькому парламенті: 5 липня 2023 р. він проголосований в першому читанні. Його метою серед іншого є адаптація положень DSA.

У квітні 2018 р., розуміючи загрози Telegram, французький уряд випустив додаток для обміну миттєвими повідомленнями Tchar з наскрізним шифруванням та відкритим вихідним кодом. Додаток призначений лише для державних службовців та має замінити їм Telegram. Уряд також виклав вихідний код Tchar на GitHub, щоб інші організації також могли розробляти свої власні версії Tchar для внутрішнього використання.

У світі є країни, де Telegram повністю заборонений:

- **Сомалі**. Влада Сомалі оголосила про заборону Telegram, адже платформа нібито

використовувалася терористами для поширення пропаганди. Міністерство зв'язку та технологій наказало інтернет-провайдерам заблокувати додатки.

– **Бразилія.** Бразилія тимчасово заборонила Telegram після того, як той не співпрацював у розслідуванні щодо діяльності неонацистських чат-груп. Розслідування почалося після того, як озброєний учень вчинив стрілянину і застрелив трьох людей у містечку Аракрус в Еспіріто, штат Санто. Хлопець був учасником екстремістських каналів у Telegram, де поширювалися посібники про вбивства та виготовлення бомб. Федеральна поліція зобов'язала Telegram надати детальну інформацію про імена, ідентифікаційні номери платників податків, фотографії профілів, банківську інформацію та зареєстровані кредитні картки учасників каналу. Telegram сказав, що надає пріоритет конфіденційності користувачів. Пізніше, після повної заборони, суд все ж прийшов до висновку, що повне блокування Telegram є «нерозумним», враховуючи вплив заборони на свободу спілкування для тих, хто не залучений до розслідування. А от щоденний штраф у розмірі одного мільйона реалів (близько 200 000 дол.) за недотримання вимог продовжує діяти.

– **Китай.** У 2015 р. Китай заблокував доступ до Telegram. Додаток допомагав організувати антиурядові, актикомуністичні і правозахисні акції. Влада визнала це загрозою Комуністичній партії. Крім того, Китай зацікавлений у тому, щоб перенаправляти користувачів на рідні китайські сервіси, які конкурують з Telegram, наприклад, WeChat, який ретельно перевіряється владою Китаю. Утім, кількість завантажень Telegram в Китаї продовжує зростати. Обійти заборону допомагають покрокові інструкції «Як користуватися Telegram в Китаї за допомогою VPN».

Сам П. Дуров прокоментував заборону Telegram урядами деяких країн наступним чином: «Місія Telegram – зберегти конфіденційність і свободу слова в усьому світі. У випадках, коли місцеві закони суперечать цій місії або висувають технологічно нездійсненні вимоги, нам іноді доводиться залишати такі

ринки. У минулому такі країни, як Китай, Іран і Росія, забороняли Telegram через нашу принципову позицію щодо прав людини. Такі події, хоч і сумні, все ж кращі, ніж зрада наших користувачів і переконань, на яких ми базуємося».

Загалом тема Telegram дуже широка. З юридичної точки зору, відсутність законодавчого регулювання – це та прогалина, що робить користувачів абсолютно незахищеними перед Telegram. Як відомо, цей месенджер зареєстрований як компанія з обмеженою відповідальністю (LLC) в Дубаї. І хоча закони ЄС та національні закони держав-членів ЄС намагаються включити Telegram у своє поле зору, втім, як виявилось, і для європейських країн ця задача не з простих. Хоча б через складнощі налагодження комунікації з Telegram.

Щодо блокування Telegram в Україні, то спостерігачі акцентують на необхідності наявності політичної волі для реалізації такого рішення. Адже народні депутати теж використовують анонімні Telegram-канали для своєї політичної вигоди.

Хоча, звичайно, найефективнішим методом боротьби з російською пропагандою є підвищення рівня медіаграмотності в українців. Але на це, вважають експерти, підуть роки. Тоді як під час війни безпека, зокрема й інформаційна, потребує швидших рішень.

Зокрема голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова Я. Юрчишин сподівається на конструктивну взаємодію з адміністрацією Telegram: якщо вдасться налагодити механізми адресного блокування російської дезінформації, то ні про які обмеження для мережі взагалі не треба буде говорити.

Українські парламентарі, як і їхні закордонні колеги, також придивляються до безпеки іншого месенджера – TikTok. В українському сегменті цієї соціальної мережі, за результатами дослідження, проведеного «Інститутом масової інформації» в листопаді 2023 р., також поширюється проросійська дезінформація, що підвищує соціальну напругу та розбухує протестні настрої, налаштовує аудиторію

проти правоохоронних органів та Збройних сил України, а також підриває фінансову стабільність держави. Водночас переважна більшість тікток-каналів, які «спеціалізуються» на поширенні фейків, пропонує користувачам переходити за розміщеним у профілі посиланням на анонімні телеграм-канали.

Якщо говорити про юридичні аспекти законопроекта № 1115, про який ішлося на початку цього матеріалу, то, за словами члена Національної ради з питань телебачення та радіомовлення О. Бурмагіна, документ має стати аналогом законодавства Європейського союзу в цій сфері.

Улітку 2023 р. Мінцифри започаткувало переговорний процес з ЄС для визначення імплементаційного підходу за вищезазначеними Регламентами для України як для кандидата на членство в ЄС.

Згадані два акти стали відповіддю на виклики, пов'язані з появою таких гігантів-монополістів як Apple, Meta (Facebook, Instagram), Alphabet (Google, YouTube), Amazon і Microsoft. Тому в ЄС вирішили створити уніфіковані правила для гравців на його ринках і запобігти поширенню протиправного контенту. Як звертають увагу в Мінцифри, основним гаслом DSA можна назвати «все, що заборонено офлайн, має бути забороненим онлайн». А основним гаслом DMA можна назвати рівні умови для розвитку інновацій і конкурентоспроможності через регулювання онлайн-платформ.

DSA встановлюють низку зобов'язань до платформ переважно щодо прозорості: видалення контенту, алгоритмів, реагування на скарги. Також створення на платформах процедур щодо оскаржень рішень, які приймаються стосовно контенту, запровадження можливостей позасудових механізмів спорів, де можна розглядати прийняті на платформі рішення про контент, блокування, видалення акаунтів тощо. Є додаткові повноваження щодо менеджменту кризових ситуацій до найбільших онлайн-платформ.

За словами голови напряму «Цифрові права» громадської організації «Лабораторія цифрової безпеки» М. Дворового, більшість подібних актів ЄС підлягатимуть прямій імплементації,

тобто перекладу слово в слово того, що там написано. Але є декілька суттєвих проблем щодо Digital Services Act і його імплементації для України, які треба розв'язати, перш ніж запроваджувати його на національному рівні.

Вони стосуються того, що Україна ще не є членом ЄС. Адже у Digital Services Act встановлюється вимога до реєстрації платформи в одній з країн ЄС. «Цього буде достатньо для того, щоб платформа виконала умови та була під юрисдикцією регулятора й держави, яка матиме можливість наглядати за виконанням обов'язків. Україна ще не є членом ЄС. Для держав-кандидатів платформи мають реєструватись у кожній країні. Тому питання – чи прийде іноземна компанія в Україну реєструватись. А якщо ні, то чи хочемо ми блокування фейсбуку, інстаграму тощо. Це велике питання, на яке немає відповіді», – відзначає М. Дворовий.

Водночас імплементація DSA не долає головну проблему – регулювання медійних платформ, соцмережа може просто не прийти і не зареєструватись, і не лише в Україні (тому що тут така реєстрація взагалі не видається можливою), а й в жодній країні ЄС.

Для того, щоб регулювати діяльність анонімних телеграм-каналів в Україні, Верховна Рада України має ухвалити профільний Закон про дезінформацію, зазначив Я. Юрчишин. Завдяки якому Україна зможе офіційно представити відповідні претензії до власників мереж з вимогами. Наразі ані українське нормативно-правове регулювання, ані європейське не в змозі притягнути власників соцмережі до такої співпраці, саме тому потрібен новий Закон. А далі можна почати комунікацію над тим, щоб правила соцмережі були приведені до потрібних стандартів деанонімізації, зауважив він.

За словами народного депутата, зараз обговорюється регулювання не лише Telegram, а взагалі соціальних мереж (зокрема TikTok). І це відбувається в контексті того, що Європейський союз розробляє відповідні акти, які стосуються соціальних мереж, що діють на території юрисдикції країни ЄС. Але цей регуляторний акт планується, що вступить в дію у 2025 р.

Україна, як країна-кандидат, наголосив Я. Юрчишин, не може бути поза цим процесом. Наша держава зацікавлена, щоб такі механізми взаємодії з соціальними мережами, які зараз є в розвинутих країнах, були в Україні. У першу чергу, це авторизовані центри представництва, до яких можна адресно звертатися. Оскільки Telegram, в принципі, як соціальна мережа не йде на контакт з українською владою, то тут питання таке: або Telegram буде працювати, як інші соціальні мережі, буде йти на контакт і блокувати те, що несе загрозу, зокрема, національній безпеці та нашому суверенітету, або доведеться вже розбиратися з самою мережею.

На погляд члена Національної ради з питань телебачення та радіомовлення О. Бурмагіна, законопроект № 11115 якісний, з точки зору юридичної техніки, але по змісту має багато прогалин через те, що документ усі платформи розглядає по суті як медіа або як суб'єкти, які регулюються медійним законодавством. Тоді як платформи мають свою специфіку.

Якщо до Нацради надійде скарга на незареєстроване медіа, у Нацради є можливість звернутися до адміністрації платформи, наприклад, Meta чи YouTube, стосовно порушень національного законодавства та контентних обмежень. Але платформи реагують з точки зору своїх політик, тобто хтось реагує, а хтось – ні. Зокрема, Telegram повідомлення від Нацради ігнорує.

Юристка Цифролаби Т. Авдєєва також підтверджує, що питання прозорості та представництва в Україні можуть викликати непорозуміння з представниками цих платформ. Якщо структура власності вважатиметься непрозорою, то такі сервіси будуть заборонені до використання державними органами та їхніми посадовими особами, а також банками та платіжними системами. Їх не можна буде завантажувати та використовувати на пристроях, що використовуються для службових цілей. Також будуть обмежені додатки для військових.

За її словами, в законопроекті платформи спільного доступу до інформації намагаються врегулювати так само, як платформи спільного доступу до відео. Але на рівні Європейського

Союзу платформи спільного доступу до відео – як-от YouTube – регулюються за Директивою про аудіовізуальні медіапослуги у редакції від 2018 р., а от платформи спільного доступу до інформації регулюються за Актом про цифрові послуги. І коли прийде час гармонізувати українське законодавство з європейським та імплементувати Акт про цифрові послуги, нам доведеться переписувати докорінно весь цей Закон.

Загалом Т. Авдєєва розглядає цей законопроект, як хороший початок дискусії про регулювання платформ, особливо з огляду на дезінформацію та контент, який потенційно може шкодити національній безпеці. Але документ потрібно доопрацювати. На рівні ЄС уже почалися зрушення в бік імплементції цих прийнятих Актів про цифрові послуги та цифрові ринки, відповідно Україна поки що може просто подивитися, який механізм імплементції вже розроблено, поспілкуватися з експертами з європейських держав, який, власне, підхід вони обрали. Тоді можна буде зрозуміти, як це вписати в українську законодавчу практику, вважає юристка.

Якщо ж Telegram і надалі порушуватиме законодавство, а Нацрада ніяк не зможе обмежити чи општрафувати платформу – питання повного блокування постане само собою, зазначає О. Бурмагін. Але в цьому питанні фахівець радить йти шляхом розробки державних політик для використання соцмереж серед органів влади та місцевого самоврядування, адже, за його словами, в Україні поки немає елементарних речей, а ми вже намагаємося на рівні закону врегулювати те, що тільки напрацьовується в Європейському Союзі.

Т. Авдєєва, зокрема, радить переводити аудиторії з телеграм-каналів на альтернативні ресурси, наприклад, на WhatsApp. Це, на її думку, мають зробити всі ризикові групи, зокрема військові, журналісти, держслужбовці та правозахисники. Якщо офіційні канали та «адекватні» медіа перейдуть на інші платформи, то за ними мігрує і аудиторія.

Окрім цього, ще одним ефективним методом блокування Telegram є запит до компаній Google та Apple від імені РНБО з вимогою

заблокувати цей додаток на території України. Компанії, якщо вони не захочуть отримати великі штрафи й репутаційні проблеми, зазначає зокрема кіберблогер Н. Токар, підуть назустріч. Тоді користувач не зможе оновлювати та завантажувати додаток на своєму пристрої, адже він буде відсутній у магазині додатків.

Існує ще один аспект роботи Telegram, який потребує врегулювання. Старший економіст Центру економічної стратегії Ю. Гайдай припускає, що у 2024 р. загальний дохід месенджера від реклами та підписок може сягнути 160 млн дол. Тому хорошою ідеєю є змусити Telegram сплачувати податки. З урахуванням частки українських користувачів, дохід компанії Telegram від українського ринку у 2024 р. складе щонайменше 3–4 млн дол. Це, зазначає Ю. Гайдай, вже в 120–160 разів перевищить мінімальний поріг суми операцій постачання електронних послуг, після якого компанія-нерезидент зобов'язана зареєструватися в Україні як платник податку.

Наразі українська сторона виявляє та припиняє порушення, не залучаючи представників компанії Telegram. Вже відомі випадки, коли СБУ блокувала Telegram-канали, звертаючись до їх адміністраторів. Ці канали повідомляли про актуальні місця вручення повісток та закликали ховатися від представників військкоматів. Заблокувати канали вдалося, бо СБУ встановила особи адміністраторів каналів, провівши слідчо-оперативні дії.

Окрім того, кіберполіція розробила Telegram чат-бот для блокування груп і каналів дезінформації.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що потреба в регулюванні платформ стосується всього світу, але в Україні вона вимагає термінових рішень, насамперед – через поширення ворожої пропаганди на платформах; використання анонімних каналів з метою цькування активістів, журналістів, антикорупціонерів; дискредитації бізнесу та політичних опонентів, а також великої залежності користувачів і державних органів від однієї з них, Telegram. Законопроект № 11115 є першим реальним кроком на шляху

приборкання найпопулярнішого в Україні месенджера.

Наступними кроками мають стати: вступ України до ЄС, адаптація українського законодавства до законодавства ЄС (у цьому випадку до DSA), призначення Telegram свого юридичного представника на території України та налагодження співпраці.

Утім залишається питання: чи буде Telegram йти на контакт з Україною та реагувати на звернення і вимоги Нацради щодо порушення законодавства України на просторах Telegram-каналів? *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2274626>); DOU.ua (<https://dou.ua/lenta/news/verkhovna-rada-regulation-telegram/>; https://dou.ua/lenta/articles/is-telegram-truly-safe/?from=similar_posts); MEDIASAPIENS (<https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/33364/2023-11-01-za-rik-kilkist-ukraintsiv-yaki-otrymuyut-novyny-z-telegramu-zroslashche-na-12-doslidzhennya/>; <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/33786/2023-12-19-ukraina-na-shostomu-mistsi-u-sviti-za-kilkisty-telegram-kanaliv-z-ponad-milyonom-pidpysnykiv-telemetry/>; <https://tinyurl.com/ykh9429x>; <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/33772/2023-12-18-tspd-poperedzhaie-pro-zbilshennya-kilkostifeykovykh-telegram-kanaliv-nibyto-ukrainskykh-batalyoniv-i-brygad/>; <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/34347/2024-03-04-kompaniya-telegram-analizuie-potentsiyno-problemni-kanaly-perelik-yakykh-otrymala-vid-ukrainskoi-vlady-nv/>; <https://ms.detector.media/trendi/post/34439/2024-03-16-na-zakarpatti-zablokuvaly-telegram-kanal-u-yakomu-pogrozhuvaly-teraktamy-u-shkolakh/>; <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/34541/2024-03-29-u-kremli-vyznaly-shchoterorysty-vykorystovuyut-telegram-dlya-obminu-informatsiieyu/>; <https://ms.detector.media/trendi/post/33907/2024-01-06-valeriy-shelupets-media-grunt-my-postiyno-pratsyuiemo-iz-zapytom-dayte-nam-glyboke-media-yake-govorytyme-z-namy-nashoyu-movoyu/>; [18](https://ms.detector.media/internet/post/34088/2024-01-29-u-tsru-</i></p></div><div data-bbox=)*

zaboronyayut-analytikam-korystuvatysya-telegramom-z-robochych-prystroiv-zmi/; <https://ms.detector.media/trendi/post/34501/2024-03-23-ispansky-sud-pryzupynyv-robotu-telegramu-v-kraini/>; <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/33888/2024-01-03-anonimni-telegram-kanaly-poshyryuyut-feyky-v-tiktoku-dlya-zaluchennya-audytorii-doslidzhennya-imi/>; <https://ms.detector.media/trendi/post/34676/2024-04-16-telegram-zalezhnist-yak-yurydychno-y-tekhnichno-pryborkaty-rosiysky-mesendzher/>; Демектор медиа (<https://detector.media/infospace/article/202689/2022-09-15-sered-100-naypopulyarnishykh-telegram-kanaliv-12-vedut-derzhorgany-doslidzhennya/>); <https://detector.media/infospace/article/224762/2024-03-28-oleksandr-melnichenko-sbu-my-bachymo-chitku-spivpratsyu-administratsii-telegramu-z-roskomnaglyadom-ta-fsb/>; <https://detector.media/rinok/article/219977/2023-11-30-telegram-v-ukraini-regulyuvaty-ne-mozhna-zablokovaty-ne-gotovi/>; Радіо Свобода (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-gur-majdan-3-specoperacija-rf/32842278.html>); <https://www.radiosvoboda.org/a/vlada-telehram-ukrayina-yurchyshyn/32822169.html>); DEV.ua (<https://dev.ua/news/telegram-1711470299>); Центр демократії та верховенства права (<https://cedem.org.ua/analytics/telegram-regulyuvaty-platformu/>); Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/23/7156766/>); <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/16/7156291/>;

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/28/7153270/>); Суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Мовлення» (<https://suspilne.media/196789-svejcariya-zaboronila-vijskovim-koristuvatisa-whatsapp-i-telegram/>); Ми Україна (<https://weukraine.tv/blog/rehuljuvannja-telegram-chi-mozhливо-znajti-balans/>); Інстумум масової інформації (<https://imi.org.ua/monitorings/telegramnyj-miljon-yak-zmagayutsya-dzhynsovykystari-polityky-ta-psevdoeksperty-i59259/>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3850401-obmezenna-dla-ditej-ta-protidia-propagandi-rf-urcisin-pogovoriv-iz-kerivnictvom-tiktok-u-evropi.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3818381-urcisin-dla-reguluvanna-telegramu-v-ukraini-treba-uhvaliti-zakon-pro-dezinformaciu.html>); <https://hromadske.ua/posts/v-radi-iciniyuyut-zakonoproyekt-pro-regulyuvannya-telegram-sho-nim-proponuyut-zminiti/>; <https://hromadske.ua/posts/gluhij-kut-telegram-chi-zablokuyut-socmerezhu-cherez-rosijsku-propagandu/>); Інформаційне агентство «Главком» (<https://glavcom.ua/interviews/telegram-stop-durov-ti-dechi-pereproshije-ukrajina-informprostir-960049.html>); <https://glavcom.ua/columns/ligacheva/chomu-j-navishcho-ukrajinske-suspilstvo-zrobili-zaruchnikom-rosijskoho-telehramu-978132.html>); ESPRESO.TV (<https://espresso.tv/suspilstvo-regulyuvannya-telegramu-ta-inshikh-sotsmerezhscho-proponuyut-narodni-deputati>).

С. Юхно, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Захист авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет, стан правового регулювання в Україні

Стрімкий розвиток новітніх технологій надає все більше можливостей для створення нових об'єктів авторського права і суміжних прав, а також зумовлює те, що такі об'єкти здебільшого мають цифрову форму вираження. Звісно, що в умовах сьогодення такі об'єкти завантажуються в мережу Інтернет і стають доступними для великої кількості користувачів. При цьому, величезний та пога-

но контрольований обіг інформації в Інтернет може бути передумовою для недоброчесних осіб та організацій щодо незаконного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Варто зазначити, що велика кількість користувачів мережі Інтернет, зазвичай, порушує авторські та суміжні права через юридичну необізнаність щодо питань,

пов'язаних із захистом таких прав та проявляючи до цього питання байдужість, у той час як інші користувачі порушують ці права, усвідомлюючи протиправність своїх дій.

Отже, порушення авторських і суміжних прав в мережі Інтернет набувають все більш глобального характеру, як в Україні, так і у світі загалом. Цікавою видається спроба систематизувати такі порушення. Так, юристка Art Nation Group А. Гриців під час вебінару «Захист авторських прав в Інтернеті: проблеми та способи захисту за міжнародним та українським законодавством» (youtube канал компанії ActiveLex), виділила такі види наймасовіших порушень авторських прав у мережі Інтернет:

- Інтернет-піратство (піратство телепрограм та фільмів, піратство програмного забезпечення, музичне піратство, піратство електронних книжок тощо);
- файлообмінні мережі (поширення контенту, захищеного авторським правом користувачами з використанням мереж типу peer-to-peer (P2P));
- соціальні мережі (завантаження та поширення користувачами авторських матеріалів через соцмережі);
- стрімінгові платформи (незаконне використання музики, фільмів, телепередач, прямих трансляцій через стрімінгові сервіси).

Основні проблеми, що сприяють вчиненню порушень авторських прав у мережі Інтернет виділяє кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри публічного та приватного права та процесу Національного університету «Чернігівська політехніка» О. Кочина. Зокрема, на думку експертки, це «анонімність користування, яка ускладнює встановлення особи порушника; транскордонний, інтерактивний і віртуальний принципи діяльності мережі, відповідно до яких постає проблематичність здійснення заходів державного реагування з метою припинення порушення та притягнення винних до відповідальності; складність встановлення типів соціальних зв'язків і видів правовідносин, яка впливає на правильну правову кваліфікацію протиправних діянь користувачів мережі;

встановлення точного часу користування мережею та правосуб'єктності її користувачів».

Наявність проблем, пов'язаних із захистом авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет, вимагає від кожної країни вжиття заходів щодо пошуку нових ефективних способів захисту вказаних прав.

За останній час у даному напрямку наша країна також зробила важливі кроки, на які потрібно звернути увагу. Так, важливою подією у сфері захисту авторського права і суміжних прав, у тому числі захисту цих прав у мережі Інтернет, стало прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX, який набрав чинності 1 січня 2023 р.

Цей Закон регулює відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (*suigeneris*), пов'язаних зі сферою авторського права та/або суміжних прав.

Як зазначалося у пояснювальній записці до проєкту цього Закону, розвиток науково-технічного прогресу, поява нових можливостей для відтворення та введення у цивільний оборот результатів творчої діяльності у сфері авторського права і суміжних прав зумовлює внесення відповідних змін у чинне законодавство, зокрема з метою ведення обліку оригінальних цифрових творів. Проблеми, що виникають на практиці в сфері управління авторськими та суміжними правами, а також неможливість забезпечення реалізації деяких з таких прав, наприклад права слідування, потребує додаткового правового регулювання та запозичення в українське законодавство передового досвіду зарубіжних країн.

У пояснювальній записці акцентується увага на необхідності оновлення законодавства про авторське право і суміжні права в аспекті взятих Україною зобов'язань з імплементації норм права ЄС щодо авторського права і суміжних прав відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами. Зазначається, що проєкт Закону передбачає імплементацію

в національне законодавство цілу низку актів законодавства ЄС.

Із огляду на актуальність проблеми новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» викликав велику зацікавленість серед фахівців, що зумовлено, серед іншого, наявністю важливих змін, що містить документ порівняно з попереднім, прийнятим ще в 1993 р.

Так, доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка Л. Тарасенко зазначає, що «новий Закон про авторське право (2022) вдосконалив порядок припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Зокрема, станом на сьогодні в порядку позасудової процедури припинення порушення авторських прав можна вимагати припинення незаконного використання будь-яких об'єктів авторського права, а не лише окремих з них, як було у попередньому Законі. Також новий Закон накладає певні зобов'язання на постачальників послуг хостингу. Так, постачальники послуг хостингу зобов'язані передбачати у договорах про надання послуг хостингу умови і правила, що забороняють замовникам послуг вчиняти дії з розміщення цифрового контенту з порушенням авторського права третіх осіб, а також зобов'язують замовників послуг зазначати достовірну і коректну інформацію про себе, у тому числі свої контактні дані, а в разі їх зміни – невідкладно інформувати про це в порядку, визначеному законодавством. Законодавець також передбачив положення про відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав». Окрім того, автор позитивно відзначає відображення в Законі сучасних вітчизняних і зарубіжних практик правозастосування, оновлення унормування особливостей набуття, здійснення та захисту авторських прав на різні об'єкти авторського права, визначення порядку надання правової охорони об'єктам, які не мають оригінальності, але наділені правами особливого роду, а також вдосконалення порядку та способів захисту авторських та суміжних прав, в тому числі і позасудовий порядок.

Таким чином, розглядаючи питання захисту авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет, враховуючи зміни, які містить в собі новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», важливо звернути увагу насамперед на наступні норми:

- ст. 56 Закону, яка визначає порядок припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет;
- ст. 57 Закону щодо зобов'язань постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет;
- ст. 58 Закону, яка визначає відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав.

Також в цьому контексті зауважимо, що Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 16417 передбачає відповідальність за порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет та ст. 16418 передбачає відповідальність за наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет.

У контексті реформи системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на шляху до членства у ЄС не можна не згадати про утворення Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій УКРНОІВІ (ІР офіс), якому в 2022 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було передано функції Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) від Укрпатенту. Метою інституційних змін ухвалених КМУ є покращення інвестиційного клімату та забезпечити технологічний розвиток України.

У грудні 2023 р. УКРНОІВІ за підтримки Міністерства економіки України та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) було організовано Національний форум з

інтелектуальної власності та інновацій IP LET FORUM на якому представники влади, міжнародної спільноти, фахівці у сфері інтелектуальної власності, науковців та представники бізнесу мали нагоду обмінятися думками і напрацювання щодо векторів розвитку сфери інтелектуальної власності. Новели нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» були однією з фокусних тем, що обговорювалися учасниками форуму.

Представниця департаменту «Академія інтелектуальної власності» ІР офісу, кандидатка юридичних наук Л. Майданик під час виступу торкнулася актуальних тем, які створює цифровізація у сфері авторського права. Зокрема, спікерка зазначила, що «новий Закон України “Про авторське право і суміжні права” вніс суттєві зміни у частині цифровізації, що зумовлено як наближенням права України до права ЄС, так і потребами практики. Такі зміни торкнулися як самих майнових авторських і суміжних прав, так і їх обмежень. Крім того, відповідальності за використання об’єктів авторського права і суміжних прав у цифровій формі користувачами та онлайн-платформами. Так, право на відтворення включає в себе створення не лише аналогових, а й цифрових копій об’єктів. І, власне, сам Закон тепер розмежовує поняття копії і примірника, де копія охоплює будь-яку форму вираження об’єкта, а примірник – лише аналогову, тобто виражену у фізичній формі».

Юрист, експерт з авторського права Д. Гузій детальніше зупинився на тлумаченні сучасного профільного законодавства України з інтелектуальної власності, зазначивши, що «Новий Закон України однозначно став кроком вперед. ...Адже авторське право дійсно стає цифровізованим. Цифрова доба максимально спростила механізм поширення будь-якої інформації – об’єкти авторського права і суміжного права не є виключенням. Діджиталізація призводить до системної зміни поведінки як виробників, так і споживачів. Отже, у правовому контексті є широкі виклики як для теоретиків, так і для практиків».

Загалом прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права»

оцінюється фахівцями як важливий крок України на шляху до євроінтеграції, хоча і потребує подальшого вдосконалення з урахуванням практичних аспектів його застосування та міжнародного досвіду в даній сфері.

Ще одним важливим кроком у сфері захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет стало ухвалення Міністерством економіки України наказу «Про затвердження Порядку формування та ведення національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності» від 1 лютого 2024 р. № 2945, який набрав чинності 21 березня 2024 р.

Цей Порядок визначає процедуру подання та розгляду звернень суб’єктів авторського права та/або суб’єктів суміжних прав про включення вебсайту до національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності (далі – національний перелік), ухвалення висновків про наявність підстав для включення вебсайту до національного переліку, унесення відомостей про вебсайт до національного переліку, ведення національного переліку, а також виключення відомостей про вебсайт з національного переліку.

Відповідно до Порядку УКРНОІВІ за результатом розгляду звернення може ухвалити висновок про наявність підстав для включення вебсайту до національного переліку або їх відсутність. У разі ухвалення висновку про наявність підстав для включення вебсайту до національного переліку УКРНОІВІ надсилає копію висновку до Мінекономіки в електронній формі протягом 10 календарних днів з дати ухвалення висновку. Мінекономіки, в свою чергу, протягом 30 календарних днів з дати отримання від УКРНОІВІ копії висновку вносить відомості про відповідний вебсайт до національного переліку та оприлюднює їх на офіційному вебсайті Мінекономіки, а також розміщує відомості з національного переліку на ресурсі (платформі) Всесвітньої організації інтелектуальної власності WIPO ALERT.

Як зазначено на офіційному вебсайті Міністерства економіки України, завдяки

взаємодії Мінекономіки з WIPO (World Intellectual Property Organization) через платформу обміну даними WIPO Alert країни-учасники можуть обмінюватися інформацією про потенційні порушення прав інтелектуальної власності у міжнародному масштабі. Таким чином ухвалений Міністерством економіки документ розширює можливості для захисту авторських прав у мережі Інтернет.

Перша віцепрем'єрка-міністерка економіки України Ю. Свиріденко з даного приводу наголошує: попри виклики повномасштабної війни, докладаються значні зусилля для захисту авторського права та суміжних прав в мережі Інтернет для українських та іноземних суб'єктів прав інтелектуальної власності. За її словами, Україна стала однією з перших країн світу, яка комплексно запроваджує відповідний механізм на основі захищеної онлайн-платформи, на яку уповноважені держави – члени Всесвітньої організації інтелектуальної власності можуть завантажувати інформацію про вебсайти та додатки, що порушують авторське право з точки зору національних норм.

Україна – п'ятнадцята країна, що приєдналась до ініціативи WIPO. Це є важливим кроком на шляху до створення більш захищеного цифрового простору в Україні, що сприятиме не лише захисту прав інтелектуальної власності, але й подальшому розвитку національної економіки. У цьому контексті заступник міністра економіки України В. Кіндратів зауважив, що забезпечення прозорих умов ведення діяльності у сферах, економічно пов'язаних з розповсюдженням контенту на різних платформах в мережі Інтернет, зменшення випадків недобросовісної або непрозорої конкуренції є пріоритетним завданням Мінекономіки. Що, за його словами, своєю чергою сприяє збільшенню економічної ефективності діяльності легальних учасників у відповідних сферах, удосконаленню нормативно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, а також підвищенню національних стандартів охорони авторських та суміжних прав в Україні та на міжнародному рівні».

Офіційна співпраця між Міністерством економіки України та Всесвітньою організацією

інтелектуальної власності була закріплена 23.09.2020 р. укладанням Меморандуму «Про взаєморозуміння між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України щодо надання даних до платформи обміну даними WIPO ALERT».

Метою створення платформи було зменшення доходів власників сайтів, до яких мають претензії правовласники контенту, від розміщення на них легальної реклами. Отже, Всесвітня організація інтелектуальної власності надає державам-членам доступ до онлайн системи для обміну даними стосовно сайтів, що викликають занепокоєння, з метою надання можливості рекламодавцям та постачальникам рекламних послуг визначити доцільність розміщення реклами на таких сайтах. Таким чином, платформа WIPO Alert допомагає поширювати інформацію, що становить інтерес для рекламної галузі, захищати інтереси учасників ринку онлайн-реклами і права споживачів.

Ініціатива «Чисте небо» (створена в 2013 р. з метою розвитку в уанеті легального аудіо-візуального продукту та боротьби з ресурсами, що поширюють контент із порушенням права інтелектуальної власності) спільно з IAB Україна (некомерційна організація, мета якої – сприяти розвитку інтерактивної реклами в Україні) випустили гайд для рекламодавців, присвячений міжнародному «Чорному списку» піратських сайтів WIPO Alert, що допомагає учасникам рекламного ринку систематизувати підходи та інструменти для уникнення співпраці з такими ресурсами.

Як зазначає А. Байдаченко, CEO IAB Україна, з часом та налагодженням процедури наповнення, використання такого інструменту як WIPO Alert буде полегшувати процеси проведення рекламних кампаній для сумлінних рекламодавців, а також, імовірно, дозволить почати переговорний процес щодо автоматичного застосування чорного списку на рекламних інтерфейсах глобальних публішерів та платформ. Планомірний процес боротьби із несанкціонованим використанням авторського контенту дозволить вийти на український ринок

ще більшій кількості світових постачальників відео, графічного контенту та книг.

Згідно з рекомендаціями WIPO, цей сервіс можуть використовувати рекламодавці, рекламні агенції та технологічні платформи, подавши відповідну заявку та підключившись до централізованої бази зі списками вебсайтів-порушників, що діють у різних країнах світу. Наприклад, як розповів керівник відділу запобігання фроду (від англ. fraud «шахрайство») міжнародної компанії MGID О. Назаренко, платформа нативної реклами MGID вже проінтегрована з WIPO Alert і використовує цю інформацію у своїх автоматизованих рекламних системах, аби уникнути розміщення рекламних матеріалів на сайтах, які працюють поза межами правового поля.

Таким чином, WIPO пропонує прозорі інструменти, що дозволяють убезпечити рекламодавців від розміщення оголошень на ресурсах із неліцензійним контентом. Для українських AdTech компаній інтеграція з WIPO Alert – це можливість працювати за міжнародними стандартами у всьому світі, а також стимул впроваджувати світові практики боротьби з нелегальним контентом в Україні.

Потрібно зазначити, що згідно ч. 10 ст. 8 Закону України «Про рекламу», розміщення реклами в мережі Інтернет на вебсайті, Інтернет-адреса якого відповідно до відомостей Всесвітньої організації інтелектуальної власності включена від України до національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності, забороняється.

Підсумовуючи вищевикладене, а також враховуючи думки фахівців, можна дійти висновку, що за останні роки Україною здійснено вагомі кроки, які спрямовані на забезпечення більш ефективних механізмів захисту авторських і суміжних прав в мережі Інтернет, серед яких новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» та наказ Мінекономіки «Про затвердження Порядку формування та ведення національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності». Однак поряд з цим національне законодавство

потребує подальшого вдосконалення у даній сфері. Зокрема, як зазначають фахівці, в питаннях, пов'язаних з захистом авторських і суміжних прав в мережі Інтернет, також міг би відіграти важливу роль Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Проте робота вказаного суду на сьогоднішній день не розпочалася (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: YouTube канал компанії ActiveLex (<https://www.youtube.com/watch?v=ej1-wIWpenA>); Кочина О. С. Порушення авторських прав у мережі Інтернет: правові проблеми та шляхи їх подолання. Нове українське право. 2022. Вип. 4. С. 38–43. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/319/282>; Закон України «Про авторське право і суміжні права» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>); Тарасенко Л.Л. Новий Закон про авторське право (2022): виклики та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 12. С. 171–174. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/36.pdf; Кочина О. С. Новели правового регулювання захисту авторських прав у мережі Інтернет / О. С. Кочина, В. С. Шевченко. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2023. Вип. 80 (1). С. 191–196. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296905/289897>; Кодекс України про адміністративні правопорушення (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>); IP офіс Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) (<https://nipo.gov.ua/onlain-sesiia-2-ip-let-forum/>); Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Порядку формування та ведення національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0357-24#n14>); Міністерство економіки України (<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9a03f906-731f-4288-a0a64b45fbc1e192&title=UkrainaRozshirilaInstrumentiZakhistuAvtorskichPravVInternetprostorii>); Меморандум про взаєморозуміння між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та*

Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України щодо надання даних до платформи обміну даними «WIPO ALERT» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-20#Text); Ініціатива «Чисте

небо» – Гайд «Співпраця з WIPOAlert» (<https://iab.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/IAB-ChysteNebo-WIPO-alert-3.pdf>); Закон України «Про рекламу» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text>).

О. Кривецький, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Азартні ігри в Україні: контроль або заборона

На розгляді парламенту (ухвалено у першому читанні) знаходиться законопроект № 9256-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) та вдосконалення державного регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей», який посилює контроль за гральним бізнесом та реорганізує Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) та передбачає посилення вимог до реклами азартних ігор

За словами Голови профільного Комітету Д. Гетьманцева, доопрацьований документ передусім має сприяти розв'язанню проблеми загострення поширеності ігрової залежності під час воєнного стану, зокрема, серед військовослужбовців, які перебувають в екстремальних стресових умовах, тому потребують додаткових механізмів захисту. Віце-прем'єр-міністр цифрової трансформації М. Федоров також підтримав ухвалення законопроекту, називаючи це правильним рішенням та важливим антикорупційним кроком. Він пояснив, що цей законопроект передбачає «виключення людського фактору з процесу видачі ліцензій» – чиновник підкреслив, що з ухваленням Закону цей процес буде повністю автоматизованим і базуватиметься на чітких критеріях.

Про наступні рішучі заходи щодо боротьби з лудоманією, вдосконалення державного регулювання діяльності з організації і проведення азартних ігор і лотерей та посилення контролю над функціонуванням онлайн-казино оголосив Президент В. Зеленський «Це означає зміцнення правил

і обмежень, що регулюють доступність ігор, впровадження нових механізмів контролю, а також збільшення відповідальності організаторів за невиконання встановлених нормативів», – ідеться в заяві Президента. Практично одночасно із парламентським голосуванням законопроекту у першому читанні В. Зеленський своїм указом увів у дію рішення РНБО «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет», яким зобов'язав на період дії правового режиму воєнного стану запровадити заборону військовослужбовцям доступу до гральних закладів та/або участі в азартних іграх у мережі Інтернет, а також розробити порядок обмеження усіх форм реклами азартних ігор, зокрема, з використанням символіки Збройних Сил України, інших військових формувань.

Нагадаємо, що безпосереднім приводом розгляду проблеми з азартними іграми в Україні стала онлан-петиція на сайті Президента України з вимогою ввести обмеження для ігорного бізнесу у зв'язку з випадками виникнення ігрової залежності серед військовослужбовців-побратимів, які протягом тривалого часу перебувають далеко від родин, у стані постійного стресу і без можливості належного відпочинку, що робить їх особливо схильними до даної психологічної проблеми. «Хочу звернути вашу увагу на шкоду, яку ігорний бізнес наносить українській армії й українському суспільству, бо вже маємо непоодинокі випадки, коли ігрозалежні військовослужбовці витрачають на ігри усе своє грошове постачання і тоді змушені брати мікрокредити, або ж здавати у ломбарди дрони та тепловізори», – пише автор петиції та

просить обмежити доступ до онлайн-казино для військовослужбовців під час воєнного стану, а також заборонити ігорному бізнесу використовувати військову символіку у своїй рекламі та поширювати інформацію про власну добродійність на користь армії. На його думку, ігорний бізнес користується психологічною уразливістю військовослужбовців, тим, що для багатьох з них азартні ігри перетворюються на основний метод боротьби зі стресом, що прогнозовано призводить до розвитку залежності та зниження здатності до самоконтролю. Очевидно логічним видається також застереження про те, що великі борги військовослужбовців з ігровою залежністю можуть бути використані ворогом та стати елементом тиску на них із боку російських спецслужб. Перелік усіх вище зазначених факторів та їх вкрай негативних наслідків й призвів до дискусії про ігроманію в армії та наступних законодавчих змін.

DW цитує оцінку командира взводу 92-ої окремої штурмової бригади А. Осипяна, який у цивільному житті працював психологом та спеціалізувався на залежностях, зокрема, від азартних ігор. За словами офіцера, «майже в кожному батальйоні можна знайти людину, яка зловживає азартними іграми – онлайн-казино або букмекерськими платформами». Він наголошує, що лудоманія є великою проблемою не лише для бійця та його сім'ї, але й для підрозділу, в якому той служить – борги та інші пов'язані із залежністю особливості поведінки впливають на довіру до нього побратимів.

Загалом як усвідомлення реальної небезпеки проблеми, так і помітний суспільний резонанс у поєднанні із високим рівнем суспільного несхвалення ігрової залежності привели до швидкого розгляду проблеми парламентом. Обговорюваний законопроект передбачає значне посилення вимог до реклами азартних ігор, зокрема, її заборону в Інтернеті й обмеження можливостей зловживання спонсорством для приховання реклами. За порушення цих вимог пропонується збільшення штрафів з 300 до 600 мінімальних заробітних плат, а за повторне порушення – анулювання ліцензії організатора азартних ігор. Також у документі встановлено

ряд інших норм, визначено порядок і наслідки проведення фактичних перевірок, включаючи методи контролю, а саме:

- впровадження системи заходів щодо відвертання і протидії функціонуванню заборонених азартних ігор і/або ігорних закладів, у тому числі шляхом моніторингу мережі Інтернет з виявлення вебсайтів і/або мобільних застосувань, що надають доступ на території України до азартних ігор в мережі Інтернет без відповідної ліцензії (включаючи чіткі механізми реагування для блокування доступу);

- встановлення додаткових критеріїв для анулювання ліцензій, удосконалення вимог з бездоганної ділової репутації посадовців-організаторів азартних ігор, встановлення вимог до постачальників послуг у сфері азартних ігор;

- у цілях попередження і подолання ігрової залежності передбачається, що вимоги з боротьби з вираженою ігровою залежністю (лудоманією) встановлюватимуться Кабінетом міністрів. Окрім того, на період воєнного стану вводяться нові підстави для включення до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до ігорних закладів і/або участь в азартних іграх;

- для збільшення прозорості процедури ліцензування передбачається, що заяву щодо отримання ліцензії разом з документами, які додаються до неї, може бути подано в електронній формі засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Водночас варто визнати, що деякі зі спеціалістів досить скептично ставляться до можливості вирішення проблеми лудоманії методами обмежень та заборон ігорного бізнесу: очевидно, що такі кроки призведуть до вибудовування тіньових схем для обходу заборон. Саме на цьому наголошує голова КРАІЛ І. Рудий: «У проголосованому Комітетом документі немає геть нічого нового, адже лишаються усі діючі інструменти КРАІЛ, які можуть забезпечувати гравців, зокрема й військовослужбовців, і він не вирішить проблему лудоманії, а тільки призведе до

зростання тіньового грального бізнесу». Також він вказує на негативний вплив заборон на інвестклімат, вказуючи, що йдеться про «сектор економіки, який справно працює і наповнює бюджет». Тут варто нагадати, що ігорний бізнес тільки за 2023 р. сплатив більше 10 млрд грн податків. Водночас загальний обіг ігорного бізнесу виріс за рік майже в 15 разів і досяг 207 млрд грн, що не може не викликати занепокоєння, особливо зважаючи на перманентний стрес, у якому перебувають практично всі українці, і особливо військові.

Тож військовий психолог О. Гуковський закликає, поряд із заборонними заходами «попіклуватися про побудову якісної психологічної допомоги в армії, про якісне дозвілля для військових, підтримку їх сімей, аби у військових був сенс і бачення майбутнього, а не життя одним-єдиним днем». Утім, як вважають військові фахівці та працівники мед установ, лікування лудоманії на фронті не є можливим: з одного боку, боєць за наявності Інтернету має необмежений доступ до азартних ігор, а з іншого – потребує цього, як засобу для зняття стресу. Лікарі переконані: навіть якщо командир зверне увагу на проблему, він навряд чи знайде фахівця, який зможе надати допомогу за умов служби під час боєвих дій, а ігрова залежність не є підставою, аби такого бійця комісувати.

Треба зазначити, що минулого 2023 р. Президент України В. Зеленський вже підписав Закон про заборону перебування ігорного бізнесу на спрощеній системі оподаткування, яким передбачається відновлення законодавчої норми про те, що платниками єдиного податку третьої групи, що використовують особливості оподаткування за умов воєнного стану, не можуть бути суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність з організації, проведення азартних ігор, лотерей, парі. Але, на переконання народного депутата Я. Железняка, законопроект буде ефективним лише за одночасної активної боротьби з нелегальним гральним бізнесом, тобто з

тіньовою економікою. Інакше обмеження, які він накладає, можуть призвести до того, що частина гравців перейдуть до тіньового сектору, що суперечить цілям законопроекту. Тому, окрім самих обмежень, необхідно також запровадити жорсткі заходи щодо контролю за фінансовими потоками у гральній індустрії. Це допоможе витіснити нелегальний гральний бізнес на відкритий ринок та забезпечити дотримання законодавства.

Незважаючи на те, що законопроект викликав неоднозначну реакцію у суспільстві, його прихильники вважають, що він таки допоможе зменшити кількість людей з лудоманією, підвищити рівень довіри до грального бізнесу, створити нові робочі місця та збільшити надходження до бюджету. В Україні існує значна проблема з нелегальним гральним бізнесом, тому новий законопроект, на переконання законодавців, має ліквідувати КРАІЛ, що неефективно виконував свої функції, та зробити гральний бізнес більш прозорим і відповідальним.

За даними Європейської асоціації азартних ігор і ставок (EGBA) у минулому році рівень залежності до азартних ігор в ЄС сягав 6,4 % серед дорослого населення. Якщо Україна піде за європейським сценарієм, то вже у найближчі роки від півмільйона до 2,6 млн українців ризикують стати ігроманами. Тож, наскільки законодавчі нововведення щодо грального бізнесу в українському середовищі та лудоманії серед військовослужбовців стануть дієвими та результативними, незабаром покаже час... *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Суспільне новину (<https://suspilne.media/449073-do-reestru-ludomaniv-za-tri-roki-potrapilo-739-ludej-opendatabot>); New voice (<https://azart.nv.ua/ukr/news/golova-krail-rizk>); Deutsche Welle (<https://www.dw.com/uk/azartni-igri-u-vijsku-tonka-gran-miz-rozradkou-ta-zaleznistu/a-68753314>); Дніпро onepamuvний (<https://dnopr.express.ua/post/parlament-uhvaliv-za-osnovu-zakonoproekt-9256-d-pro-borotbu-z-igrovoyu-zalezhnistyu-sho-zminitsya>).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач Національної школи суддів України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Розгляд судами справ про оголошення військовослужбовців померлими або встановлення факту їх смерті: нестабільні грані

Визначаються проблемні аспекти розмежування цивільних справ про оголошення військовослужбовців померлими та встановлення факту їх смерті на підставі аналізу практики Верховного Суду.

Законодавством передбачено розгляд судами як справ про оголошення фізичної особи померлою, так і про встановлення факту її смерті. Ці дві категорії справ хоча й розглядаються за загальним правилом в порядку окремого провадження, проте мають специфічні відмінності. Тому важливо ці справи розмежовувати. Останнім часом кількість таких справ збільшилося, зважаючи на воєнні дії, що призвели до численних випадків загибелі та зникнення людей, перебування значної кількості громадян на тимчасово окупованих територіях.

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) містить чотири категорії цивільних прав, судові рішення по яких є підставою для видачі органами державної реєстрації актів цивільного стану свідоцтва про смерть.

Встановлення факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК).

Встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою внаслідок нещасного випадку

внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (п. 9 ч. 1 ст. 315 ЦПК).

Встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України (ст. 317 ЦПК).

Визнання фізичної особи померлою (ст. ст. 305–309 ЦПК).

При цьому слід врахувати правову позицію Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС) від 18.01.2024 р., згідно з якою чинне законодавство не передбачає іншого судового порядку підтвердження факту, що має юридичне значення, окрім як розгляд справ про встановлення факту, що має юридичне значення, в порядку цивільного судочинства (постанова ВП ВС від 18.01.2024 р., судова справа № 560/17953/21, провадження № 11-150апп23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116512563>).

Тому у разі необхідності встановлення факту смерті військовослужбовця або оголошення його померлим, відповідна заява подається до суду за правилами ЦПК.

Рішення судів про оголошення померлим або встановлення факту смерті військовослужбовця під час виконання ним військового обов'язку щодо захисту держави, зазвичай оскаржуються Міністерством оборони України. Так, Верховний Суд (далі – ВС), направляючи справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, вказав, що апеляційний суд не з'ясував, чи може Міністерство оборони України в цій справі бути заінтересованою особою, чи впливає рішення суду про оголошення військовослужбовця померлим на інтереси та (або) обов'язки міністерства, чи тягне за собою обов'язок здійснення Міністерства оборони України якихось дій,

* Збережено стиль і граматику оригіналу

зокрема прийняття певних рішень, та чи є у цьому випадку спір про право (постанова ВС від 10.01.2024 р., судова справа № 686/11198/22, провадження № 61-11564св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116445896>).

Аналіз судової практики свідчить про напрацювання певних меж між справами про оголошення особи померлою та встановлення факту її смерті.

Оголошення фізичної особи померлою. Відповідно до ст. 46 ЦК фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

Оголошення громадянина померлим усуває невизначеність у правовідносинах за участю особи, яка тривалий час є відсутньою за місцем свого постійного проживання та місце перебування якої невідоме.

Правило про оголошення фізичної особи померлою побудовано з урахуванням презумпції смерті. Презумпція смерті, як і будь-яка правова презумпція, може бути спростована у разі появи особи, оголошеної померлою. Згідно зі ст. 48 ЦК, якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою. При розгляді справ про оголошення особи померлою суд керується відомостями про припустиму смерть особи, а не про сам факт її смерті.

Особливістю відповідної категорії цивільних справ є те, що висновок суду про оголошення громадянина померлим ґрунтується на юридичному припущенні смерті особи. Згідно з п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 31.03.1995 р. № 5 громадянин може бути оголошений в судовому порядку померлим у разі встановлення обставин, на підставі яких суд робить вірогідне припущення про смерть громадянина.

На цьому також наголошено у постанові ВС від 31.05.2023 р, судова справа № 177/11/20, провадження № 61-14634св21 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111460366> ; постанові ВС від 07.11.2023 р. судова справа № 607/159/23, провадження № 61-14137св23 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757431>).

Обов'язок доказування обставин, що підтверджують відсутність відомостей про місце перебування особи, яку заявник просить оголосити померлою, у місці її постійного проживання, покладається чинним законодавством України саме на заявника.

При цьому сама по собі відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи протягом трьох років у місці її постійного проживання не може бути достатньою підставою для оголошення цієї фізичної особи померлою. Суд повинен мати достатні докази

для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина (постанова ВС від 07.07.2021 р., судова справа № 390/1443/19, провадження № 61-6659св21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235631>).

Суд оголошує особу померлою у разі, коли немає доказів про смерть цієї особи.

Зокрема, ВС погодився із судами попередніх інстанцій про задоволення заяви про оголошення особи померлою, вказавши, що особа пропала безвісти у серпні 2014 р. під час безпосередньої участі в АТО, а саме під час виходу з оточення в районі Іловайська, тобто за обставин, що загрожували їй смертю, до сьогодні немає відомостей щодо місця перебування особи як за місцем постійного проживання, так і за місцем проходження служби. Оскільки день вірогідної смерті точно встановити неможливо, то суди дійшли правильного висновку про оголошення особи померлою з дня набрання рішенням законної сили. Крім того, в цій справі ВС відхилив доводи касаційної скарги заінтересованої особи щодо передчасного задоволення заяви, до спливу двох років від дня закінчення воєнних дій, вказавши, що військовослужбовець брав участь в АТО, а його дружина звернулася до суду після спливу майже двох років після закінчення АТО (постанова ВС від 31.05.2023 р., судова справа № 177/11/20, провадження № 61-14634св21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111460366>).

По іншій цивільній справі суди дійшли висновку щодо достатності підстав для оголошення особи померлою під час виконання військового обов'язку щодо захисту держави Україна у російсько-українській війні від дня вірогідної смерті. У цій справі заявниця виїхала з м. Маріуполя з початку повномасштабного вторгнення РФ, із сином (військовослужбовцем) останній раз спілкувалася телефоном 02.03.2022 р. Заявниця як на доказ посилалася на опублікований Указ Президента України про нагородження її сина орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). 20.12.2022 р. вона отримала сповіщення про те, що її син загинув, здійснюючи заходи кругової

оборони м. Маріуполя, смерть пов'язана з виконанням обов'язків військової служби, вказана обставина підтверджується актом про настання смерті.

Суди правильно виходили з того, що з урахуванням конкретних обставин справи, оголошення особи померлою можливе і після спливу шести місяців з дня настання відповідної події, в даному випадку, загибелі 19.03.2022 р. внаслідок поранення під час оборони м. Маріуполя, що підтверджуються належними та допустимими доказами, зокрема актом про настання смерті, затвердженим командиром військової частини.

Доводи касаційної скарги Міністерства оборони України про те, що суд попередніх інстанцій у порушення вимог ч. 2 ст. 46 ЦК передчасно, до спливу шести місяців від дня закінчення воєнних дій, постановив рішення про оголошення особи померлою, є необґрунтованими, оскільки, як встановлено матеріалами справи, син заявниці брав участь в обороні м. Маріуполя, під час здійснення якої отримав смертельне поранення 19.03.2022 р., а тому є правильними висновки судів попередніх інстанцій, що шестимісячний строк, передбачений вказаною нормою, слід обраховувати з моменту настання відповідної події (постанова ВС від 26.02.2024 р., справа № 686/9938/23, провадження № 61-15733св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117277289>).

При цьому суд має право, а не обов'язок оголосити особу померлою за умови відсутності в місці її постійного проживання відомостей про місце її перебування протягом трьох років, на що прямо вказує ч. 1 ст. 46 ЦК. При розгляді справ цієї категорії, судам необхідно, крім іншого, з'ясувати, чи може бути відсутність особи умисною, тобто чи не переховується вона від правоохоронних органів з метою уникнення юридичної відповідальності. Відсутність безумовних доказів або суперечність у доказах на підтвердження обставин, що надаються заявником та/або заінтересованими особами, унеможливує оголошення особи померлою (постанова ВС від 07.11.2023 р., судова справа № 607/159/23, провадження

№ 61-14137св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757431>).

Встановлення факту смерті особи. Заяву про встановлення факту смерті мають право подавати родичі померлого або їх представники.

Відповідно до ст. 317 ЦПК заява про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана членами сім'ї померлого, їхніми представниками або іншими заінтересованими особами (якщо встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси) до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника.

Справи про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду.

Ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, підлягає негайному виконанню.

Копія судового рішення видається учасникам справи негайно після його ухвалення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації смерті особи.

Важливо врахувати, що у ст. 317 ЦПК не зазначена вимога про обов'язковість подання до суду письмової відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану у здійсненні реєстрації факту смерті особи (з цього приводу див. постанову ВС від 16.10.2023 р., судова справа № 607/5528/23, провадження № 61-8782св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114258955>).

Вирішуючи справи про встановлення факту смерті особи, суди мають зважати на

виняткове значення цього факту, з огляду на правові наслідки пов'язані із ним. За змістом ст. 25 ЦК цивільна правоздатність фізичної особи (здатність мати цивільні права та обов'язки) виникає у момент її народження та припиняється у момент її смерті. Крім того, суди зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (постанова ВС від 25.10.2023 р., судова справа № 607/1612/23, провадження № 61-6323св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114653122>).

Часто факт смерті підтверджується довідкою про смерть та свідоцтвом про смерть, що видані на непідконтрольній території України, де органи державної влади України тимчасово не здійснюють свої повноваження, а тому зазначені документи не є підставою для державної реєстрації смерті (див., напр.: рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 17.04.2024 р., судова справа № 334/3167/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118468077> ; рішення Деснянського районного суду м. Києва від 28.03.2024 р., судова справа № 754/4310/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117963734> ; рішення Чугуївського міського суду Харківської області від 03.04.2024 р., судова справа № 636/2226/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118092872>).

Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, на тимчасово окупованій території України, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій

території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану (в редакції Закону України 21.04.2022 р. № 2217-IX, набрав чинності 07.05.2022 р.).

При цьому суд може застосувати «намібійські винятки», сформульовані у рішеннях Міжнародного суду ООН та ЄСПЛ стосовно реєстрації народжень, смертей, реєстрації шлюбів та їх розірвання. ЄСПЛ застосував цей принцип у своїй практиці, наприклад, у справах «Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey), «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey) та «Мозер проти Республіки Молдови та Росії» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia). «Зобов'язання ігнорувати, не брати до уваги дії існуючих de facto органів та інститутів [окупаційної влади] далеко від абсолютного. <...> Для людей, що проживають на цій території, життя триває. І це життя потрібно зробити більш стерпним і захищеним фактичною владою, включаючи їх суди; і виключно в інтересах жителів цієї території дії згаданої влади, які мають відношення до сказаного вище, не можуть просто ігноруватися третіми країнами або міжнародними організаціями, особливо судами, в тому числі ЄСПЛ. Вирішити інакше означало б зовсім позбавляти людей, що проживають на цій території, всіх їх прав щоразу, коли вони обговорюються в міжнародному контексті, що означало б позбавлення їх навіть мінімального рівня прав, які їм належать».

У виняткових випадках визнання актів окупаційної влади в обмеженому контексті захисту прав мешканців окупованих територій ніяким чином не легітимізує таку владу (див. з цього приводу: постанова ВС від 22.10.2018 р., судова справа № 235/2357/17, адміністративне провадження № К/9901/2383/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77310529> ; постанова ВС від 16.11.2022 р., судова справа № 759/1443/22, провадження № 61-8726св22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651726>).

ВС неодноразово зазначав, що на підтвердження факту смерті особи в умовах воєнного стану або на тимчасово окупованій території України, можуть бути подані такі докази: письмові докази; речові докази, у

тому числі звуко– і відеозаписи; висновки експертів; копії лікарського свідоцтва/довідки про смерть; показання свідків, що можуть підтвердити ті обставини, на які посилається заявник; довідки з військкомату або від командира військової частини (у випадку загибелі військовослужбовців); заяви до правоохоронних органів про зникнення особи, в тому числі при обставинах, що загрожували їй смертю (постанова ВС від 26.04.2023 р., судова справа № 337/3725/22, провадження № 61-1746св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110515225> ; постанова ВС 29.03.2023 р. судова справа № 753/8033/22, провадження № 61-1428св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109933097>). Вочевидь вказаний перелік доказів не є вичерпним та може бути конкретизований у кожній справі залежно від встановлених у ній обставин.

Залишаючи в силі рішення суду попередніх інстанцій про встановлення факту смерті, ВС у постанові від 24.04.2024 р. зазначив таке. Факт смерті особи підтверджується актом службового розслідування, письмовими поясненнями свідків, актом про настання смерті, витягом з наказу командира військової частини про результати службового розслідування по факту зникнення безвісти молодшого сержанта.

Матеріалами службового розслідування за фактом зникнення безвісти особи встановлено, що 22.04.2022 р. після припинення артилерійського обстрілу солдати військової частини дістали з-під завалів школи поранених та вбитих військовослужбовців. Серед тих, хто загинув та кого вони дістали з-під завалів, було тіло сина заявника, яке вони розмістили перед школою на задньому дворі. Тіло цієї особи через потужність та інтенсивність ворожих артилерійських обстрілів евакуювати не вдалося. Матеріали справи також містять фотокартки загиблих військовослужбовців, на яких заявниця візуально ідентифікувала тіло свого загиблого сина (постанова ВС від 24.04.2024 р., судова справа № 756/5840/23, провадження № 61-1825св24 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688757>).

При цьому часто суди відмовляють у задоволенні заяв про встановлення факту

смерті особи. У цьому аспекті ВС сформулював важливий правовий висновок. За наявності припущень про факт смерті фізичної особи, у тому числі у зв'язку з воєнними діями, без достовірних доказів, які свідчать про цей факт, правильним буде звернення до суду із заявою про оголошення судом особи померлою, а не із заявою про встановлення факту смерті цієї фізичної особи (постанова ВС від 13.03.2024 р., судова справа № 204/7924/23, провадження № 61-16728св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823610>).

Так, дружина військовослужбовця просила суд встановити факт смерті її чоловіка. Єдиним доказом був акт про настання смерті, складений помічником командира військової частини. Відповідно до цього акту, чоловік заявниці загинув внаслідок влучання ракети з ворожого літака в катер, одним із членів екіпажу якого він був. Катер затонув у районі Кінбурнської коси, внаслідок ракетного удару зникло безвісти 11 з 19 членів екіпажу.

ВС, відмовляючи в задоволенні заяви вказав, що єдиного доказу недостатньо для встановлення факту смерті фізичної особи, у тому числі у зв'язку з воєнними діями. ВС взяв до уваги, що в акті про настання смерті зазначалося про вірогідне припущення, що оскільки чоловік заявниці перебував на катері в районі Кінбурнської коси, в правий борт якого влучила ворожа ракета, внаслідок чого катер затонув, а після затоплення катера його не було на рятувальному плоту із залишками команди, то він загинув. У цій справі правильним буде звернення до суду із заявою про оголошення судом особи померлою, а не із заявою про встановлення факту смерті цієї особи (постанова ВС від 28.02.2024 р., справа № 506/358/22, провадження № 61-7094св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117624259>).

Таким чином, основним критерієм розмежування цивільних справ про оголошення військовослужбовців померлими та встановлення факту їх смерті є доведеність обставини смерті. Оголошення особи померлою засноване на презумпції її можливої смерті і відсутності яких-небудь доказів щодо цього, а встановлення факту смерті – на беззаперечних

доказах її смерті (письмові докази; речові докази, у тому числі звуко– і відеозаписи; висновки експертів; копії лікарського свідоцтва/ довідки про смерть; показання свідків, що можуть підтвердити ті обставини, на які посилається заявник; довідки з військкомату або від командира військової частини; заяви до правоохоронних органів про зникнення особи, в тому числі при обставинах, що загрожували її смертю).

На відміну від встановлення факту смерті, до предмету доказування у справах про оголошення особи померлою входять обставини відсутності відомостей про особу у місці її постійного проживання протягом певного, встановленого законом строку.

Крім того, фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це, а в деяких випадках – день ймовірної загибелі особи. При встановленні ж факту смерті днем смерті вважається день фактичного її настання (<https://sud.ua/uk/news/blog/302394-rozglyad-sudami-sprav-pro-ogoloshennya-viyskovosluzhbovtiv-pomerlimi-abo-vstanovlennya-faktu-yikh-smerti-nestabilnigrani>). – 2024. – 04.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Кирило Шевченко, экс-голова Національного банку України

Банківський комплаєнс як відповідь на фінансування тероризму

Протидія фінансуванню тероризму: як реформувати банківський комплаєнс.

Світовий порядок денний останніх тижнів, підвищення рівня терористичної загрози, змушують замислитись про посилення банківського комплаєнсу у світлі запобігання фінансуванню тероризму. Власне, банківський комплаєнс як явище і виник свого часу як засіб протидії відмиванню коштів (ПВК) та фінансуванню тероризму (ФТ).

Якщо змістити акцент з рутинних операцій на активні заходи з протидії тероризму у сфері банківського комплаєнсу, це може допомогти

зменшити фінансову підтримку терористичних груп та забезпечити більш ефективний захист глобальної безпеки.

Як посилити роль банківського комплаєнсу в антитерористичних заходах у банках? Цього можна досягти за допомогою декількох стратегій.

Стратегія перша. Подальше вдосконалення діючої моделі

Антитерористична діяльність може бути ефективно інтегрована у нинішню модель банківського комплаєнсу. Для цього необхідно здійснити кілька організаційних, технологічних, законодавчих та інших кроків, основні з яких:

Чітке інформування.

Завдання керівництва – забезпечити ефективне інформування співробітників усіх рівнів про важливість антитерористичних заходів, наголошуючи на їх впливі на національну безпеку та добробут суспільства.

Навчальні програми.

Необхідно організувати спеціалізовані тренінги для співробітників, які давали б чітке розуміння критичної ролі кожного у запобіганні фінансуванню тероризму та важливості їхніх зусиль.

Інтеграція антитерористичних цілей в показники ефективності.

Антитерористичні цілі мають бути інтегровані в ключові показники ефективності (KPI) роботи. Це дозволить посилити їх важливість у рамках організаційної культури.

Інвестиції в передові інструменти.

Роль передових технологічних рішень стрімко зростає. Важливо виділяти ресурси на постійне впровадження таких рішень у сфері вивлення фінансування тероризму та заохочувати інноваційні проекти з розробки нових технологій, що підвищують здатність банку запобігати фінансуванню тероризму. Це, зокрема, моніторинг транзакцій за допомогою штучного інтелекту та інструменти відстеження на основі блокчейну.

Міжфункціональна співпраця.

Важливим інструментом може стати створення міжфункціональних та міжвідомчих робочих груп з питань боротьби з тероризмом

для забезпечення спільного підходу та обміну напрацюваннями.

Необхідно впроваджувати проекти, які вимагають співпраці між комплаєнс-підрозділами, операційними відділами, IT-відділами та відділами управління ризиками для комплексного вирішення проблем боротьби з фінансуванням тероризму.

Залученість клієнтів

Ще одна важлива складова – кампанії з підвищення обізнаності громадськості про роль банків у запобіганні фінансуванню тероризму та роль клієнтів у повідомленні про підозрілу діяльність.

Регуляторна адвокація та комплаєнс

Необхідна збалансована нормативно-правова база, яка підтримує антитерористичні зусилля, не створюючи при цьому надмірного навантаження на рутинні бізнес-операції, – основа, на якій має базуватись уся робота. Тому одним з основних завдань є посилення співпраці з регуляторними органами з метою адвокації такого законодавства.

Проактивне управління комплаєнсом.

Дуже важливо проактивно адаптувати комплаєнс-процеси для приведення їх у відповідність до нових антитерористичних норм та найкращих практик.

Впроваджуючи ці стратегії, банки можуть відійти від практики рутинного комплаєнсу та запровадити надійні антитерористичні заходи, демонструючи при цьому відданість національній безпеці та безпеці суспільства.

Що потрібно змінити?

Вказані інновації доведеться інтегрувати у поточну модель банківського комплаєнсу, при цьому необхідно врахувати, що поточна модель має низку недоліків. Це, насамперед, неможливість перенесення унікальних знань та технологій від спеціальних антитерористичних органів, розвідок та контррозвідок країн у банківську систему через низку причин:

– більшість даних у розпорядженні таких структур становить таємницю;

– обмежена кількість працівників таких органів, що не дає змоги постійно проводити навчання банківських співробітників, які не мають спеціальних знань щодо контртерористичних заходів;

– враховуючи постійний потік та оновлення інформації у сфері запобігання тероризму надзвичайно складно підтримувати належний рівень інформованості банківської системи;

– обмін інформацією між банками та контртерористичними органами вимагає багато часу.

Це змушує шукати інші стратегії впровадження активних заходів з протидії тероризму у сфері банківського комплаєнсу.

Стратегія друга. Гібридний підхід

Гібридна модель, за якої банки зберігають функції комплаєнсу, але тісно співпрацюють зі спеціалізованими антитерористичними органами. Такий підхід поєднує всі переваги та всі недоліки внутрішньої експертизи та зовнішньої спеціалізації:

Співпраця між банками та спеціалізованими установами.

Посилення співпраці між банками та спеціалізованими установами може використовувати сильні та слабкі сторони обох сторін, підвищуючи ефективність антитерористичних зусиль.

Обмін інформацією.

Структуровані механізми обміну інформацією та розвідувальними даними між банками та спеціалізованими установами можуть оптимізувати виявлення та запобігання фінансуванню тероризму.

Стратегія третя. Передача функції комплаєнсу від банків до спеціалізованої державної установи

Такою установою може бути, наприклад, антитерористичний орган або агентства. Серед переваг такої передачі:

Спеціалізований досвід.

Агенції, чийм завданням є безпосередньо боротьба з тероризмом, можуть володіти спеціальними навичками та мати доступ до розвідувальних даних, які можуть виявляти та запобігати фінансуванню тероризму більш ефективно, ніж звичайний банківський персонал.

Незалежність та об'єктивність

Окрема структура може діяти більш незалежно, зосереджуючись виключно на боротьбі з тероризмом без потенційного

конфлікту інтересів, що може виникнути у банківській установі.

Розподіл ресурсів.

Це може дозволити краще розподілити ресурси, зосередившись суто на боротьбі з фінансуванням тероризму, а не на виконанні одного з багатьох комплаєнс-завдань, що покладені на банк.

Щодо викликів, які можна передбачити при впровадженні такої системи, то це, зокрема, можуть бути:

Обмін інформацією.

Банки мають доступ до даних про клієнтів і деталей транзакцій, які є важливими для виявлення підозрілої діяльності. Якщо функція комплаєнсу буде виведена з банків, можуть виникнути проблеми з обміном цією конфіденційною інформацією.

Операційна ефективність.

Безпосереднє управління комплаєнсом у межах банку може впорядкувати процеси та полегшити моніторинг операцій у режимі реального часу, що може бути складним завданням для окремої організації.

Регуляторні вимоги.

Варто враховувати, що банки підпадають під дію спеціальних нормативно-правових актів щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, які можуть вимагати, щоб функції комплаєнсу були внутрішніми. Виведення комплаєнсу з банків може викликати занепокоєння регуляторів.

Утім, при виробленні підходів до розв'язання перелічених викликів, саме ця стратегія може стати оптимальним рішенням, оскільки вона дозволяє вирішити ще цілу низку питань, про які нижче.

Крім запобігання тероризму та протидії відмиванню коштів, здобутих незаконним шляхом, банківський комплаєнс вирішує ще низку завдань. І в даному аспекті є певні протиріччя, які необхідно вирішити.

Зворотня сторона комплаєнсу

Загальноновизнано, що обмеження права власності є виключною прерогативою держави, яка, як правило, реалізується через спеціальні інституції, такі як прокуратура, міністерство юстиції та правоохоронні органи. Тоді постає

закономірне питання: чи повинна банківська система виступати державним інструментом обмеження права власності? Адже очевидно, що повноваження управляти фінансовими активами, накладати обмеження на доступ до власності та контролювати грошові операції є повноваженнями, делегованими державою, а отже, мають належати державним установам.

На сьогодні можна окреслити низку основних ризиків, пов'язаних з комплаєнсом:

Занепокоєння щодо конфіденційності.

Законодавство у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму часто вимагає збору та передачі великої кількості персональної та фінансової інформації. Несанкціоноване розголошення або неправомірне використання цих конфіденційних даних може порушити конституційний захист від необґрунтованого втручання у приватне життя.

Заморожування активів без належної правової процедури.

Підставою для замороження чи вилучення коштів фізособи фінансовими установами або регуляторними органами можуть стати підозри у причетності до незаконної діяльності. А відсутність належної правової процедури або можливості оскаржити звинувачення може порушувати конституційні права власності та належні процесуальні гарантії.

Вплив на економічні права.

Надмірний тягар комплаєнсу та санкції, накладені на фінансові установи, можуть призвести до скорочення або припинення надання певних банківських послуг, що може мати ширші економічні наслідки. Це може обмежити здатність громадян вести законну підприємницьку діяльність та ефективно управляти своїми майновими правами.

Стримуючий вплив на доступність та фінансову інклюзію.

Суворі вимоги комплаєнсу можуть призвести до того, що особам, які не є порушниками, але, наприклад, не в змозі надати необхідну документацію, може бути відмовлено в доступі до основних фінансових послуг, що вплине на їхню здатність управляти своїми правами власності та брати участь у законних фінансових операціях.

Крім того, це може стати стримуючим фактором у прийнятті рішень про участь у формальних фінансових системах через побоювання щодо потенційної перевірки або додаткових вимог.

Причому, цей ризик стосується не тільки великих, а і дрібних (незаможних) споживачів банківських послуг. Оскільки навіть транзакція на порівняно невелику суму може бути визнана підозрілою.

Зростання популярності криптовалюти в останні роки також завдячує недосконалості у сфері регулювання банківського комплаєнсу.

– Дискримінаційний вплив.

Заходи комплаєнсу можуть непропорційно впливати на певні групи або окремих осіб на основі таких факторів, як національність, етнічне походження або демографічні характеристики. Така дискримінаційна практика може підірвати рівне користування людьми правами власності, гарантованими національними та міжнародними стандартами прав людини.

Передача функції обмеження доступу до фінансових послуг від банківської системи до спеціальних органів якраз і може стати ключем до розв'язання перелічених питань.

Водночас, це потребує ґрунтовної фахової дискусії для усунення потенційних ризиків ще на етапі впровадження.

Окрім уже перелічених переваг та викликів з точки зору запобігання фінансуванню тероризму, варто згадати ще кілька «за» і «проти» передачі функції обмеження доступу до фінансових послуг від банківської системи до державних органів.

Переваги:

Єдиний нагляд та підзвітність.

Державні органи, відповідальні за управління доступом до фінансових послуг, можуть забезпечити централізований і послідовний підхід до дотримання законодавства та нагляду. Це могло б посилити підзвітність та прозорість рішень щодо доступу до фінансових послуг.

Чіткіша правова процедура та судовий контроль.

Державні органи можуть створити механізми належної правової процедури та можливості

для громадян оскаржувати рішення, пов'язані з обмеженим доступом.

Ширше врахування соціального впливу.

Урядові установи можуть мати більше можливостей для розгляду ширших соціальних наслідків обмеження доступу до фінансових послуг та прав людини, беручи до уваги такі фактори, як фінансова інклюзія, рівність та недискримінація.

Потенційні виклики передачі функцій комплаєнсу державі:

Ризик політичного впливу та необхідність забезпечення незалежності відповідних органів від політичного тиску та інтересів.

Ризик зростання бюрократії та затримок при наданні фінансових послуг;

Потреба в комплексних гарантіях, механізмах нагляду та шляхах для відповідальної адвокації, щоб забезпечити ефективно запобігання потенційним порушенням прав людини.

Враховуючи переваги та недоліки банківського та державного комплаєнсу, варто розглянути і ще одну можливу модель: створення незалежних третейських організацій, які контролюватимуть доступ до грошей на рахунку. Це могло б стати хорошим рішенням для забезпечення захисту прав людини, дало б змогу зменшити вплив банківського комплаєнсу на доступ до власних коштів та забезпечило б більш справедливий і прозорий процес врегулювання спорів. Важливо, щоб такі організації були незалежними та мали чіткі правила і процедури для забезпечення справедливості та законності прийнятих рішень.

Створення арбітражів у Європейському Союзі регулюється Гаазькою конвенцією про міжнародний арбітраж та Женевською конвенцією про виконання та визнання іноземних арбітражних рішень. Крім того, в Європейському Союзі існує низка директив і регламентів, що регулюють арбітражні процеси.

Для створення нового типу арбітражу з комплаєнсу можна використовувати наявні конвенції та закони, та, за потреби, внести деякі зміни або доповнення до них. Наприклад, можна встановити спеціальні правила і процедури для

розгляду скарг щодо комплаєнсу та ухвалення рішень.

Що стосується питання про платність або безоплатність нового типу арбітражу з комплаєнсу, це залежить від конкретних умов і цілей його створення. Він міг би бути платним для сторін, якщо йдеться про суму, вищу певного визначного порогу та безоплатним, для незабезпечених осіб, коли функціонування фінансуватиметься з інших джерел, наприклад, державних або міжнародних організацій.

Автор не закликає скасувати комплаєнс як такий. Його функції надзвичайно важливі. Йдеться про реформу, за якої може бути переглянуто, який орган має здійснювати, щоб створити більш інклюзивну фінансову екосистему, що поважає права людини і ефективно протидіє таким загрозам як тероризм (https://censor.net/ua/blogs/3490979/bankivskyyi_komplayens_yak_vidpovid_na_finansuvannya_teroryzmu). – 2024. – 23.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Богдан Данилишин, доктор економічних наук, професор, колишній голова Наглядової ради Національного банку України, колишній міністр економіки України

Захист інвестицій – пріоритет розвитку! Чи забезпечує це проєкт Закону України 11195?

Нещодавно натрапив на досить цікавий законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо механізму захисту права власності третіх осіб» – який було зареєстровано у Верховній Раді України (№11195).

Сьогодні ми дуже часто говоримо про плани відбудови України в повоєнний період та можливості залучення іноземних інвестицій. Ціною героїзму наших воїнів, діяльності всіх органів влади – Президента, Уряду України ми маємо ситуацію коли у квітні 2024 року бізнес, другий місяць поспіль, позитивно оцінив поточні результати своєї діяльності, адаптувавшись до складних умов повномасштабної війни. Індекс очікувань ділової активності (ІОДА) у квітні

становив 52,3 (порівняно з 51,5 у квітні 2023 року та 52 у березні 2024 року). Відповідно до дослідження стану МСБ в Україні, проведеного «AdvanterGroup», у 2023 році у 21,6% опитуваних респондентів результати на 100% відповідають очікуванням (9,3% – у 2022 році), в 16,5% – перевищили очікування на 10%-30% (8% відповідно) та в 9,2% – суттєво перевищили очікування (на 40% і більше) (6% відповідно). Водночас у 44,5% – результати роботи були нижчими або суттєво нижчими за очікувані показники (50,1% відповідно) та 8,2% – частково або повністю припинили роботу (26,5% відповідно). За даними Держстату індикатор економічних настроїв в II кв. 2024 року становить «плюс» 9,9% («плюс» 7,3% у II кв. 2023 року).

Це позитив у їх діяльності, який треба тільки вітати.

Разом з тим, чистий приплив прямих іноземних інвестицій у I кварталі 2024 року оцінено у 572 млн дол. США (у I кварталі 2023 року – 1,1 млрд дол. США), у т. ч.:

– реінвестування доходів банківського сектору – 243 млн дол. США (у I кварталі 2023 року – 1,1 млрд дол. США);

– чистий приплив акціонерного капіталу (крім реінвестування доходів) – 130 млн дол. США (у I кварталі 2023 року – 128 млн дол. США);

– чисте залучення за борговими інструментами – 198 млн дол. США (у I кварталі 2023 року – 71 млн дол. США).

Зважаючи на умови цієї страшної війни, приплив іноземних інвестицій незначний і він може також зменшитись через ризики, які відкриваються з прийняттям цього законопроекту.

Чи зможе означений законопроект сприяти залученню іноземних інвестицій і чи не стане він своєрідним бар'єром для інвесторів, що не раз спостерігалось в новітній історії України.

Всі ми прагнемо викорінення всього, що може загрожувати національній безпеці країни. Розуміємо, що право власності є недоторкане, воно гарантується Конституцією України. Його порушення може мати незворотні наслідки як для держави так і для особи. Тому тут потрібна

зважена системна позиція, яка забезпечить дотримання інтересів всіх сторін.

У пояснювальній записці вказується, що законопроект створить умови для захисту і відновлення прав третіх осіб, які опосередковано володіють часткою в активі, що стягується в дохід держави. Іншим позитивним наслідком, за задумом авторів, буде унеможливлення або зменшення частки звернення таких інвесторів за захистом своїх прав у міжнародних інвестиційних арбітражах проти держави України.

Але чи все дійсно так безхмарно і однозначно? Ми маємо наказати винних, але і не налякати тих, хто прагне добра Україні.

Головне Науково-експертне управління Верховної Ради України вказує, що Україною укладено більше 70 двосторонніх угод щодо захисту іноземних інвестицій, у тому числі із США, Японією, Великою Британією та державами, які входять до ЄС, тобто з країнами, які надають нам гуманітарну та військову допомогу. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 5 Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємне сприяння та взаємний захист інвестицій, ратифікованої відповідним Законом України № 202/95-ВР від 02.06.1995, «Договірні Сторони не застосовують заходів щодо експропріації або націоналізації, а також будь-яких інших заходів, що мають ефект відчуження, прямого або непрямого, від громадян або компаній іншої Договірної Сторони їх інвестицій на своїй території і в своїй морській зоні, якщо це не обумовлено суспільними інтересами та за умови, що такі заходи не є ні дискримінаційними, і такими, що суперечать окремим зобов'язанням. Будь-який захід по відчуженню, що може бути застосований, супроводжуватиметься швидкою та адекватною компенсацією, розмір якої дорівнюватиме реальній вартості інвестиції, якої це стосується, та буде розраховуватись у відповідності до економічної ситуації, що панувала напередодні будь-якої загрози відчуження. Це відшкодування, його сума та форма (метод) перерахування визначається не пізніше як на дату вилучення. Це відшкодування дійсно здійснено, перераховане без затримки

та вільно переказується. Воно створює до дати перерахування банківський відсоток, нарахований на основі банківського відсотка відповідного ринку».

Які ж основні новації Законопроєкту?

Відповідно до Пояснювальної записки, проєктом Закону пропонується передбачити:

1) стягнення на підставі і в порядку, встановлених цим Законом, акцій (часток) або інших цінних паперів, які належать юридичній особі (прямому власнику), в структурі власності якої опосередковано є підсанкційна особа, а також непідсанкційні особи;

2) визначення кількості відсотків в структурі власності юридичної особи, що прямо чи опосередковано належить відповідно підсанкційній особі та іншим непідсанкційним особам;

3) переведення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, частки якого стягуються, в облікову систему часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів (у разі необхідності);

4) відкриття рахунків умовного зберігання (ескроу) в цінних паперах та/або рахунків умовного зберігання (ескроу) часток товариства та зарахування на них прав на цінні папери та/або часток у кількості, відповідно до визначеного відсотка, що належить непідсанкційним особам;

5) забезпечення інформування непідсанкційних осіб про необхідність здійснення ними дій для оформлення набуття права власності на цінні папери та/або частки;

б) за зверненням непідсанкційних осіб (або їх уповноважених осіб) здійснення переказу прав на цінні паперів та/або часток, з рахунків ескроу, на власні рахунки таких непідсанкційних осіб;

7) якщо протягом 5 років від дня зарахування прав на цінні папери та/або часток на рахунки ескроу непідсанкційні особи не здійснили дій для оформлення набуття права власності на цінні папери та/або частки, вважається, що такі непідсанкційні особи відмовились від права власності на такі цінні папери та/або

частки, Цінні папери та/або частки, від права власності на які зазначені особи відмовились, повертаються Фонду державного майна України установою, в якій був відкритий рахунок ескроу, як актив, який переходить у власність держави

Як справедливо зазначає Сергій Бенедисюк, з допомогою зазначеного механізму робиться спроба в правових межах вирішити питання конфіскації майна непідсанкційних осіб, що саме по собі несе великий ризик для інвестиційного клімату України. Однак із тексту проєкту закону випливає, що такий механізм захисту непідсанкційних осіб стосується лише ситуацій, де розмір участі підсанкційної особи становить не менш як 25%. У ситуації, коли такий розмір становить менш як 25%, рішення про звернення стягнення приймаються у порядку, встановленому Кабінетом міністрів України, який ще його має розробити. Рішення про звернення стягнення в дохід держави 100% пакета акцій, що прямо належить юридичній особі, у структурі власності якої підсанкційна особа володіє менш як 25%, прийматиме також Кабінет міністрів України, тоді як за змістом санкції про стягнення активів таке рішення повинен приймати лише суд.

Перекладання окремих функцій на Кабінет Міністрів України може значно ускладнити ситуацію. Це також суперечить загальному правилу щодо застосування такої санкції виключно судом.

Відомо також що, Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики звернув увагу на відсутність у проєкті чітких критеріїв, вимог і процедури на рівні закону щодо прийняття рішення Кабінетом міністрів. Вказано, що це створює ризики вибіркового правозастосування, і визначено у висновку як корупціогенний фактор.

Що тривожить: Законопроєкт 11195 дозволяє конфіскувати та націоналізувати 100% часток юридичної особи (в тому числі приватних компаній), в якій застосовано санкції до осіб, що є акціонерами. Навіть якщо особа, яка потрапила під санкції, володіє невеликим відсотком акцій в компанії, проєкт закону дозволяє будь-які дії, в тому числі – навіть

до осіб, які є не санкціоновані. Компанія або актив буде переданий державному агентству АРМА та Фонду державного майна, який буде потім керувати компанією. Несанкціоновані особи будуть проінформовані про необхідність реєстрації їх права власності на частки на рахунках умовного зберігання, після чого вони будуть передані на власні рахунки непідсанкційних осіб.

Які наслідки може мати означений законопроект?

1. Законопроект позбавляє мажоритарних акціонерів права керувати своїми компаніями та навіть захищати свої права, в тому числі в міжнародних судах.

Ризики розвитку для України та іноземних інвесторів – чи є відповідні висновки Європейської бізнес асоціації та міжнародних бізнесових агенцій?

Законопроект може вплинути на міжнародний авторитет України як території для ведення бізнесу.

Пропоновані положення не враховують специфіку щодо захисту іноземних інвестицій та іноземних інвесторів, у тому числі під міжнародні договори. Експропріація та націоналізація іноземних інвестицій може призвести до позовів у відповідних міжнародних судах.

Закон, якщо його ухвалить, змусить іноземних інвесторів двічі подумати, перш ніж інвестувати далі в Україні – і зараз, і в майбутньому. Це зашкодить державі, підрве її економічну стійкість – з подальшим зменшенням інвестицій, податкових надходжень та можливості працевлаштування осіб, що вимушено виїхали з України, може спричинити шкоду військовим зусиллям України.

Закон також знизить рівень післявоєнної відбудови держави, оскільки інвестори не будуть захищені в повній мірі від забаганок окремих органів влади та осіб.

Тому доцільно було б одержати відповідні висновки НАН України – Інститут держави і права, Академії правових наук, провідних правників держави (https://censor.net/ua/blogs/3491124/zmni_do_zakonv_ukrani_

schodo_zahistu_prava_vlasnost_treth_osb). – 2024. – 24.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олена Шуляк, голова партії «Слуга народу», голова Комітету Верховної Ради з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування

Узаконення партнерств для одностатевих пар і недискримінація – надважливий іспит для України з толерантності

На відміну від диктаторської росії, де права людини не дотримуються, а ЛГБТ люди переслідуються згідно з законом, Україна показує приклад усій Європі: для нас права людини є основоположними і невід'ємними, і вони мають дотримуватися незалежно від обставин. Сьогодні ми боремся за кожне життя, бо це – найвища цінність. Тому кожна людина має право жити без насильства та дискримінації. І наш обов'язок як держави – підтримувати та захищати права кожної людини незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або вираження.

Росія воює не лише з Україною, а й з проявами демократії в себе вдома. Здавалося б, має йтися про переслідування опозиційних політиків, громадських активістів, противників війни. Їх дійсно переслідують. Але крім них, під приціл репресій потрапив будь-який вільний прояв людини: на вільне віросповідання (приклад – 10 років росія систематично порушує право українців на вільне сповідання своєї релігії, влаштувавши репресії на окупованих українських територіях починаючи ще з 2014-го). А ще кремль переслідує прояви вільної національної ідентифікації, вільної сексуальної орієнтації тощо. Так “Міжнародний рух ЛГБТ” на думку путіна та його поплічників – екстремістська організація. За звинуваченням у “пропаганді ЛГБТ” вже винесено чимало кримінальних вироків.

Чому російський диктатор боїться цих тем? Бо це насамперед про свободу поглядів. Про

культурне розмаїття. Про креативні ідеї. Про вільний погляд на світ. Власне, про все те, що становить загрозу диктатурі, де правильною може бути лише одна думка. І де людина потрібна лише як солдат на загарбницькій війні.

Сьогодні в цих питаннях Україна дуже далеко попереду російської диктатури. Але це не означає, що жодних проблем у нас не існує. Щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу, Україна має скласти іспит на толерантність. Позбутися від дискримінації – як в головах людей, так і в текстах законів. Змінити думку суспільства щодо якихось єдиних правильних норм.

Що стосується відповідних законів щодо справедливих та рівних прав людини у контекстах гендерної рівності, фемінізму та боротьби за рівність для ЛГБТ+ – тут в українського парламенту дуже багато роботи. Нещодавно я обговорювала деякі з них з Віктором Пилипенком, бійцем ЗСУ, який відстоює права ЛГБТК+ спільноти. Можливо, ви чули його історію. Це той воїн, якому церква спочатку вручила нагороду за військові заслуги, а потім забрала – бо він іншої орієнтації.

Разом із Віктором ми обговорювали законопроект №9103 про інститут реєстрованих партнерств, який усуває цілу низку дискримінаційних норм для ЛГБТК+ союзів. Мова про неможливість приймати рішення за партнера в критичних для життя ситуаціях, неможливість бути опікуном для недієздатного партнера, неможливість спільно володіти майном та успадковувати його, недоступність пільгового кредитування для сімей та багато іншого. Тому всі ці несправедливості час викоренити, замінити їх на цивілізовані європейські норми.

Так, згідно з цим законопроектом цивільні партнери будуть прирівняні до близьких родичів – матимуть майнові та спадкові права, соціальний захист, втім не зможуть усиновлювати дітей чи брати над ними опіку. Цей документ – вимога часу. Відповідна петиція на підтримку законопроекту про реєстровані партнерства вже давно набрала необхідні 25 тис. голосів.

Окрім цього, в контексті прав на вільні прояви людини, хочеться наголосити і на ще

одній надважливій законодавчій ініціативі, яка нині знаходиться в парламенті. Це законопроект №5488, що встановлює посилену відповідальність за злочини на ґрунті ненависті за різними ознаками, в тому числі й сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. Цей документ – не лише наше євроінтеграційне зобов'язання, а й реальна допомога на шляху захисту вразливих категорій людей від насильства та дискримінації.

Законопроект має законодавчо запровадити визначення поняття “нетерпимості” за різними ознаками, зокрема такими як раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать (статева приналежність), вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, громадянство, сімейний та майновий стан, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, місце проживання, мова або інші ознаки. Відтак, вчинення правопорушення з мотивів нетерпимості за цими ознаками має визначатися такою обставиною, яка обтяжує відповідальність. Це дозволить належним чином враховувати мотив нетерпимості на етапі досудового слідства та судового розгляду справ.

Тобто, прийняття законопроекту №5488 створить новий ефективний механізм для притягнення до відповідальності за дискримінацію і допоможе створити реальне відчуття захищеності для багатьох людей.

Сьогодні перед Україною стоїть багато викликів: вони як буквально на полі бою з ворогом, так і в головах. Вірю, що завдяки прийняттю норм, які впроваджують чесну рівність між людьми Україна стане більш толерантною та справедливою, і, як результат, ще сильнішою (https://censor.net/ua/blogs/3491901/uzakonennya_partnerstv_dlya_odnostatevyh_par_i_nedyskryminatsiya_nadvajlyvyiyi_ispyt_dlya_ukrayiny_z_). – 29.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Михайло Непран, перший віцепрезидент Торгово-промислової палати

Україна цілком сумісна з ЄС і може дати йому стимули для зростання

Майбутній вступ України до ЄС викликав не лише дебати щодо нашої готовності до такого кроку, але й нову хвилю інтересу серед європейських дослідників і аналітиків до України – нашої економіки і її структури, майбутньої взаємодії нашої країни та Союзу і, зрештою, сумісності наших економік в рамках єдиного економічного простору. Ці висновки переважно позитивні, хоча Україна має певний список «домашніх завдань», аби стати повноцінним учасником європейської спільноти.

Головне запитання – чи досягне Україна відповідності Копенгагенським критеріям для вступу до ЄС. Висновки спільного спеціального дослідження Віденського інституту міжнародних економічних порівнянь і німецького Фонду Бертельсманна доволі оптимістичні: ЄС без проблем може інтегрувати Україну до єдиного європейського ринку, а також цілком у змозі подужати вирішення питань економічної сумісності нового члена з спільнотою ЄС.

Автори дослідження відкинули оціночні судження на кшталт «велика», «бідна», «корумпована», «аграрна». Вони проаналізували сухі економічні факти та цифри щодо України у її нинішньому стані і порівняли з показниками країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи на момент їх вступу за період великої хвилі розширення, а також з нинішніми кандидатами на членство. Вердикт дослідників простий: побоювання через надмірний тиск на ЄС після вступу України не мають нічого спільного з реальністю.

«Ми виявили, що Україна в основному є типовою країною Центральної, Східної та Південно-Східної Європи і за багатьма показниками її можна порівняти з такими країнами, як Румунія, Польща та країни Балтії на момент їх подання заявки чи приєднання. У деяких галузях Україна має гідний рівень конкурентоспроможності, що є гарною ознакою майбутніх перспектив конвергенції. Коли війна закінчиться, якщо Україна отримає гарантії безпеки, вона зможе реально піти

успішним шляхом зближення та інтеграції з ЄС», – вказують автори дослідження.

Вони не вважають Україну якимось «особливим випадком» з точки зору економічних критеріїв для вступу до ЄС і має такі самі шанси на успішну інтеграцію, які свого часу реалізували одинадцять держав, які поповнили союз з 2004 по 2013 рік. А збільшення потенціалу України можливе за наявності політичної волі в столицях ЄС, вказує дослідниця Міріам Космель, старша експертка Фонду Бертельсманна.

Автори дослідження впевнені, що в економічному плані Україна настане тягарем для економіки ЄС. Навпаки, поповнення такою країною збільшує ВВП ЄС на один відсоток – це доволі гарна динаміка з огляду на зростання економіки союзу у межах десятих відсотка. Окрім того, ЄС отримує додатковий імпульс завдяки збільшенню чисельності свого населення на 9%, підраховали дослідники. За їх оцінкою, вступ України буде співставним з економічним ефектом від вступу Польщі 2004 року.

Сама Україна також має значний потенціал зростання та розвитку, включаючи приведення свого законодавства і практик державного управління до стандартів ЄС, серед яких – податкова сумісність для розширення існуючої економічної інтеграції з Євросоюзом. Є питання, які українська влада не відкладає на «після Перемоги», а робить кроки для гармонізації з податковою системою ЄС вже зараз. Зокрема приведення акцизної політики до вимог обов'язкових до виконання Директив та рекомендацій ЄС – перехід розрахунку ставок акцизів у євро та їх приведення до європейських стандартів на алкоголь, пальне та тютюнові вироби. Уряд вже зареєстрував законопроект №11090, який має план підвищення акцизів на тютюнові вироби в євро до 2028 року та їх наближення до рівня ЄС – 90 євро на тисячу сигарет. Ця ініціатива також містить норми про диференціацію ставок акцизного збору на традиційний тютюн та інноваційні продукти для нагрівання тютюну (ТВЕН) у відповідності до європейських практик: в країнах ЄС акцизне навантаження на ТВЕН є нижчим порівняно із

сигаретами, різниця в оподаткуванні в країнах ЄС сягає 66%.

«Україна має певний рівень підготовки у сфері оподаткування... Це забезпечує певний прогрес у цій сфері політики. Серед зобов'язань України у черзі на виконання – досягнення прогресу в уніфікації законодавства з ПДВ та акцизних зборів», – констатує європейський звіт про прогрес України у сфері гармонізації законодавства. Політика України вже зараз демонструє волю до вступу до ЄС та готовність дотримуватись обов'язкової до виконання Директива Ради 2011/64/ЄС щодо структури та ставок акцизного збору та прямої рекомендації Єврокомісії. Зрештою, гармонізація податкового законодавства зі стандартами ЄС – неодмінна умова поглиблення торговельних відносин та покращення доступу українських товарів на внутрішній ринок ЄС, що сприятиме економічному зростанню країни ще на шляху до членства.

Україна має конкурентну економіку – твердять експерти: деякі галузі, наприклад, ІТ, металургія, оборонна промисловість, а у першу чергу сільське господарство, вже зараз є вкрай конкурентоспроможними та мають значний потенціал: «Українське сільське господарство працює настільки ефективно, що становить серйозну конкуренцію багатьом країнам ЄС», – вказує Гривсон.

Нинішня структура економіки України дуже схожа до румунської перед її вступом до ЄС.

Навіть втрати за час війни, які відкинули Україну у багатьох економічних і демографічних показниках, можна надолужити – переконаний Річард Гривсон, співавтор дослідження. Він вказує, що в мирні роки ВВП України подеколи зростав швидше, ніж ВВП ЄС, зокрема, в період з 2000 по 2008 рік, а також в 2010 і 2013 роках та в 2016 і 2019 роках. «Україна має можливість надолужити згаяне після завершення війни так само швидко, як і свого часу нові члени ЄС на Сході, особливо якщо вона отримає ширший доступ до спільного ринку і кошти з брюссельських фінансових фондів», – каже Гривсон.

Надійна перспектива членства в ЄС забезпечить Україні приплив іноземних інвестицій.

Навіть сумнозвісна українська корупція та відсутність верховенства права у слабкій судовій системі – зовсім не щось унікальне на шляху до ЄС. Як вказують дослідники із Віденського інституту міжнародних економічних порівнянь і німецького Фонду Бертельсманна, у своєму нинішньому стані за цими критеріями Україна подібна до Болгарії та Румунії, коли вони у 90х роках подавали заявки на членство в ЄС і досі перебувають під моніторингом Єврокомісії з точки зору верховенства права. Хоча і здобули членство в ЄС 2007 року.

То ж як бачимо, вступ України до ЄС – абсолютно прийнятне та реалістичне завдання.

А багато його аспектів повністю залежать від самої України, відповідальності її політиків та готовності суспільства до контролю за ними (https://censor.net/ua/blogs/3492857/chi_dosyagne_ukrana_vdpovdnost_kopengagenskim_krityyam_dlya_vstupu_v_s). – 2024. – 04.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Офіційний статус англійської мови, додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, обов'язкове біопаливо в бензині, перше читання проєкту про виплати компенсацій за житло на ТОТ – детально про усі 11 прийнятих Верховною Радою законів 4 червня

1. Законом 9432, прийнятим в цілому, офіційно закріпили статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні, визначили категорії посад, кандидати на зайняття яких зобов'язані володіти англійською мовою, унормували особливості застосування англійської мови в роботі органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, підрозділів екстреної допомоги населенню, під час перетину державного кордону, у сферах освіти, культури, транспорту, охорони здоров'я.

2. Постановою 11289 змінили склад ТСК з питань використання коштів держбюджету

на фортифікаційні споруди та закупівлю безпілотників для Сил Оборони України, виключивши з її складу Єлізавету Богуцьку (СН) та Віталія Борта (Платформа за життя та мир) і обравши до її складу Ігоря Мурдія (СН) та Дмитра Разумкова (позафракційний).

3. Законопроектом 6227, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували передбачити концентрацію геологорозвідувальних робіт на пріоритетних напрямках розвитку мінерально-сировинної бази, а також зосередити державне фінансування дослідження надр виключно на пошукових та пошуково-оцінювальних роботах з метою виявлення інвестиційно привабливих об'єктів.

4. Законопроектом 9549, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували спростити і прискорити відведення земельних ділянок для розгортання та експлуатації електронних комунікаційних мереж та/або інфраструктури для забезпечення покриття населення України зв'язком четвертого покоління та мобільним високошвидкісним Інтернетом.

5. Законом 10393, прийнятим в цілому, врегулювали повноваження центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної ефективності, удосконалили регулювання енергетичної ефективності будівель.

6. Законопроектом 11090, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували встановити нові розміри ставок акцизного податку на тютюнові вироби, передбачити щорічне підвищення ставок акцизного податку, визначити грошову одиницю виміру ставки акцизного податку на тютюнові вироби у євро.

7. Законопроектом 11256-2, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували визначити термін «проміжні продукти» як вина та інші зброджені напої, фактична міцність яких від 1,2% до 22% об'ємних одиниць етилового спирту, передбачити збільшення ставки акцизного податку з 8,42 до 12,23 грн за 1 л для таких продуктів, встановити нові розміри ставок акцизного податку на пальне, урахувавши їх мінімальний рівень, відповідно до Директиви 2003/96/ЄС, зокрема, на бензини

– 359 євро за 1000 л; на дизельне пальне – 330 євро за 1000 л; на скраплений газ – 70 євро за 1000 л.

8. Законопроектом 11093, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували уточнити повноваження державних органів у частині виконання пошукових робіт, повноважень щодо здійснення репатріації тіл (останків) та здійснення переговорів із гуманітарними місіями, з метою розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

9. Законом 7731, прийнятим в цілому за результатами повторного розгляду з урахуванням пропозицій Президента, встановили додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, а саме: набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім звільнення від відбування покарання з випробуванням) за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, невиконання працівником правил поведінки на підприємстві, зокрема в частині ненадання працівниками інформації щодо наявних у них зв'язків з тими, хто проживає на території держави-агресора або тимчасово окупованій території України, а також обов'язків про нерозголошення конфіденційної інформації підприємства.

10. Євроінтеграційним законом 3356-д, прийнятим в цілому, визначили обов'язковий вміст рідкого біопалива в усіх обсягах бензинів автомобільних, що відпускаються з місць виробництва пального, місць оптової торгівлі паливом та місць роздрібною торгівлі паливом, ввели облік вмісту рідкого біопалива (біокомпонентів) у паливі моторному і паливі моторному альтернативному на ринку нафтопродуктів, що буде здійснюватись Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України, ввели відповідальність за недотримання законодавства в частині обігу/складу бензинів автомобільних з вмістом рідкого біопалива.

11. Законопроектом 11161, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували прирівняти пошкоджені об'єкти нерухомості на територіях активних бойових дій та окупованих територіях до знищених, встановити, що заяви

про надання компенсації щодо нерухомості на таких територіях подаються за загальною процедурою, окрім вимоги надати документи/фото до/після знищення/пошкодження, причому фізичний огляд таких об'єктів нерухомого майна не проводиться, а особа, яка подає таку заяву, відмовляється від права власності на таке майно на користь держави (https://censor.net/ua/blogs/3492950/ofitsiyinyyi_status_angliyiskoyi_movu_dodatkovyi_pidstavy_rozirvannya_trudovogo_dogovoru_z_initsiatyvu). – 2024. – 04.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Оновлення форми та обов'язкових реквізитів електронного квитка, цифровізація надання статусу учасника бойових дій, ратифікація угод про фінансування відновлення безпечних умов у Чорнобилі – детально про усі 12 прийнятих законів у Верховній Раді 5 червня:

1. Законом 0236 ратифікували переглянуту Конвенцію Ради Європи про спільне кінематографічне виробництво, що забезпечить сприятливі умови для участі українських кіновиробників у міжнародних проєктах спільного виробництва кінематографічних творів та сприятиме підвищенню рівня зайнятості працівників кіногалузі.

2. Законом 0266 ратифікували Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Великого Герцогства Люксембург про технічне та фінансове співробітництво, що спрямована на створення рамкових умов для залучення технічної та фінансової допомоги з боку Уряду Великого Герцогства Люксембург

3. Законом 0258 ратифікували Конвенцію між Урядом України та Урядом Японії про усунення подвійного оподаткування стосовно податків на доходи та запобігання податковим ухиленням і уникненням та Протоколу до неї.

4. Законом 0265 ратифікували Рамкову угоду між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності

Рахунку міжнародного співробітництва для Чорнобиля, що спрямована на фінансування заходів з відновлення безпечних умов на ЧАЕС, у Чорнобильській зоні відчуження та на інших ядерних установках та об'єктах, призначених для поводження з радіоактивними відходами, в Україні, а також для підтримання довгострокової безпечної експлуатації таких об'єктів.

5. Законопроектом 10370, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували розширити перелік підстав для звільнення дипломатів, а також встановити ценз в 10 років стажу для присвоєння рангу Надзвичайного і Повноважного Посла.

6. Законопроектом 11228-1, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували визначити, що не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка в інтересах забезпечення національної безпеки України виконувала заздалегідь затверджене керівником спеціально уповноваженого державного органу у сфері контррозвідувальної діяльності або керівником розвідувального органу завдання.

7. Законом 5705, прийнятим в цілому, оновили визначення понять «електронний квиток» та «квиток», віднесли до повноважень Мінінфраструктури затвердження форми, обов'язкових реквізитів та відомостей, які має містити проїзний документ та електронний проїзний документ.

8. Законопроектом 9593, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували заборонити демонтаж електронних комунікаційних мереж чи їх частин в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану, окрім як за рішенням постачальника електронних комунікаційних мереж та/або послуг чи за рішенням суду.

9. Законопроектом 10273, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували створити правові основи функціонування Національної системи конфіденційного зв'язку та Національної електронної комунікаційної мережі в умовах використання новітніх технологій.

10. Законопроектом 9478, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували удосконалити порядок співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями та зарахувати до стажу державної служби часу роботи на деяких посадах у військових адміністраціях.

11. Законопроектом 10284, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували встановити додаткові надбавки службовцям ОДА/РДА та ОМС, якщо вони знайшли і залучили для розвитку громади (регіону) проект міжнародної технічної допомоги, донорські проекти, гранти ЄС чи закордонних урядів. Фінансуватиметься за рахунок коштів такого гранту чи проекту міжнародної технічної допомоги.

12. Законом 11143, прийнятим в цілому, розширили перелік відомостей, що обробляються у Єдиному державному реєстрі призовників, військовозобов'язаних та резервістів, та покращили інформаційну його взаємодію з іншими системами для отримання таких відомостей, цифровізували процес надання статусу учасника бойових дій, покращити безпеку обробки даних у військовій сфері (https://censor.net/ua/blogs/3493114/onovlennya_formy_ta_obovyazkovyh_rekvizitiv_elektronnogo_kvytka_tsyfrovizatsiya_nadannya_statusu_uchasnyka). – 2024. – 05.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ольга Шаповал, виконавча директорка Kharkiv IT Cluster

Податкове резидентство: як айтівцям платити податки за кордоном

Багато українських ІТ-фахівців, близько 65 тисяч, наразі знаходяться за кордоном. Розвиваючи бізнес в кількох країнах одночасно, вони стикаються з проблемами в оподаткуванні.

Kharkiv IT Cluster разом з експертами BELPART, Crowe Mikhailenko, CLOUD WORKS

і TAXER розібрався в аспектах податкового резидентства в Україні та за кордоном.

Про податкове резидентство в Україні

Податкове резидентство – це статус, який передбачає обов'язок сплачувати податки з усіх доходів саме в певній країні перебування, незалежно від того, в якій країні особа працює та звідки отримує доходи. Податкове резидентство визначається Податковим кодексом та Міжнародними конвенціями про уникнення подвійного оподаткування.

«Якщо у нас в міграційному законодавстві резидент – це той, у кого є дозвіл на проживання в країні, то це не є тотожним податковому резидентству. Тому що податковий резидент – це той, хто стоїть на податковому обліку», – пояснює Анна Белоліпецьких.

Правила визначення податкового резидентства не є однаковими у різних країнах, однак, зазвичай, визначальними є три критерії:

місце проживання;

строк перебування у країні (не менше 183 днів протягом року);

місце центру життєвих інтересів (сім'я, робота, навчання, нерухомість).

«Податкові України та за кордоном насамперед посилаються на норми локального законодавства. А критерії резидентства загалом збігаються в усіх країнах, однак, відрізняється їхня пріоритетність», – зазначає юрист Віталій Смердов.

Людина також вважається податковим резидентом України, якщо вона проживає в країні протягом 183 днів (податкового року) і не має постійного місця проживання в інших країнах або неможливо визначити, де знаходиться центр її життєвих інтересів.

«Даний термін не є визначальним. Оскільки до 2017 року судова практика підтверджувала, що центром життєвих інтересів є саме особисті інтереси: домівка і розміщення родини. А зараз все інше на одному рівні, включаючи статус реєстрації фізичної особи підприємця та сплату комунальних платежів за житло в Україні», – попереджує юристка Анна Белоліпецьких.

Важливо: Українське законодавство не містить чіткого порядку відмови від

резидентства. Проте, якщо ви припиняєте бути резидентом, українська податкова скасовує вашу можливість скористатися спрощеною системою оподаткування в Україні.

Щоб залишатися податковим резидентом України, перебуваючи за її межами, треба виконати дві умови:

Підтвердити свій статус резидента України і нерезидента країни, де ви перебуваєте.

Довести, що ваша постійна база не знаходиться у країні, де ви перебуваєте зараз.

Про податкове резидентство за кордоном

Існують країни з категоричним і лояльним підходом до визначення резидентства.

Категоричні: Німеччина, Естонія, Італія, Франція. Тут реєстрація місця проживання або наявність податкового номера вже вважається підтвердженням вашого резидентства.

Лояльні: Польща, Іспанія, Словаччина. Попри проживання, реєстрацію, наявність локального ідентифікаційного номера, тут можна оскаржувати питання резидентства.

«До зовсім лояльних країн належить Литва. Вона визнала право і можливість наших громадян, при їхньому бажанні, продовжувати бути податковими резидентами України та платити податки тільки в Україні», – пояснює фінансова консультантка Наталія Калініченко.

Подвійне оподаткування: як його уникнути

Подвійне оподаткування – це необхідність сплати з одного й того ж доходу податків у двох країнах, наприклад, у країні проживання та країні свого громадянства.

Як уникнути подвійного оподаткування? Необхідно довести податковому органу тієї держави, в якій громадянин не планує сплачувати податки, те, що він є резидентом іншої країни, де виконує цей обов'язок.

«Я розглядала кейси щодо Польщі. Були такі випадки: люди визнані резидентами України і нерезидентами Польщі. Але через те, що їхня діяльність є незалежною, професійною і має постійну базу саме в Польщі, то остання зобов'язує таких громадян сплачувати податки. Для того, щоб цього не відбувалося, ми маємо перемістити постійну базу в Україну», – ділиться Наталія Калініченко.

Важливо: ІТ-спеціальність визнана підприємницькою діяльністю, яка є незалежною і не потребує прив'язки до іншої країни.

Що таке прив'язка постійної бази в Україні? Якщо ви перебуваєте як ФОП в будь-якій іншій країні, і маєте виробництво, склади, магазини, найманий персонал в Україні, то жодна податкова не може зазначити, що ваша постійна база знаходиться за кордоном.

Угода CRS: які прогнози

Common Reporting Standard (CRS) – міжнародний стандарт для автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки для податкових цілей. Цей стандарт був затверджений Радою Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) 15 липня 2014 року.

Перший обмін інформацією, що стосується залишків на рахунках, має відбутися 30 вересня 2024 року.

«Я спілкувався з колегами зі Швейцарії та Німеччини, які мають локальний досвід взаємодії з місцевими банками. Вони запевняють мене в тому, що іноземні банки не в курсі, що Україна доєднується до CRS. І, відповідно, що вони будуть зобов'язані обмінюватися інформацією», – ділиться юрист Віталій Смердов.

Висновок

Для українських ІТ-фахівців, що працюють за кордоном, важливо зрозуміти правила податкового резидентства як в Україні, так і у країні їхнього проживання. Вони повинні враховувати критерії, такі як місце проживання, тривалість перебування та центр життєвих інтересів. Так вони зможуть уникнути подвійного оподаткування та зберегти можливість використовувати спрощену систему оподаткування в Україні (https://censor.net/ua/blogs/3493137/podatkov_e_rezydentstvo_yak_ayitivtsyam_platyty_podatky_za_kordonom). – 2024. – 05.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Роман Бабій, український правник, політик, народний депутат України

IX скликання, член Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Про оновлення Господарського кодексу України

В процесі опрацювання змін до процесуальних кодексів, в т.ч до ГПК України, разом з Михайло Новіков дійшли до думки, що існує необхідність глибокого оновлення Господарського кодексу України. Просто скасувати його – просте рішення, але чи не призведе це до ще більших проблем за відсутності якісного регулювання господарських правовідносин?

Так, значною мірою цей кодекс застарів, проте сучасні та цифрові питання господарської діяльності можуть бути врегульовані виключно ним.

Метою напрацювання оновленого ГК має стати:

- сприяння інтеграції українського господарського права в концепт європейського права;
- збільшення свободи підприємницької діяльності та зменшення шкідливих для бізнесу бюрократичних процедур;
- чітко сформоване уявлення про роль держави в регулюванні економічної активності.

За концептуальну основу можна взяти «функціональні» кодифіковані акти, які перебувають за рамками поділу «приватне – публічне право». Прикладом такого акту є Господарський кодекс Бельгії 2013 р., який виконав функцію імплементації законодавства ЄС в бізнес-сфері. Саме цей підхід найбільше підходить до нинішніх умов, коли Україна прагне повноцінного членства в Євросоюзі і для цього вже зараз повинна гармонізувати своє законодавство із європейським.

Що може бути врегульоване в такому кодифікованому акті у формі Господарського кодексу:

- імплементація в національне законодавство Директив ЄС, в тому числі Директиви про діджиталізацію в корпоративному праві;
- закріплення в кодексі принципів господарської діяльності, які знайшли свої відображення у судовій практиці – суперечливої поведінки, зловживання правами, концепту

фіктивних по суті угод, які свідомо укладаються боржником на шкоду кредитору (виведення майна);

- концепція корпоративних правовідносин (розмежування суб'єктів господарювання від кооперативів, ОСББ, релігійних організацій тощо);

- регулювання розрахунків цифровою валютою;

- більш широке регулювання правовідносин в ІТ сфері;

- захист ділової репутації і моральної шкоди суб'єкта господарювання (репутаційні збитки);

- право електронної економіки, електронна комерція (взаємовідносини та оформлення угод електронною поштою, месенджерами тощо);

- випадки «розкриття корпоративної вуалі» та покладення на бенефіціарних власників відповідальності суб'єктів господарювання тощо.

Розвиток технологій є і викликом, і новими можливостями для суб'єктів господарювання та підприємців, а в галузі регулювання, на жаль, законодавець відстає від новітніх ідей та впроваджень. Тому всі ці та інші питання мають бути втілені в оновленому Господарському кодексі України.

Переконаний, що зацікавлені особи, в тому числі представники бізнесу, наукової спільноти, можуть приєднатися до цієї ідеї, об'єднати свої знання, досвід для того, щоб спільними зусиллями напрацювати нову редакцію Господарського кодексу України. (https://censor.net/ua/blogs/3493151/onovlennya_gospodarskogo_kodeksu_ukrani). – 2024. – 05.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Левчук, лінгвіст, науковий працівник Інституту славістики Польської академії наук

Як національна комісія українську мову в ЄС проводжала

Критичний погляд із Польщі

Історія із затвердженням стандарту української мови як іноземної має свою тривалу

та досить специфічну історію. Для мене вона почалася давно... Одним із яскравих спогадів про процес роботи над просуванням української у світі був 2016 рік, коли у стінах МОНУ, автори вимог до стандартів та тодішні заступники міністра говорили в один голос, що стандарти української мови як іноземної будуть винятково державні, без адаптування до європейських моделей. Повертаючись до Кракова я був дуже розчарований, але тоді в Кракові мені сказали – їх змусить це зробити український народ та прагнення до ЄС.

На початку весни 2024 року Комісія нас порадувала, і нарешті опублікувала проект стандартів української мови як іноземної. Такі довірливі як я подумали, що це щось нове і дійсно релевантне до європейських вимог. Раділи ми недовго, тому що це старі пропозиції, на яких просто змінили дату. Мабуть членам Комісії зараз не до української мови у світі, можливо, вони мають важливіші справи. Публічне обговорення минуло, документ розіслали науковим інституціям, які досить часто навіть ніколи і не тестували знання з української мови як іноземної. Скоріш за все, пропозиції Комісії підтримали за замовчуванням і тепер цей орган влади урочисто починаємо проводити українську мову в Європейського Союзу.

Беручи до уваги досвід інших країн у системі сертифікації європейських мов, хочу запропонувати широкій громадськості декілька важливих моментів і, на жаль, сотні дрібних недоопрацювань, котрі творять цей проект неможливим до прийняття. На мою думку, Національна комісія зі стандартів державної мови все ж таки спрямує свою пропозицію у Європу. Тож я б хотів, щоб небайдужі українці розуміли, чому імітування діяльності цим органом влади нічим хорошим для української мови не завершиться.

Розглянемо кілька дуже важливих мінусів цієї пропозиції:

1. Відсутність законодавчої бази. У пропозиції ми читаємо що:

Запропонований стандарт застосовують у всіх сферах суспільного життя, визначених Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Однак закон

не визначає сфер функціонування української мови як іноземної. Єдине згадування іноземної мови в Законі є у статті 22, яка чітко вказує, що українська мова не є іноземною.

У бібліографії до пропозиції є Конституція України, але головний закон у державі оперує категоріями: іноземна військова база (стаття 17); іноземна держава (стаття 85); іноземна валюта (стаття 92). Категорії іноземна мова, українська мова як іноземна відсутні. Покликання на Конституцію та на профільний Закон, які регулюють функціонування української мови як державної, щодо функціонування української мови як іноземної є правовим нігілізмом. Визначення застосування української мови «у всіх сферах суспільного життя, визначених Законом» як іноземної веде до підміни державного статусу української мови в Україні на статус іноземної.

Треба чітко визначити сфери функціонування української мови як іноземної і зафіксувати це законодавчо. Усі нормативні документи Національної комісії зі стандартів державної мови (Положення) згідно із профільним Законом стосуються української мови як державної, яка є національною мовою українців, а не іноземною мовою для них. Єдиним документом, на який спираються автори Стандартів і який відповідає поставленій меті, є «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання». Рекомендації описують досягнення тих, хто вивчає іноземні мови в Європі. Отже, вимагає законодавчого врегулювання різних статусів української мови як національної, яка є державною та рідною мовою українців, основою конституційного ладу української держави, і як іноземної в Європі та світі. Перша підпадає під регулювання національного законодавства, друга – міжнародного. Гармонізування національного і міжнародного законодавства повинна забезпечити Комісія, яка має право законодавчої ініціативи (див. стаття пп. 6, п. 1 стаття 44). Крім того, створенню стандартів з української мови як іноземної мають передувати базові стандарти української мови як національної. Варіант мови як іноземної є вторинним щодо варіанту мови

як національної/першої/рідної. У цій частині мене дуже непокоїть відсутність будь-якої реакції Уповноваженого з захисту української мови, однак із публічних джерел відомо, що пан Кремінь досить активно спілкується з Головою Комісії (дописи на офіційній сторінці Уповноваженого у соціальній мережі “Фейсбук”), тому на такі огріхи він закриває очі. Як там було – ну якось то буде.

У цій частині давайте ще подивимось на саму назву: Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1 – С2» (далі – Стандарт). Ця назва є продовженням правового нігілізму. Таке формулювання визначає державну мову як іноземну. Навіть формулювання Державний стандарт «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1 – С2» (далі – Стандарт) усував би правову і частково політичну проблему.

А далі читаємо наступне: «Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1 – С2» – це сукупність норм і положень, що окреслюють вимоги Української держави до рівня володіння українською мовою з боку осіб, для яких українська мова не є рідною (першою).

Не відомо, чи йдеться про громадян України, чи будь-яку особу, для якої українська не є рідна. Таким чином, те, що не довела до кінця русифікаційна політика радянської влади, зробить Національна комісія зі стандартів державної мови, що може призвести до того, що російська стане “первим рідним язиком”.

2. Документ не є стандартом – це вимоги до рівнів володіння.

Документ є переписаною версією з наступних праць:

1. Стандартизовані вимоги до рівнів володіння українською мовою як іноземною А1–С2 – URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-materiali-ukrainskim-shkolam-za-kordonom> (дата звернення: 01.11.2023)

2. Українська мова як іноземна. Стандартизовані вимоги. Рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник /

Данута Мазурик, Олександра Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2020. – 186 с.

У кожній з цих праць, ще на додаток тих самих авторок, є вимоги до рівнів. В документі бракує організації іспиту, типів і видів завдань, часу на їх виконання та інших обов’язкових складових для такого типу документу, як це вимагають стандарти ALTE.

Вимоги для цієї частини важливі з уваги на те, що в іспитах, котрі вже є Комісія плутає поняття граматична компетенція та лексична компетенція і пропонує питання, котрі стосуються граматики в частині читання, що абсолютно суперечить здоровому глузду та документам Ради Європи. З тої самої причини у іспит з мовлення (інтеракція та медіація) відбуваються з комп’ютером, а не з живою людиною, як у всіх країнах ЄС. Програма не відповідає на слова іспитованого та не входить з ним у діалог, що є ключем у вирішенні конфліктів, тобто у медіації. На закиди Комісія реагує загальними словами, а не конкретикою. Прошу порівняти розмиту відповідь на моє питання і бажання співпраці, хоча на офіційному засіданні за сприяння Посольства України у Польщі члени Комісії були відсутні.

3. Наукове обґрунтування таких вимог – відсутність наукової складової.

Тут трошки дивна ситуація. Теоретично текст писали і затверджували науковці, в практиці текст надто відбігає від науки. У бібліографії всього 5 позицій. Якщо законодавча частина (Конституція та профільний закон) прости вписані, щоб створювати кількість, то у практичній частині лишаються дублювання вимог та документ Ради Європи з 2001 року в українській версії з 2003. З того часу в дидактиці та сертифікації іноземних мов надто багато змінилось. Для прикладу авторкам та комісарам невідомий такий документ, як CEFR CV: Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. Strasbourg: Council of Europe, 2020, котрий доповнює цитований у праці документ з 2003 року. Прикладово сучасна Дидактика та методика викладання польської як іноземної

та другої авторства Пшемислава Гембаля та Владислава Мьодунки, котру опублікували в 2020 році вже чітко описує медіацію згідно цих доповнень. Додатково, в 2021 році Івона Яновська, вже колишня секретар Державної комісії з сертифікації польської мови як іноземної публікує детальний опис змін у системі медіації вже польською мовою. Яновська додає 23 таблиці, котрі змінюють погляд на медіацію, хоча і без документу з 2020 українська пропозиція іспиту надто відстає від сирої пропозиції з 2001 року. Навіть якщо документ з 2020 року дописати у список використаної літератури – це не змінить самого змісту, а стане ще більше компрометацією.

Польські програми викладання, що є відповідником української пропозиції мають близько 200 позицій у бібліографії, без самих підручників для вивчення. Думаю, що математики швидко порахують, наскільки пропозиція є необґрунтованою. Мабуть підставою було гадання на кавовій гущі, чи водіння пальцем по небу, але точно не лінгвістичні дослідження. У дискусії зі мною одна з членкинь грозилася повкидати все, що можна, що вже напрацювали з української мови як іноземної, проте це все є про викладання, а не про тестування, а це дві різні речі. Зрештою, ті статті, що мають європейців переконати не індексуються у міжнародних базах, я вже мовчу про SCOPUS і WoS, хоча б у ERIH Plus чи у CEEOL. Європу не цікавить категорія Б, а статті з подвійним сліпим рецензуванням та відкритими списками рецензентів з різних країн світу. Українській мові потрібно світове визнання, а не «ми тут трошки чимось займаємось». Для прикладу, велика кількість статей відносно сертифікації в Польщі можна знайти навіть у базі SCOPUS, але польську комісію завжди очолювали професори, а український відповідник у нинішньому складі має великі проблеми з присутністю у цій базі. Комісія українську мову проводить у Європу, але сама не йде. Принаймні таке враження складається, коли читаєш пропозицію.

4. Питання ALTE.

У пропозиції написано:

Стандарт засвідчує:

– проєвропейський напрям української освітньої та мовної політики;

– прагнення України до вступу в Асоціацію укладачів мовних тестів (Association of Language Testers in Europe / ALTE) та до співпраці з Європейським центром сучасних мов при Раді Європи;

– можливість визнання українських мовних сертифікатів у ЄС та у всьому світі.

Правда є іншою. На момент початку громадського обговорення Україна і Комісія взагалі не контактувались з цими організаціями, це натиски зі сторони українських чиновників змусили Комісію почати думати про європейське майбутнє для української мови. Проєвропейський напрям Комісія мати почати від себе – законодавчої бази та розпізнавання представників України на міжнародній науковій арені. Україну бачать через призму її представників, а тут зауваг надто багато.

Якщо говорити про самі вимоги – мене дивує, чому у тематичному каталозі на А1 менше тем, ніж у англійській та французькій мовах. Чим українська гірша? Чому описують відміну трьох частин мови, на прикладі вживання тільки займенник у давальному відмінку? Чим відрізняються рівень С1 від С2, і які лінгвістичні дослідження структури української мови, частотності вживання граматичних форм в українській мові є підґрунтям саме для таких програм?

Хотілося б побачити ще і самі завдання та інструменти перевірки правильності створення завдань, швидкість запису аудіо для кожного рівня, присутність додаткових шумів на окремих рівнях. Особливо цікавить співвідношення граматичного каталогу та реальне тестування граматичної компетенції. Граматичний каталог є досить обширний і дуже дивно для чого він, якщо потім на практиці він не є предметом тестування та оцінки як окремої компетенції.

Ну і вишенька на торті – як буде тестуватися усна частина, за допомогою яких тестів і чи знову буде розмова винятково з залізкою, тобто комп'ютером?

У попередніх пропозиціях з 2015-2016 років та й у тому, що я бачив на презентаціях залишається проблема з автентичністю текстів

для тестів. Потрібно відкинути класичну літературу і власні думки, а взяти тексти написані для інших цілей і зробити завдання на їх основі та всюди додати покликання на оригінал тексту.

Підсумок, мабуть трохи невтішний, але варто заглибитись у європейські практики і запропонувати дійсно європейську модель для української мови, а не бездумно копіювати запозичені від інших програм пропозиції. Українська мова – це самостійна мова. Пам'ятайте про це (https://lb.ua/blog/pavlo_levchuk/616287_yak_natsionalna_komisiya_ukrainsku.html). – 2024. – 31.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Бізнес на окупованих територіях: чи є у влади план порятунку?

На початку окупації Херсону мер міста Ігор Колихаєв просив Київ роз'яснити: як бути представникам законної влади, якщо є потреба забезпечити життєдіяльність ввірених їм громад? За його словами, міські підприємства Херсону продовжували працювати та отримувати кошти з бюджету у гривнях. «Ми запрошуємо людей на роботу у ці підприємства, щоб можна було обслуговувати місто, вулиці потрібно прибирати, косити траву. Працює «Міськводоканал», «Міськсвітло». Ми будемо тримати цей фронт доки зможемо», – казав він.

Проте, наголошував Колихаєв, ресурси у комунальних підприємств не безкінечні, а техніку потрібно заправляти, забезпечувати роботу лікарень, дбати про освітлення та інші об'єкти критичної інфраструктури. «Місяць-два, і ми зупинимося, тому я прошу в Офісу президента надати чіткі інструкції. Це все громадяни України. Щоб ми із заручників завтра не стали колаборантами», – пророчо зауважував Колихаєв.

Особисто він відповіді так і не дочекався: 28 червня 2022 року Колихаєва викрали окупанти,

він і по цей день перебуває у полоні. А щодо колабораціонізму, то мер як у воду дивився: нині подібні обвинувачення стають доволі поширеними.

Причому торкаються вони не лише комунальників, які залишилися працювати, але й бізнесу. Бізнесу, власне, – в першу чергу.

В оточенні

За відкритими даними, зараз на окупованих територіях України залишилися майже 355 тисяч юридичних осіб і індивідуальних підприємців, які за новим українським законом є кримінальними злочинцями. Ідеальним варіантом для них була б евакуація на підконтрольні Україні території, але держава не може забезпечити такий релокейт. Бо одна справа – перевезти підприємство, скажімо, з Дніпра до Львова (тобто з України в Україну), а інша – з окупованих Росією населених пунктів.

Тож побажання самотужки вибиратися з окупації є, на жаль, нездійсненим. Альтернатива такому варіанту – просто все кидати і рятувати самих себе, залишаючи бізнес на поталу окупанту. Але річ у тім, що є компанії, які забезпечують критичні потреби мешканців, наприклад, аптеки, продуктові магазини, пекарні тощо. І тут історія вже не про їх свідому співпрацю із загарбником, а про підтримку українських же громадян, котрі не зможуть обійтися без ліків та продуктів харчування.

А є і такий варіант, про який розповідають ЗМІ. Коли у березні-квітні 2022 року російські війська окупували частину Харківщини, громадянин С. відмовився ставити на податковий облік в окупантів два свої сільськогосподарські підприємства і припинив роботу. Чоловік жив у селищі в окупованому Ізюмському районі. Там його і знайшли загарбники, котрі погрозували фізичною розправою йому та його родині. Чому вони просто не відібрали у нього підприємства? Буцімто відібрали, але нові керівники розкрадали їх, тож для окупантів було принциповим повернути С. на роботу. І він повернувся, але під примусом – такою є його власна версія, у яку не повірив суд, засудивши С. до трьох років позбавлення волі.

Суд спирався на дуже неоднозначну статтю № 111-1 Кримінального кодексу України

«Колабораційна діяльність». Статтю цю додали у березні 2022 року. Їй – лише біля двох років, проте до статті вже запропоновано безліч правок – а все тому, що правозахисники гостро розкритикували її. Стаття ця сформульована так, що дозволяє притягати до відповідальності за колабораціонізм фактично будь-кого, хто опинився в окупації. А у правовій державі такого бути не повинно.

Червоні лінії

До 24 лютого 2022 року питання про колабораціонізм так гостро не стояло, хоча українські підприємства залишалися у самопроголошених «ДНР» та «ЛНР». Щоправда, у 2014 році Верховна Рада ухвалила закон, відповідно до якого тимчасово окупована територія є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів. Тож увесь бізнес де-юре залишається на українській реєстрації, і вважатиметься українським, якщо самостійно не почне співпрацювати з окупантами.

Якщо ж окупанти змушують перереєструвати бізнес в російській юрисдикції, то його слід закривати. Бо, мовляв, одна справа – продавати молоко односельцям, а інша – сплачувати кошти в бюджет країни-агресора. Саме по податкам українська держава провела червону лінію для бізнесу: якщо збагачуєш агресора – значить, колаборант. В такому разі слід відмовитися від виробництва або ж готуватися до кримінального обвинувачення після деокупації.

Але якщо для приватного бізнесу держава сформулювала одну вимогу-рекомендацію – закривати підприємство, то для державних інституцій алгоритму дій не існує в принципі. Саме про це і говорив Колихаєв, якого я цитував на початку.

А тим часом у березні 2022 року ККУ був доповнений вже згадуваною мною статтею 111-1, диспозиція якого відносить до складу злочину «ведення господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора». Санкція за вчинення таких дій – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права займати

певні посади чи займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років з конфіскацією майна.

Росія тисне та зваблює

Нині не є проблемою зазирнути у деякі російські документи. Наприклад, у Єдиний реєстр суб'єктів малого та середнього підприємництва – там зазначені 113068 юридичних осіб і індивідуальних підприємців з чотирьох українських регіонів, і ще 241626 – з Криму і Севастополя. Присутність у Єдиному реєстрі суб'єктів малого та середнього підприємництва Росії означає, що власник або власниця бізнесу отримали російський паспорт і зареєстрували своє підприємство у російських податкових органах. У Запорізькій і Херсонській областях, які Росія оголосила своїми порівняно недавно, таких, природно, найменше: 14359 та 7012 відповідно.

При цьому Москва посунула крайній термін реєстрації бізнесу в «нових регіонах» на 2025 рік, але рано чи пізно вести бізнес без російської реєстрації там стане неможливо. Місцевих підприємців не тільки залякують, але й заманюють пільгами і грішми. Основні галузі економіки Херсонщини і південної частини Запоріжжя – сільське господарство і туризм, морські курорти. Землю і море не вивезеш: хтось так чи інакше будуватиме бізнес там, де вони є.

Натомість Україна в особі міністерства фінансів видала роз'яснювальні листи, датовані ще 2015 роком, та визначила, що списання пошкодженого/втраченого майна, яке знаходиться на окупованій території, можливе лише після відновлення фізичного доступу до таких активів та проведення інвентаризації. Державна ж податкова служба зазначала, що інвентаризацію майна, яке перебуває на тимчасово окупованій території України, необхідно здійснювати тільки після отримання власником фактичного доступу до таких активів. Тобто у підзаконних актах сформульована вимога, дотриматися якої заздалегідь нереально.

Єдина поступка з боку держави полягає у тому, що за відсутності контролю над основними засобами, вони втрачають статус

активу і не оподатковуються. При цьому, однак, як сказано у роз'ясненні, «фінансова звітність має достовірно подавати фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання».

Все сказане у цьому розділі, звісно ж, аж ніяк не має на меті порівнювати Україну та Росію, а точніше – виставляти у привабливому світі дії окупантів, котрі прагнуть не лише батоном, але й пряником повернути український бізнес до співпраці. Я лише акцентую на тому, що держава робить недостатньо для того, щоб якщо не захистити власне підприємництво, то бодай сформулювати для нього чіткі інструкції.

Про компенсацію не йдеться взагалі

Зрештою, йдеться не тільки про український бізнес, але й про іноземних інвесторів. Скажу про Маріуполь – як колишній міський голова. Це місто, котре входило в десятку найбільших за кількістю населення. Це місто, яке входило в сімку найбільших міст по валовому внутрішньому продукту в Україні. Нарешті, це місто, де до повномасштабного вторгнення зосереджувало у собі багато різних бізнесів, структур та об'єктів нерухомості, де працювали тисячі компаній та людей – як з України, так і з усього світу. І всі ці люди і компанії (говорю, звісно, про вцілілих) по цей час не мають відповіді, що їм далі робити.

Держава мовчить та не піднімає це питання на загальному рівні, хоча могла би гарантувати іноземним інвесторам компенсувати їхні втрати. З яких-таких доходів? – питаєте ви. Власне, із заарештованих активів РФ. Нам ще знадобляться інвестори для відбудови України, тож їх нинішня підтримка була б не лише економічним, але й правильним політичним рішенням. В умовах, коли іноземні підприємці відчують, що до їхніх коштів є і повага, і турбота, вони, ймовірно, захочуть знову інвестувати в Україну – згодом, коли настане мир та фінансовий клімат знову буде сприятливим.

Я знаю чимало людей з Німеччини, Австрії, Польщі, котрі свого часу заходили зі своїм бізнесом до Маріуполя, Бахмуту, Авдіївки, Волновахи, і займався різного роду виробництвом. За відсутності української

юрисдикції цим компаніям також доведеться або ставити хрест на своїх проєктах, або перереєструватися у Російській Федерації, через що вони гарантовано підпадуть під дію санкцій – як Євросоюзу, так і в першу чергу України.

Виходить замкнене коло, вихід з якого неможливий: виїзд на окуповані території для фіксації зруйнованого або «віджатого» бізнесу неможливий, та й кримінальні справи за фактом грабунку окупантами чужих підприємств порушуються у доволі цікавий спосіб. Мені відомо про чимало випадків, коли люди подавали документи та вимагали відкриття кримінального провадження, але прокуратура жонглювала ними як м'ячем. Те, що стосувалося, приміром, Донецької області, передавали у Запоріжжя. Там все це і кануло в лету, бо подібний механізм є заздалегідь нежиттєздатним.

Чого не скаже про справи, які держава ініціює за фактом колабораційної діяльності. Тут все відбувається простіше, і заручники – як сказав би Колихаєв – з легкістю стають колаборантами. А мало б бути, щоб заручники отримували відшкодування або, як мінімум, інструктаж відносно того, як їм діяти. Держава, яка вмє лише карати – точно не та, за яку зараз борються на фронті (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/616747_biznes_okupovanih_teritoriyah_chi_ie.html). – 2024. – 03.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Єгор Гриник, біолог, військовослужбовець

Чому голосувати за 9516 – це піддатися на маніпуляції лісорубів?

Скандальний проєкт 9516, який спростить знищення лісів, вже у порядку денному парламенту. Лісорубне лобі пропонує проводити суцільні санітарні рубки лісів без оцінки впливу на довкілля. А це – заповітна мрія лісівників України. Якщо нардепи це підтримають – Карпати опиняться у зоні шаленого ризику.

Майже кожна друга рубка у Карпатах – санітарна. Більшість з них незаконні, адже під виглядом хворих дерев знищують цілком здорові ліси. Як наслідок – втрачаються безцінні старовікові ліси, яких в Україні залишилося не так багато, знищуються карпатські струмки та річки, шаленими темпами розвивається ерозія.

Втрачає і економіка – під виглядом дров з санітарних рубок лісівники часто отримують дорогу ділову деревину, яка потім може продаватися з численними маніпуляціями.

Зараз апетити лісорубів дещо стримуються необхідністю проводити оцінку впливу на довкілля. Без цієї процедури санітарні рубки стануть набагато більш поширеними і масштабними.

Для того, щоб протягнути 9516 через парламент, лісівники вдаються до найцинічніших маніпуляцій. Звісно ж, це тема потреб фронту. Звучить приблизно так: «законопроект 9516 потрібен, бо без нього не буде деревини для фортифікацій».

Ця думка неодноразово озвучувалася лісівниками різних рівнів. І це феєрична брехня – бо в Україні і без цього вистачає деревини для оборони. Озвучені керівником ДП «Ліси України» 101 тис. кубометрів поставок деревини за 2023 рік – це лише 1% від усього обсягу рубок за аналогічний період.

Тобто є реальна можливість у разі збільшити поставки деревини для фронту без нарощування обсягів рубок. Особливо, якщо не продавати її військовим адміністраціям через фірми-прокладки! Але чому б не зманіпулювати на болючій для усіх українців темі війни?

А ось ще одна маніпуляція. Спілка воїнів-лісівників України пише, що УСІ військові підтримують 9516.

Але правда в тому, що 99,9% військових про 9516 ніколи не чули. Їм взагалі не до того. А якби чули і розуміли, то воюють точно не для того, щоб знищили Карпати.

Або візьмемо постійні заяви лісівників про те, що в ЄС санітарні рубки ніякої оцінки впливу на довкілля не проводять. І якщо в Україні ми таку оцінку вимагаємо – то це мовляв шкодить євроінтеграції. Ще одна примітивна маніпуляція, адже ЄС дозволяє

країнам самостійно визначати, яка діяльність має підлягати оцінці впливу на довкілля.

Чому європейців санітарні рубки не тривожать? Тому що в ЄС нема масових рубок здорових дерев під виглядом хворих. А в Україні є, і відповідальні за це самі лісівники. Звісно, що будь-які перешкоди у вигляді оцінки впливу на довкілля заважають не євроінтеграції, а самим недоброчесним лісівникам. Вони прагнуть рубати ліс без зайвої публічності, яку забезпечує оцінка впливу на довкілля.

Або от «Національна академія наук підтримає 9516». Солідно звучить? Насправді підтримує законопроект лише незрозуміла Рада з лісівництва, чомусь створена при академії наук. Входять туди здебільшого самі ж лісівники. Маніпуляція чистої води.

Здавалося б, це все примітивно і не має працювати? Але ж працює – бо вже зовсім скоро 9516 виносять на голосування у Верховній Раді. Голос екологів тоне у брехні та перекручуваннях.

Хочеться вірити, що нардепи все ж будуть вище, ніж жалюгідні маніпуляції лісівників. Окупанти й так понижили купу наших лісів, нащо ж самостійно добивати те, що лишилося?

Тому повторюся. За проєкт 9516 нардепи мають голосувати червоною кнопкою. А найкращий варіант: взагалі зняти його з порядку денного і ніколи більше не вносити (https://lb.ua/blog/yehor_hrynyk/616754_chomu_golosuvati_9516-tse_piddataisya.html). – 2024. – 03.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Мошенець, народний депутат України

Підрив Каховської ГЕС – екоцид міжнародного значення

6 червня 2024 – роковини підриву росіянами греблі Каховської ГЕС на Херсонщині. Унаслідок цього загинули десятки людей і десятки тисяч тварин. Орієнтовна сума збитків, завданих довкіллю, становить понад 146 млрд грн, постраждало 1144 господарств,

а площа підтоплених лісів перевищила 64 тис. га. Детальну статистику дає ресурс «ЕкоЗагроза».

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш назвав підрив Каховської ГЕС монументальною гуманітарною, економічною та екологічною катастрофою, а Президент України Володимир Зеленський влучно визначив заподіяне «екоцидом», закликавши світ притягнути РФ до відповідальності.

Екоцид – це злочин масового руйнування довкілля. Термін не новий, існує в українському законодавстві з 2001 року, відколи ВРУ прийняла нову редакцію Кримінального кодексу України (що замінив Кримінальний кодекс Української РСР 1960 року).

Стаття 441 КК України визначає кримінальну відповідальність за екоцид у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, за «масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також інші дії, які можуть спричинити екологічну катастрофу».

Більш явного доказу екоциду, аніж руйнування Каховської греблі російськими військами важко уявити! Та чи легко притягнути винуватців до відповідальності за статтею 441 КК України?

Склад злочину «екоцид» містить надто багато оціночних понять, що не знайшли свого відображення ні в чинному КК України, ні у правових позиціях Верховного Суду України. Це стосується й поняття «масове знищення рослинного або тваринного світу», адже невідомо на якому етапі завдання шкоди, згідно із КК України, рослинний чи тваринний світ можна вважати знищеним? Яка цінність виду, що зникає? Скільки коштує площа зруйнованого водосховища? Якою є економічна цінність набору екосистемних послуг, що, можливо, втрачені назавжди через підрив Каховської ГЕС? Яка вартість сотень тисяч гектарів, що деградували через руйнівні військові дії РФ? Також не визначено кількісного критерію, який давав би можливість встановити масовість знищень довкілля.

Питання відповідальності за екоцид під час воєнних дій сьогодні скоріше є винятком,

аніж правилом не лише для України, а й у світі. Зокрема, для компенсації шкоди довкіллю та інших збитків, що заподіяв Ірак внаслідок збройної агресії проти Кувейту (1990-1991 роки) ООН створила у 1991 році спеціальний орган – Компенсаційну комісію The United Nations Compensation Commission (UNCC), що працювала 31 рік – до 2022-го. Комісія здійснила реєстрацію, оцінку та присудила компенсацію за очищення та відновлення від шкоди, що була завдана ґрунтам, водам, прибережним екосистемам тощо. Утім, належними до розгляду Комісія визнала близько 6% від усіх випадків шкоди, завданої довкіллю Кувейту.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду передбачає лише чотири найсерйозніших воєнних злочини: геноцид, злочин проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. І хоча МКС може порушувати судове переслідування за шкоду, заподіяну довкіллю внаслідок воєнних злочинів, його повноваження в цьому питанні вкрай обмежені, оскільки Суду заборонено тлумачити злочин за аналогією. Отже, прийняття екоциду, як п'ятого серйозного злочину для переслідування з боку МКС, є найбільш доцільним.

5 січня 2023 року було ухвалено Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на довкілля». Документ наголошує на необхідності кодифікації поняття «екоцид» як на національному, так і на міжнародному рівні. ПАРЄ висловила рішучу підтримку зусиль щодо внесення змін до Римського статуту шляхом доповнення його новим злочином – екоцидом. Відповідно до прийнятого тексту Резолюції, необхідно внести зміни до Римського статуту і включити в його текст екоцид, що виступатиме окремим видом злочину. У Резолюції проголошено, що держави-члени зобов'язані здійснити всі необхідні заходи із заборони використання забороненої зброї під час збройних конфліктів. Така зброя непропорційно впливає на довкілля, завдаючи йому значної шкоди, а також, робить неможливим життя людей в зоні ведення бойових дій.

18 квітня 2024 року Парламентською Асамблеєю Ради Європи була ухвалена

резолуція авторства української народної депутатки Юлії Овчинникової «На шляху до стратегій Ради Європи щодо здорових морів та океанів для протидії кліматичній кризі». Документ закликає ухвалити Екологічний договір для України, що є складовою Формули миру Президента України.

16 листопада 2023 року на рівні Європейського Союзу ухвалено угоду, що стосується посилення відповідальності за шкоду, завдану довкіллю: нова Директива більш точно визначає екологічний злочин та додає нові види кримінальних порушень у сфері довкілля, замінюючи попередню Директиву щодо екологічних злочинів: 2008/99/ЄС.

Країни-члени повинні до 20 травня 2025 року адаптувати національні законодавства до нових правил. І деякі з них вже почали змінювати свої кримінальні закони. Франція у 2021 році Законом про клімат і стійкість визнала «екоцид» як правопорушення згідно з національним законодавством (стаття 231-3), що передбачає до 10 років ув'язнення за вчинення злочинів, що «завдають серйозної та довготривалої шкоди здоров'ю, флорі, фауні або якості повітря, ґрунту чи води», хоча Громадська кліматична асамблея прагнула більш суворої класифікації цього злочину.

У лютому 2024-го Бельгія стала першою країною ЄС, що запровадила кримінальну відповідальність за екоцид у рамках перегляду Кримінального кодексу країни. Згідно з новим КК Бельгії, особи, які завдають серйозної та непоправної шкоди навколишньому середовищу (наприклад, розливи нафти в морі біля берегів Бельгії), можуть бути засуджені до ув'язнення на термін від 15 до 20 років, а компанії – оштрафовані на суму від 1,2 млн до 1,6 млн євро.

Бельгія також стала першою країною ЄС, яка визнала екоцид міжнародним злочином на рівні з воєнними злочинами, злочинами агресії, злочинами проти людяності та геноцидом. Новий кодекс набуде чинності через два роки і зробить Бельгію 12 країною у світі, що криміналізувала екоцид. Обговорення кримінальної відповідальності за екоцид наразі проводиться на парламентському та/або

урядовому рівні ще принаймні у 23 країнах. А Інститут європейського права працює над відповідним визначенням для ЄС.

Важливо не лише покарати росіян за злочини екоциду, вчинені в Україні, але й змусити усіх сучасних та майбутніх агресорів компенсувати заподіяну війною екологічну шкоду. І в цьому плані підлив Каховської ГЕС – подія, що має стати ключовим фактором у формуванні на міжнародному рівні нового мислення щодо воєнних злочинів проти довкілля.

Закликаємо світову спільноту до рішучих дій у захисті нашого спільного довкілля та притягнення до відповідальності всіх винних у злочинах проти природи (https://lb.ua/blog/olena_moshenets/616317_pidriv_kahovskoi_ges-ekotsid.html). – 2024. – 04.06).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Сергій Стасюк, суддя Господарського суду міста Києва, кандидат юридичних наук

Інститут забезпечення позову: проблемні питання та ризики

Оскільки вирішення питання щодо обґрунтованості заяви про забезпечення позову здійснює виключно суддя на підставі наданих стороною доказів та відповідно до свого внутрішнього переконання, подальшу оцінку законності ухвали про забезпечення позову чи відмови у забезпеченні позову мають надавати виключно суди апеляційної та касаційної інстанції, а не Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя.

Завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави.

Вказане завдання господарського судочинства, яке визначене у чинному

процесуальному законодавстві, кореспондується із положеннями статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно якої кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту.

Одним із механізмів забезпечення ефективного юридичного захисту є передбачений національним законодавством України інститут вжиття заходів забезпечення позову.

Інститут забезпечення позову по суті є обмеженням прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому судових рішень і задоволених вимог позивача. Метою забезпечення позову є вжиття судом заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій із боку відповідача, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, в тому числі задля попередження потенційних труднощів у подальшому виконанні такого рішення.

Слід зазначити, що реальне виконання рішень судів є важливою гарантією забезпечення права на справедливий суд. Відсутність належного виконання судових рішень визнається Європейським судом з прав людини порушенням Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

Зокрема, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні в справі «Каїч та інші проти Хорватії» (рішення від 17 липня 2008 року) вказав, що для Конвенції було б неприйнятно, якби стаття 13 декларувала право на ефективний засіб захисту, але без його практичного застосування. Таким чином, обов'язковим є практичне застосування ефективного механізму захисту, тобто, реальне виконання ухваленого судового рішення. Протилежний підхід суперечитиме принципу верховенства права.

Згідно зі статтею 136 Господарського процесуального кодексу України господарський суд за заявою учасника справи має право вжити

передбачених статтею 137 цього Кодексу заходів забезпечення позову. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся до суду.

Заява про забезпечення позову може бути подана як особою, яка пред'явила позов до суду, так і будь-якою іншою особою, яка є учасником справи, а саме: 1) позивач; 2) відповідач, який пред'явив зустрічний позов; 3) третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору; 4) органи та особи, яким за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Різноманітність видів забезпечення позову зумовлюється складністю правовідносин суб'єктів господарювання, які в подальшому, звертаючись за захистом своїх порушених прав до суду, діють вже як учасники судового процесу. Кожен окремих вид забезпечення позову певною мірою відображає специфіку відповідних правовідносин.

На сьогодні, у статті 137 Господарського процесуального кодексу України визначено такі заходи забезпечення позову як: 1) накладення арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб; 2) заборона відповідачу вчиняти певні дії; 3) заборона іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання; 4) зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку; 5) зупинення продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту; 6) зупинення митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності; 7) арешт морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги; 8) інші

заходи у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Як бачимо, враховуючи різноманіття видів господарських правовідносин та їх динамічний розвиток, законодавець свідомо не став визначати перелік заходів забезпечення позову як вичерпний і залишив можливість учасникам процесу та суду діяти у певних випадках на свій розсуд, виходячи з конкретної ситуації.

Водночас, процесуальним законодавством досить чітко визначено, якими способами не можна забезпечити позов у спорах, що виникають з корпоративних відносин, у певних категоріях спорів із Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, Кабінетом Міністрів України та у справах пов'язаних з використанням матеріальних цінностей державних резервів, а також проведенні конкурсу, аукціону, торгів, тендерів чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави або територіальної громади.

При поданні заяви про забезпечення позову, заявник повинен виходити з того, що захід забезпечення має бути нерозривно пов'язаний з самим позовом, який поданий або буде поданий у майбутньому, проте, в жодному разі не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які за змістом є тотожними задоволенню заявлених позовних вимог, якщо при цьому спір не вирішується по суті.

Особливу увагу у заяві про забезпечення позову слід приділити належному обґрунтуванню причин звернення з такою заявою та надати докази наявності фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного заходу забезпечення позову.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, господарський суд здійснює оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового

процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку з вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками цього судового процесу. Також, господарський суд повинен з урахуванням доказів, наданих позивачем на підтвердження своїх вимог, пересвідчитися, зокрема, в тому, що між сторонами дійсно виник спір, з'ясувати обсяг позовних вимог та дані про особу відповідача.

Про обґрунтовану необхідність застосування заходу забезпечення позову однозначно свідчить вчинення відповідачем дій, що спрямовані на ухилення від виконання своїх зобов'язань після пред'явлення вимоги чи подання позову до суду (зокрема, реалізація майна чи підготовчі дії до його реалізації, витрачання коштів не для здійснення розрахунків з позивачем, укладення договорів поруки чи застави за наявності невиконаного спірного зобов'язання тощо). Саме лише посилення в заяві на потенційну можливість ухилення відповідача від виконання судового рішення без наведення відповідного обґрунтування не є достатньою підставою для задоволення відповідної заяви.

Оцінка адекватності заявленого заходу забезпечення позову здійснюється господарським судом, зокрема, з урахуванням співвідношення прав, про захист яких просить заявник, з вартістю майна, на яке вимагається накладення арешту, або майнових наслідків заборони відповідачеві вчиняти певні дії.

Обрання належного, відповідного до предмета спору, заходу забезпечення позову сприяє дотриманню принципу співвіднесення виду заходу забезпечення позову із заявленими позивачем вимогами, що зрештою дає змогу досягти збалансованості інтересів сторін та інших учасників судового процесу під час вирішення спору, фактичного виконання судового рішення в разі задоволення позову

та, як наслідок, ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача без порушення або безпідставного обмеження при цьому прав та охоронюваних інтересів інших учасників провадження у справі або осіб, які не є учасниками цього судового процесу.

Важливим моментом є те, що обраний запобіжний захід (або заходи) не повинен в жодному разі перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність, в іншому випадку це буде суттєвим порушенням прав особи та не забезпечить збалансованості інтересів сторін.

Необхідно зазначити, що на сьогодні існують ризики того, що інститут забезпечення позову може стати предметом зловживання учасниками справи своїми процесуальними правами.

Одним із своєрідних запобіжників від зловживання позивачем своїми процесуальними правами на забезпечення позову є інститут зустрічного забезпечення, який передбачає право суду вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, забезпечити відшкодування можливих збитків відповідача, що можуть бути спричинені забезпеченням позову. Зустрічне забезпечення, як правило, здійснюється шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів в розмірі, визначеному судом. Разом з тим, якщо позивач з поважних причин не має можливості внести відповідну суму, зустрічне забезпечення також може бути здійснене шляхом: 1) надання гарантії банку, поруки або іншого фінансового забезпечення на визначену судом суму та від погодженої судом особи, щодо фінансової спроможності якої суд не має сумнівів, або 2) вчинення інших визначених судом дій для усунення потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

Зустрічне забезпечення можна розглядати як засіб дотримання певного балансу прав та інтересів сторін судового процесу, запроваджений процесуальним законодавством з метою забезпечення принципу процесуальної рівності та спрямований на уникнення

потенційної шкоди, що може бути завдана відповідачеві в результаті застосування господарським судом заходів до забезпечення позову.

Загалом, аналізуючи інститут забезпечення позову можна стверджувати, що прийняття рішення про задоволення або відмову у забезпеченні позову, застосуванні чи не застосуванні зустрічного забезпечення залежить від суддівського розсуду, оскільки більшість аргументів, які пов'язані із застосуванням забезпечення позову, мають оціночний характер.

Наявність або відсутність підстав для забезпечення позову суд вирішує в кожній конкретній справі з урахуванням установлених фактичних обставин такої справи та загальних передумов для вчинення відповідної процесуальної дії.

Зокрема, суд встановлює наявність обставин, які свідчать про те, що в разі невжиття заходів забезпечення позову, з високою долею ймовірності можуть виникнути перешкоди для виконання рішення суду у разі задоволення позову, при цьому обов'язок доказування наявності таких обставин покладається на заявника.

З наведеного слідує, що не існує універсального алгоритму застосування заходів забезпечення позову, оскільки їх вжиття (або відмова у такому) знаходиться у прямій залежності від фактичних обставин кожного господарського спору.

Скасування заходу забезпечення позову може бути здійснено як з ініціативи суду або за вмотивованим клопотанням учасника справи, при цьому відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням при появі нових обставин. Суд також може за клопотанням учасника справи допустити заміну одного заходу забезпечення позову іншим.

Непоодинокими є випадки коли відповідачі та їх представники замість того, щоб, користуючись процесуальними правами скасувати чи замінити застосований судом захід забезпечення позову вирішують впливати на суд шляхом подачі до Вищої ради правосуддя

скарги на суддю з вимогами про притягнення його до дисциплінарної відповідальності за постановлену ухвалу про забезпечення позову, мотивуючи це тим, що суддя не дослідив та/або не надав належної оцінки доводам позивача щодо забезпечення позову з урахуванням розумності, обґрунтованості та адекватності вимог щодо забезпечення позову.

Втім, необхідно мати на увазі, що ухвалюючи відповідне судове рішення (зокрема, щодо забезпечення позову), кожний суддя діє у межах суддівського розсуду, оцінює надані сторонами докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому їх дослідженні. З огляду на це, у разі відсутності обставин, що свідчать про умисне або внаслідок недбалості істотне порушення суддею норм процесуального права (тобто, діянь, що містять ознаки складу дисциплінарного проступку) притягти суддю до дисциплінарної відповідальності за ухвалене рішення про забезпечення позову не є можливим.

На підтвердження цієї позиції свідчать Висновки № 3 (2002) та № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи, в яких зазначено, що є неприйнятною можливість притягнення судді до відповідальності за здійснення своїх обов'язків, крім випадку умисного правопорушення при здійсненні судових функцій.

Тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості (пункт 66 Рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки).

Отже, оскільки вирішення питання щодо обґрунтованості заяви про забезпечення позову здійснює виключно суддя на підставі наданих стороною доказів та відповідно до свого внутрішнього переконання, подальшу оцінку законності ухвали про забезпечення позову чи відмови у забезпеченні позову мають надавати

виключно суди апеляційної та касаційної інстанції, а не Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя.

Учасники справи мають достатній арсенал процесуальних заходів для оскарження ухвали про забезпечення позову, для заміни одного заходу забезпечення позову іншим або для скасування вже застосованого заходу забезпечення позову, а тому подання скарг до Вищої ради правосуддя з вимогою про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за ухвалене рішення не має юридичного підґрунтя і свідчить виключно про слабкість обраної учасником справи для захисту правової позиції.

Підсумовуючи викладений аналіз, необхідно зазначити, що забезпечення позову є важливим інструментом у господарському процесі, що гарантує реальне виконання рішень суду та сприяє ефективному захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави.

При зверненні учасника справи із заявою про забезпечення позову слід особливу увагу приділити належному обґрунтуванню необхідності вжиття заходів забезпечення позову із наданням суду належних та допустимих доказів, що підтверджують наявність або відсутність обставин (фактів) викладених у такій заяві, оскільки саме від того як учасник справи виконає свій обов'язок доказування буде залежати, яке рішення ухвалить суд (<https://sud.ua/uk/news/blog/302679-institut-zabezpechennya-pozovu-problemni-pitannya-ta-riziki>). – 2024. – 07.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Нові форми дошкільної освіти, дозвіл на передачу озброєння та бойової техніки Державній службі спеціального зв'язку, боротьба з булінгом, перше читання законопроектів щодо посиленого регулювання

обігу ліків та забезпечення їх доступності – детально про усі 19 розглянутих Верховною Радою законів 6 червня:

1. Постановою 11320 звернулись до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій, парламентських асамблей на підтримку Глобального саміту миру, який відбудеться 15-16 червня 2024 року в Швейцарії.

2. Законом 0276 ратифікували Рамкову угоду між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility, включаючи механізми контролю та аудиту витрат 50 млрд євро до 2027 року за умови успішного виконання Плану України, а також створить правові підстави для залучення безумовного фінансування ЄС обсягом 1,9 млрд євро.

3. Законом 11144, прийнятим в цілому, дозволили тимчасово, на час воєнного стану, передавати озброєння та бойову техніку до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, визначили одним із завдань цієї служби забезпечення Сил Оборони безпілотниками та засобами радіоелектронної боротьби.

4. Законом 8030, прийнятим в цілому, запровадили нові засади державної політики у сфері дошкільної освіти з урахуванням потреб, здібностей та вибору індивідуальних освітніх траєкторій, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами, дітей внутрішньо переміщених родин, додали додаткові форми здобуття дошкільної освіти (дистанційну, сімейну, мережеву), створили механізм для освітнього розвитку дитини від 3-х місяців, запровадили для працівників дитячих садочків скорочений робочий час, оплачувану відпустку в 56 днів.

5. Законопроектом 10392, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували визначити основні принципи і правила академічної доброчесності, механізми її формування та забезпечення, види порушень академічної доброчесності, відповідальність, а також заходи реагування на такі порушення.

6. Законопроектом 10372, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували

закріпити статус самоврядних організацій, їх місця і ролі у системі управління медичними та фармацевтичними професіями та сферою охорони здоров'я загалом, запровадити моделі медичного та фармацевтичного самоврядування, які нададуть можливість здійснювати саморегулювання медичної діяльності, врегулювати питання захисту прав та інтересів представників медичних та фармацевтичних професій, та пацієнтів.

7. Відхилили законопроект 10388, яким пропонувалось визначити принципи, засади, завдання і організаційні основи лікарського самоврядування, як суспільного інституту охорони здоров'я, який діє в інтересах пацієнтів шляхом забезпечення професійної автономії і відповідальності лікарів при провадженні лікарської практики.

8. Законом 9600, прийнятим в цілому, який спрямований на виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, встановили мінімальний обсяг виконання наукової роботи науково-педагогічним працівником (не менше 30 відсотків робочого часу навчальний рік) та максимальне навчальне навантаження на одну ставку на науково-педагогічного працівника – 30 відсотків робочого часу, а педагогічного працівника – 60 відсотків робочого часу на навчальний рік, а також визначили, що до науково-педагогічного стажу працівників закладів вищої освіти зараховується час роботи на посадах педагогічних працівників закладів вищої освіти за наявності наукового (освітньо-творчого) ступеня та/або вченого звання, а час роботи на посадах науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зараховується педагогічним працівникам закладів вищої освіти до стажу педагогічної роботи.

9. Законом 6393-д, прийнятим в цілому, запровадили механізми унеможливлення жорстокого поводження з дитиною, в тому числі булінгу (цькування) в закладах освіти, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку дітей, культури та інших дитячих колективах, встановили, що суб'єктами, відповідальними за виконання програм для дітей та інших осіб, які вчинили булінг, та програм для дітей та інших осіб, які постраждали від булінгу або стали

його свідком, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

10. Постановою 11227 вирішили у 2024 році не присуджувати Премію Верховної Ради України найкращим учасникам зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти.

11. Законопроектом 11279, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували впровадити адміністративну відповідальність за публічне (зокрема, через ЗМІ) ототожнення адвоката із клієнтом, а саме – штраф у розмірі 1700 – 3400 грн для громадян і 3400 – 5100 грн для посадових осіб, а за повторне протягом року – 6800 – 10200 грн.

12. Постановою 11275 змінили процедуру присудження Премії Верховної Ради України молодим ученим» щодо процедури присудження Премії.

13. Законопроектом 10293, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували запровадити перелік заборонених форм взаємодії медичних працівників із суб'єктами господарювання, які виробляють/реалізують лікарські засоби/медичні вироби, а саме, просити та/або одержувати неправомірну вигоду за призначення або відпуск конкретних лікарських засобів, медичних виробів, чи подарунки, бонуси, премії, якщо умовою винагороди буде призначення або відпуск окремих медичних засобів чи виробів, зобов'язати провізора надавати інформацію про ліки з аналогічною діючою речовиною за нижчою ціною.

14. Законопроектом 11172, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували заборонити нанесення на внутрішній та зовнішній упаковці лікарських засобів будь-якої інформації рекламного характеру, а також будь-якої інформації про інших юридичних або фізичних осіб, які не є виробником або заявником (власником) реєстраційного посвідчення на лікарський засіб.

15. Законопроектом 11173, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували підвищити доступність лікарських засобів для населення шляхом дострокового запуску інституту паралельного імпорту в Україні, а саме 1 січня 2025 року.

16. Законопроектом 9601, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували позбавити МОН права ліцензування освітньої діяльності та державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог ліцензійних умов, а також відійти від радянської практики затвердження Атестаційною колегією МОН вчених звань доцента, професора та старшого дослідник.

17. Законопроектом 10218, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували створити Реєстр дослідницьких інфраструктур, який стане частиною Національної електронної науково-інформаційної системи, надати різним науковцям права та можливості використання об'єктів дослідницької інфраструктури (наукове обладнання, устаткування, набори інструментів, приладів, інвентарю, комп'ютерні програми тощо) для проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок.

18. Законопроектом 11159, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували визнавати компетентності, набуті волонтерами під час їхньої діяльності, як результат неформальної або інформальної освіти, а також передбачити обов'язкове підтвердження волонтерської діяльності та уточнення права волонтерів на зарахування часу волонтерської діяльності до практики без необхідності згоди закладу освіти.

19. Законопроектом 10424, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували запровадити ведення обов'язкового стратегічного плану розвитку наукової установи та моніторингу його виконання, ввести обов'язкові KPI для керівників наукових установ та забезпечити їхній контроль з боку засновників, унормувати процедуру подання щорічного звіту керівника наукової установи, лімітувати перебування на керівних посадах до 10 років (https://censor.net/ua/blogs/3493292/novi_formy_doshkilnoyi_osvity_dozvil_na_peredachu_ozbroyennya_ta_boyiiovoyi_tehniky_derjavniyi_slujbi). – 2024. – 06.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Михайло Лавровський, директор Інституту Економічного Лідерства, член Ради громадського контролю Бюро економічної безпеки України.

Збільшення податків для подолання бюджетного розриву: чи є альтернативи?

Наприкінці травня, видання Forbes із посиланням на чотирьох депутатів із фінансово-економічного блоку Ради та джерело у Кабміні повідомило, що Мінфін готує законопроект про підвищення військового збору та податку на додану вартість.

Військовий збір пропонується підвищити з 1,5% до 5% та поширити його на ФОПів (що збільшить їхнє податкове навантаження до 10%). Щодо підвищення рівня ПДВ – видання повідомило, що дискусії ще тривають. Ймовірне підвищення – на 2–3 відсоткових пункти (зараз 20%). За розрахунками Forbes, підвищення ставки військового збору для найманих працівників (без урахування запровадження військового збору для ФОП) може додатково поповнити бюджет на 90-100 млрд грн на рік. Підвищення ставки ПДВ додасть від 70 до 120 млрд грн. Розрахунки Центру економічної стратегії теж називають цифру у схожому діапазоні, що підвищення ставки ПДВ потенційно принесе держбюджету додаткові 93 млрд грн у річному вимірі.

Необхідність підвищення ПДВ та військового збору

Чинники, які зумовлюють необхідність підвищення ПДВ та військового збору, можуть бути розподілені на декілька ключових аспектів:

Фінансування сектору оборони. З огляду на війну та подальшу перманентну загрозу національній безпеці завдяки північному сусіду, збільшення військового збору може забезпечити додаткові кошти для фінансування Збройних Сил та інших оборонних структур;

Поповнення державного бюджету. Підвищення ПДВ є одним із найефективніших засобів збільшення надходжень до державного бюджету і разом з тим не призведе до катастрофічних умов для економіки;

Для залучення міжнародної фінансової підтримки та кредитів від таких організацій, як

Міжнародний валютний фонд, Україна повинна виконувати певні умови, й такою умовою є збільшення податкових надходжень.

Ризики, пов'язані з підвищенням ПДВ та військового збору

Основними потенційними ризиками є:

Зростання податкового тиску на малий та середній бізнес. Підвищення ставок податків може значно ускладнити діяльність ФОПів, особливо тих, що працюють у галузях з низькою маржинальністю;

Скорочення кількості платників та розширення тіньового бізнесу. Якщо податковий тиск стане надмірним, значна частина ФОПів може вирішити перейти «в тінь», аби уникнути додаткових фінансових навантажень. Це може мати протилежний ефект – зменшення надходжень до державного бюджету замість запланованого їх збільшення. А також з іншого боку, ризики для скорочення платників, коли лівова частина перейде на другу групу ФОП чи загальну систему оподаткування;

Збільшення витрат для кінцевого споживача. Підвищення ПДВ потенційно може призвести до зростання цін на товари та послуги, що обтяжить фінансове становище населення, найбільш відчутно це буде для малозабезпечених громадян;

Зростання схем з податковим кредитом, коли деякі експортери зможуть маніпулювати обсягами придбаних товарів з ПДВ, простіше кажучи завищувати їх, щоб отримати відшкодування.

Перелічивши низку потенційних за і проти, Інститут Економічного Лідерства наголошує, що перед тим як збільшувати податки, варто провести домашню роботу та розглянути та використати усі можливі шляхи з наповнення бюджету. Насамперед почати варто з більш раціонального підходу до власних видатків. Нарешті відмовитись від дотаційної тарифної політики, яка за оцінками експертів, через штучне утримування тарифів, приносить державному бюджету втрат у сумі близько 100 млрд гривень на рік. Варто запровадити ринкову ціну на тарифи на газ, електроенергію, воду тощо, з відповідними механізмами надання адресних субсидій громадянам,

які дійсно цього потребують. Певні кроки в цьому напрямку робляться, як от нещодавне збільшення тарифів на електроенергію, і це певною мірою покращить ситуацію, але не набагато, тому що ціна встановлена Урядом майже вдвічі нижча від ринкової.

Ще одним з найбільш очевидних чинників є потреба в вирішенні ситуації з найбільшими схемами ухилення від сплати податків – тіншовим імпортом, контрабандою, підакцизною продукцією тощо. На цьому, починаючи з 2017 у власних дослідженнях наголошували колеги ЕЕП, ICET та CASE у своєму дослідженні про схеми ухилення від оподаткування. Зокрема подолання цих проблем за розрахунками експертів може принести 250-400 млрд гривень щорічно. Та з чого впливає наступний важливий пункт – необхідність реформування Бюро економічної безпеки, Митниці та Податкової. Тому що саме шляхом посилення їх інституційної спроможності цих органів, вдасться мінімізувати наявні схеми уникнення оподаткування та принести до державного бюджету чималі гроші щорічно.

Забути й не пропонувати недоцільні популістичні ідеї, на кшталт програми “кешбеку на українське”. Перш за все, говорячи про цю пропозицію, варто пояснити, що це є складним в адмініструванні рішенням, а також обтяжливим для держбюджету, особливо в умовах постійного дефіциту, коли пропонуються збільшувати податки. Тому тут варто підсвітити ініціативу, яку ми в Інституті Економічного Лідерства повністю підтримуємо та яку днями запропонувало об'єднання аналітичних центрів «Економічна експертна платформа» щодо відмови від цієї ідеї.

Згадане вище адміністрування податків, де варто уваги й те, що перед ініціативами збільшення ПДВ, що нараз існує досить критична потреба щодо покращення адміністрування цього податку. Це підтверджують висновками з річного звіту Ради бізнес-омбудсмена за 2023 рік, де ключовими пунктами є те, що Рада з'ясувала, що 99+% податкових надходжень забезпечуються саме коштом добровільної сплати податків, а частка

надходжень від донарахувань, визначених в результаті перевірок, за останні 6 років не досягала й 1%. А також те, що податкові питання посідають перше місце у топ-3 турбот для бізнесу (60%) за результатами опитування Ради в I кварталі 2024 року. Це знову ж таки підтверджує на необхідності реформування ДПС та комплексній зміні підходів Податкової, відході від розуміння презумпції вини платників податків та встановленні довірливих відносин між державою та підприємцями.

Підсумки

Отже, підвищення ПДВ та військового збору для ФОПів в Україні є досить складним питанням. Виглядає так, що в умовах війни та теперішньому стані української економіки підвищення податків безальтернативне рішення. І з одного боку – це так. Але з іншого, це рішення може в короткотерміновому вимірі зміцнити фінансову спроможність держави та підтримати оборонний сектор, з іншого – несе в собі низку ризиків, які можуть нівелювати такі заходи у довгому періоді. Прийняття такого рішення вимагає ретельного аналізу та балансу між необхідністю збільшення надходжень до бюджету шляхом інших напрямків, скороченням непотрібних видатків та дотаційної політики, а також підтримкою економічної стабільності та розвитку підприємництва в Україні (https://censor.net/ua/blogs/3493439/zbilshennya_podatktiv_dlya_podolannya_byudjetnogo_rozryvu_chy_je_alternatyvy). – 2024. – 07.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Оксен Лісовий, міністр освіти і науки України

Що зміниться в Типовій освітній програмі для 5-9 класів НУШ

Беріть участь у громадському обговоренні змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів НУШ.

Наша команда напрацювала низку пропозицій, як цю освітню програму поліпшити, враховуючи, у яких умовах нині навчаються діти. Чимало з них переживають

стрес, а багато хто має освітні втрати й розриви через переїзди чи навчання в укриттях.

Що ми пропонуємо змінити?

Гнучкість навчальних планів.

Раніше школи рідко користувалися можливістю варіювати кількість годин між різними освітніми галузями. Тепер ми пропонуємо систему, де є мінімальна кількість годин для кожної галузі та резерв годин, який заклад освіти використовує на власний розсуд для підсилення певних освітніх галузей. Наприклад, у 5 класі цей резерв становить 7 годин. Це дає вам інструмент «тонкого налаштування» під потреби учнів.

Інтеграція предметів.

Уніфікувати назви інтегрованих курсів та визначити години на міжгалузеві курси. Інтеграція допомагає дітям бачити зв'язки й мислити ширше.

Подолання освітніх втрат.

Нова структура дає змогу виділити додаткові години на ті предмети, де діти відстають.

У когось це може бути математика, у когось – мова. Ви зможете підтримати кожного учня там, де він потребує цього найбільше.

Зменшення навантаження.

Стрес і перевтома – це реальність наших дітей. Гнучкий розподіл годин допоможе збалансувати навантаження, дати дітям час на відпочинок і рефлексію.

Громадянська освіта.

Ми збільшили години на громадянську та історичну освіту. У 9 класі це вже 3,5 години замість 2. Бо зараз, як ніколи, важливо розуміти своє коріння, свою роль у суспільстві. Це формує стійкість нації.

Також у проєкті враховано потреби нацменшин, є рекомендації для їхніх класів, додали в перелік програми з кримськотатарської мови.

А ще – оновили підходи до оцінювання, тож тепер вони ліпше відповідають вимогам чинного Державного стандарту базової середньої освіти, за яким наступного навчального року розпочинають навчання учні 7 класів.

Які наступні кроки?

Вивчіть проєкт змін.

Обговоріть з колегами, батьками, старшокласниками та надішліть ваші пропозиції на адресу svitlana.fitsailo@mon.gov.ua.

Ваш досвід безцінний. Ви щодня працюєте з дітьми, знаєте їхні історії. Тому кожен ваш коментар, кожна ідея – це цеглинка у фундамент нової системи освіти (<https://osvita.ua/blogs/92274/>). – 2024. – 06.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Євгенія Смірнова, заступник міністра освіти і науки України.

Інклюзія – це про базову норму доступу кожної дитини до освіти

6 років ми як країна йшли до формування Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання.

Сьогодні цей документ ухвалив Кабінет Міністрів України.

Інклюзія – це не про жалість і неприйняття, а про базову норму доступу кожної дитини, особи до будь-яких послуг, у тому числі до освіти.

Над створенням стратегії працювали фахівці, експерти – були проаналізовані та враховані потреби, прописані заходи та визначені відповідальні на всіх ланках.

Адже сьогодні інклюзія – це не опція, це обов'язок.

Перед нами стоїть низка проблем, які маємо вирішити:

індивідуалізація навчання, враховуючи здібності та потреби кожного;

соціальна інтеграція, розвиток соціальних навичок, толерантності та розуміння багатоманітності людини;

розвиток потенціалу, допомога всім учням досягати максимальних результатів відповідно до їхніх можливостей;

зменшення дискримінації та включення в освітній процес;

підтримка вчителів, забезпечення необхідними знаннями, ресурсами для ефективного здійснення інклюзивного навчання;

підтримка органів місцевого самоврядування у галузі освіти щодо розроблення та запровадження політик з розвитку інклюзивного навчання на всіх рівнях;

забезпечення гнучкого переходу між закладами освіти різних типів та рівнями освіти.

Затвердження стратегії – великий крок до змін, нас чекає багато роботи задля головного – забезпечення доступу до якісної освіти кожній особі, яка прагне її отримати, з чим я нас всіх і вітаю! (<https://osvita.ua/blogs/92286/>). – 2024. – 07.07).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Володимир Співаковський, президент корпорації «Гранд»

Як можна законом зупинити прогрес, і невже доведеться вчитися далеко-далеко від прогресу?

Заборона штучного інтелекту – це шлях у безвихідь

Усю інтелектуальну громадськість країни сколихнула новина про те, що Верховна Рада прийняла у першому читанні цілий законопроект про відрахування студентів, позбавлення звань і т. ін. за використання штучного інтелекту для створення наукових робіт.

Таким чином, із водою викинули і дитину. Типу, у всіх гріхах освітньої системи винен ШІ! Так геть його!

І ось я читаю цей закон і дивуюся: ну як же так! Як можна законом зупинити прогрес?

І що робити із цим дивним законом? Невже доведеться вчитися далеко-далеко від прогресу?

На жаль, треба виходити з того, що в нас прийнято каральну систему освіти.

Насамперед дивляться, як покарати за помилки... щоб не списував... щоб не порушив... не вийшов за окреслені червоні лінії.

У результаті вийшло, що таку систему освіти створено для полегшення праці... перевіряльників.

Звичайно, якщо суспільство побудоване на брехні, обманах та шахрайстві, то нічого іншого і не може бути. Ніщо інше на думку не спадає – ні суспільству, ні законодавцям.

А от якби мета була протилежною, а саме – чого учень / студент досяг, що він вмів, що він

навчився робити? І чим він сам може пишатися – то система була б не каральна, а творення.

Думаю, що саме таку мету треба ставити тим, хто зобов'язаний проводити реформи.

Тепер переходимо до теми ШІ.

Він подарований людству не замість людини, а «для спільного життя з нею». А також для розширення хомо сапіенса за межі таких кордонів, які нам призначені самою еволюцією для розвитку розуму.

Ви запитаете – а що не так із нашим розумом? Хіба йому потрібний протез? Ще як потрібен!

Ось настала інформаційна епоха, а людина так і не знає, що робити з інформацією. Де її знайти, як її розпізнати, проаналізувати, відфільтрувати, відобразити, переломити, доповнити, скомпонувати, та радіти, що вийшов чудовий результат.

Невміння це робити бентежить людей, і вони скаржаться на фейки, тролів, хакерів, ботів, спами, іпсо – не знаючи, що з ними робити, і навіть не прагнучи вирішити цю проблему.

А лише скасувати! Заборонити! Забрати! Знищити!

Зрозуміло, що це – шлях у безвихідь. Це повернення у минуле століття, де дисертації, курсові, дипломні роботи та есе – були головними цілями навчання. А в освіти це не цілі, це – треш. Освічена людина – це зовсім інше.

І ось 21 століття надіслало нам на допомогу штучний інтелект, і у нас тепер два виходи:

1. Скасувати його, нарощуючи страхи та «АІ-фобію»! Але зберігаючи всі колишні атрибути архаїчної каральної освіти.

2. Навпаки, прийняти його всіма своїми нейромережами мозку, на благо його розвитку. Але скасувати цю совкову несистему освіти, зробивши її розумною, корисною, сучасною та результативною.

Ви, звичайно, запитаете: а що робити з плагіатом? Відповідь проста: (це ж не всесвітня проблема, що не вирішується).

Насправді ця проблема вирішується просто.

По-перше, треба завдання вигадувати такі, щоб сплагіатити було неможливо. Багато варіантів, і все індивідуально. Перевірено – працює.

По-друге, вже працюють приставки, які стежать за студентом під час виконання завдання, від яких не сховаєшся.

По-третє, у суспільстві має насаджуватися мораль не шахрайської хитромудрості, а порядності при навчанні. Це легко!

І, нарешті, моє улюблене, про штучний інтелект!

Англійська аббревіатура AI співзвучна японському ієрогліфу Ai.

Так от: японською мовою Ai означає любов (<https://osvita.ua/blogs/92288/>). – 2024. – 07.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Микола Марченко, кандидат юридичних наук, експерт у сфері конституційного та виборчого права.

Сьогодні ми маємо розробити нові підходи для забезпечення ефективності міжнародного механізму захисту прав дітей в умовах війни

4 червня маємо сумну дату – день вшанування пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, і це вимагає від українського громадянського суспільства формування нової стратегії покарання воєнних злочинців винних у злочинах проти дітей та нової стратегії у питанні досягнення повернення примусово депортованих дітей збройними формуваннями рф. Ця мета вимагає проактивності українського громадянського суспільства у співпраці з науковою спільнотою, представниками публічної влади та міжнародних організацій.

Російська воєнна агресія проти України ставить нові виклики у сфері міжнародного гуманітарного права та модернізації міжнародного механізму захисту фундаментальних прав дітей в умовах збройних конфліктів. Сьогодні міжнародно-правовий захист дітей в умовах збройних конфліктів залишається на рівні сформованому за підсумками I та II світових війн. Однак, цей рівень недостатній для тих загроз основоположним правам дітей, які породжені

сучасними збройними конфліктами і, особливо, російською воєнною агресією проти України.

Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 1 серпня 1949 року. В умовах бойових дій основоположні права дітей потребують наявності ефективного міжнародного механізму захисту прав людини. Однак, конвенційні норми сьогодні не створюють відповідного реально ефективного механізму захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів.

Тому, сьогодні інституції громадянського суспільства спільно з науковим середовищем розробляють концепт модернізації міжнародного механізму захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів та розробляють концепцію вдосконалення Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» у контексті ефективного захисту фундаментальних прав дітей та вчинення ефективного міжнародного впливу на держави порушницю.

Саме таку експертну коаліцію сьогодні формують ГО «Трибуна жінки» та Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

У рамках відповідної експертної платформи було проведено спеціальний захід «Захист прав дітей та батьків в умовах воєнного стану». У рамках заходу заступник директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького пані Наталія Оніщенко анонсувала ряд підходів необхідних для забезпечення реальної ефективності захисту прав дітей в умовах війни. Захід об'єднав провідних науковців у сфері міжнародного права, теорії права, конституційного права, представників урядових структур, парламентарів та експертів незалежних інституцій громадянського суспільства.

Варто відзначити, що деякі напрацювання у контексті вдосконалення Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» у контексті захисту прав дітей викладені у нещодавно випущеній Інститутом держави і права імені В.М. Корецького НАН України монографії «Особливості міжнародно-правового захисту цивільного населення в сучасних збройних конфліктах».

Сьогодні ми повинні бути проактивними на міжнародній арені у питанні захисту прав дітей в умовах війни та бути ініціаторами забезпечення реальної ефективності міжнародного механізму захисту прав дітей в у мовах збройних конфліктів (*https://censor.net/ua/blogs/3493553/sogodni_my_mayemo_rozrobyty_novi_pidhody_dlya_zabezpechennya_efektyvnosti_mijnarodnogo_mehanizmu_zahystu*). – 2024. – 07.06).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 10-11 (274-275) 2024**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 17.06.2024
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 6,20.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.